

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Bir Nazi
Sigmund Freud'u
nasıl kurtardı?

Her iki cinsiyette
kadınsı konum

NÖROPSİKANALİZ:
Süperego,
Ego ve İd

ÖZGÜRLÜK; DÜŞÜNMEKTİR!

düşünbil

► 31

iki aylık bilim ve düşün dergisi

eylül - ekim / 2012

7.5 TL

Ali Demirsoy

Kerem Cankoçak

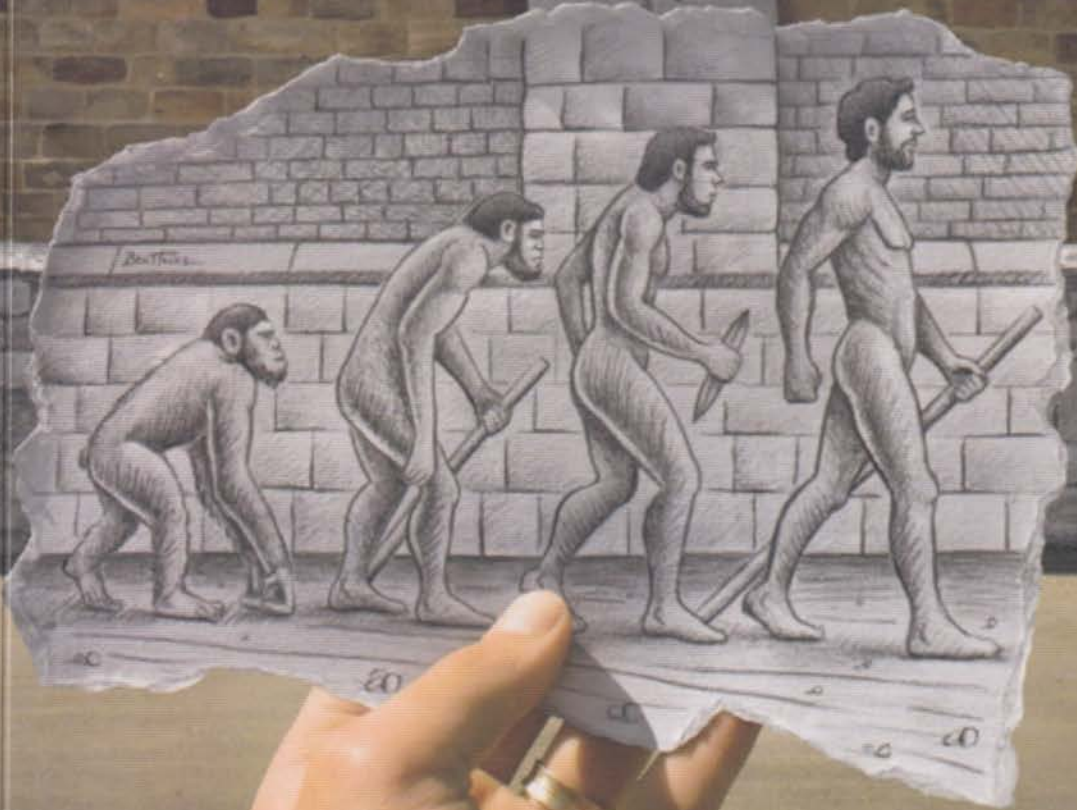
Hüsen Portakal

Duygu Özpolat

Bilimsel Bir Gerçeğin İzinde

Kerem Cankoçak ile CERN ve 'Tanrı Parçacığı'
Üzerine Söyleşi

İLK NASIL KONUŞTUK? ■ ■ ■ ■ ■ YARATILIŞÇILARA YANITLAR

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER

4

**Bilim adamı nasıl bir insan
ve bilimsel düşünce ne olmalıdır?**

Prof. Dr. Ali Demirsoy

14

**Duygu Özpolat ile
Evrim Üzerine Konuştuk**

Söyleşi: Olcay Yılmaz

26

**Korem Cankocak ile
CERN ve 'Tanrı Parçacığı' Üzerine**

Söyleşi: Evrim Yotkin

44

NAZİLERDEN KAÇIŞ

Bir Nazi Sigmund Freud'u nasıl kurtardı?

David Cohen

İÇİNDEKİLER 01

Yaratılışların 15 Saçmalığına 15 Yanıt..
John Rennie 08Dedektif Böcekler
Seçil Fidan 17İlk Nasıl Konuştuk?
Yudhijit Bhattacharjee 18MANASTIR ZİNDANLARINDA
Hüsen Portakal 30Her iki cinsiyette kadınsı konum,
Bernard Penot 3949 Elektromanyetik Yapı ve Süperegö,
Ego ve id'in Dinamikleri Üzerine
Alan S. Haas52 Spinoza ve Psikanaliz
Haluk Sunat

60 BİLİM DÜNYASINDAN HABERLER

62 KİTAP KURDU

64 LİBİDO TANITIM

Evrım olgusu, Darwin'e gelene dek çok az insanın usundan geçmiştir. Birkaç filozof dışında kimse insanın doğanın bir ürünü olabileceğini aklından geçirmemiştir. İşin kolayına kaçarak her canlının Dünya dışı büyük bir güç (Tanrı) tarafından aynı anda yaratıldığı görüşü insanların kolayına gelmiştir. Dünya dışı bir gücün veya düşüncenin insanı yaratması idealist felsefeyi oluşturmuştur; idealist felsefe önceliği maddeye değil, düşünceye atfedilmiştir. Oysa biz biliyoruz ki düşünceyi yaratan maddedir.

İnsanın evrende eşsiz bir rol oynadığı, temel ve vazgeçilmez bir varlık olduğu inancı materyalist felsefe ile birlikte (Kopernik, Darwin, Marx ve Freud) yıkıldı. Bireyin toplumsal bir varlık olduğu ve bu varlığı belirleyen unsurların da sosyal çevre ile maddenin diyalektiği olduğu ortaya çıktı. Sosyal düzen gereği birey toplumun bir parçasıdır ve bu toplum doğanın yasalarıyla yani bilimsel gerçeklikle ilişkilidir.

Değişimi ve dönüşümü yani evrimi algılamayan bir insan, sosyal düzenin de değişim ve dönüşümünü anlayamaz. Değişimi ve dönüşümü anlamayan insanlar,

siyasal alanda mevcut düzeni korumak isteyen ve bu düzenden pay almaya çalışan siyasetçiler için vazgeçilmez bir kaynaktır. Evrimi öğrenmeliyiz, yeni bir toplumu oluşturmak için.

Türkiye'de bilim yapmak bundan böyle hayal olmuştur. Bilim, din'in hizmetine verilmiş ve artık dönüşü olmayan bir sürece girilmiştir.

Cehalet örgütlenmiştir; ancak, örgütlenmesi eskiden olduğu gibi en başta cahillerin zararına olmuştur. Çünkü evrimsel bakış açısı olmayanlar, başkalarının bakış açısıyla yaşarlar; köleleşir, değişime direnerek mevcut sistemin koruyucusu oluverirler.

Eskiden din eğitimi alan insanlar için kullanılırdı "ilim" sözcüğü. Bugün bilimin "b"sini atarak ilim sahibi insanlar yetiştirmek istiyorlar. Sanki hiçbir şey değişmemiş ve eskiden nasıl kazanıyorlarsa şimdi de öyle kazanacaklarını düşünerek yaşıyorlar. Değişimin ve dönüşümün karşısında kimse duramaz ve doğanın gerçekliğini kimse göz ardı edemez.

Bilinçli okumlar...

ÖZGÜRLÜK; DÜŞÜNMEKTİR!

düşünbil

İKİ AYLIK BİLİM VE DÜŞÜN DERGİSİ

Yıl 6 / Sayı 31 / 2012 / Eylül Ekim

www.dusunbil.com

Sahibi & Sorumlu Yazı İşleri

Olca Yılmaz

Genel Yayın Yönetmeni

Olca Yılmaz

Yazı Kurulu: (Bu Sayıda)

Prof.Dr. Ali Demirsoy

Hüsen Portakal

Olca Yılmaz

Haluk Sunat

Seçil Fidan

Grafik / Tasarım:

Olca Yılmaz

Üyelik Koşulları:

Düşünbil + Libido + Yayınevi Kitapları:

Yıllık 90 TL / Öğrenci 75 TL

PTT Posta Çeki No: 55 74 932

Türkiye İş Bankası : 3498-166572

IBAN: TR790006400000134980166572

İzmir- Stadyum Şb. Olca Yılmaz

Düşünbil Kurum ve Kuruluşlara Yıllık 70 TL

İletişim

Adres: Ali Çetinkaya Bulvarı No:70 Sağlık Sitesi

Kat:4 D:401 Alsancak / İZMİR

Web: www.dusunbil.com

E-posta: dusunbil@hotmail.com

Tel: 0.232 463 66 90

Basım Yeri

Berke Ofset Matbaacılık Levent Demyen
Sanayi Cad. No: 30 Kazım Dink Mah. Bornova - İZMİR
Tel: 0232 449 77 47 - 449 77 14 • 449 70 97 - 449 97 97
web: www.berkeofset.com.tr • e-mail: info@berkeofset.com.tr

Baskı Tarihi : 31.10.2012

Üniversite Temsilcileri

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Cemre Topçu

cemre.topcu@hotmail.com

İstanbul Üniversitesi

Can Uğur

cansever87ugur@hotmail.com

Kars - Kafkas Üniversitesi

Barış Yıldız

raini.darko@gmail.com

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi..

Özgür Erden

ozgur_ozgurkalem@hotmail.com

Mersin Üniversitesi

Engin Koyar

nymphis51@hotmail.com

Sinop Üniversitesi

Özkan Kalfa

berke_442@hotmail.com

Temsilci olmak için lütfen

bizimle irtibata geçin.

İl Temsilcileri

Ankara

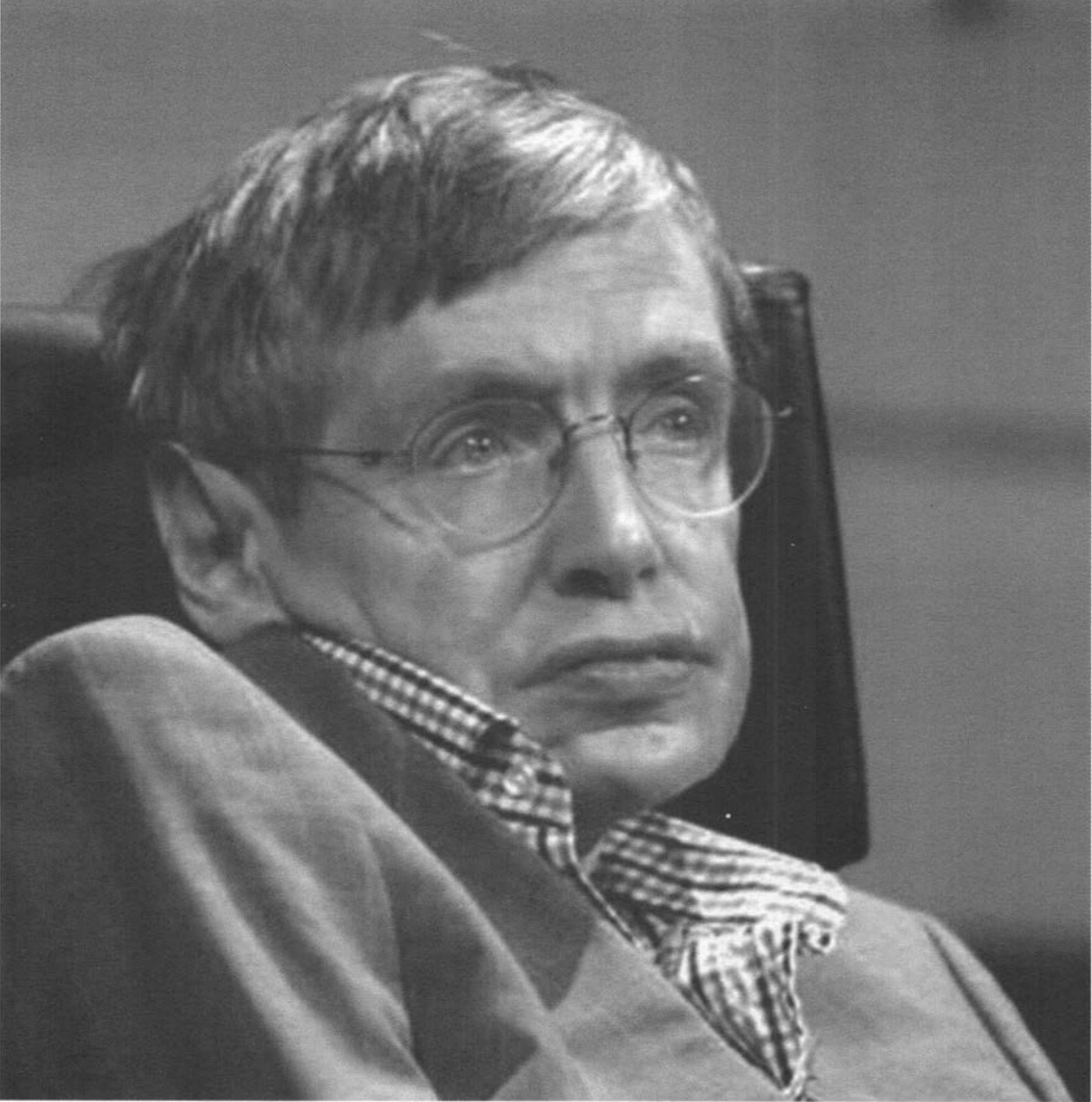
Fırat Hamed

darkbluedevel33@hotmail.com

Temsilci olmak için lütfen
bizimle irtibata geçin.

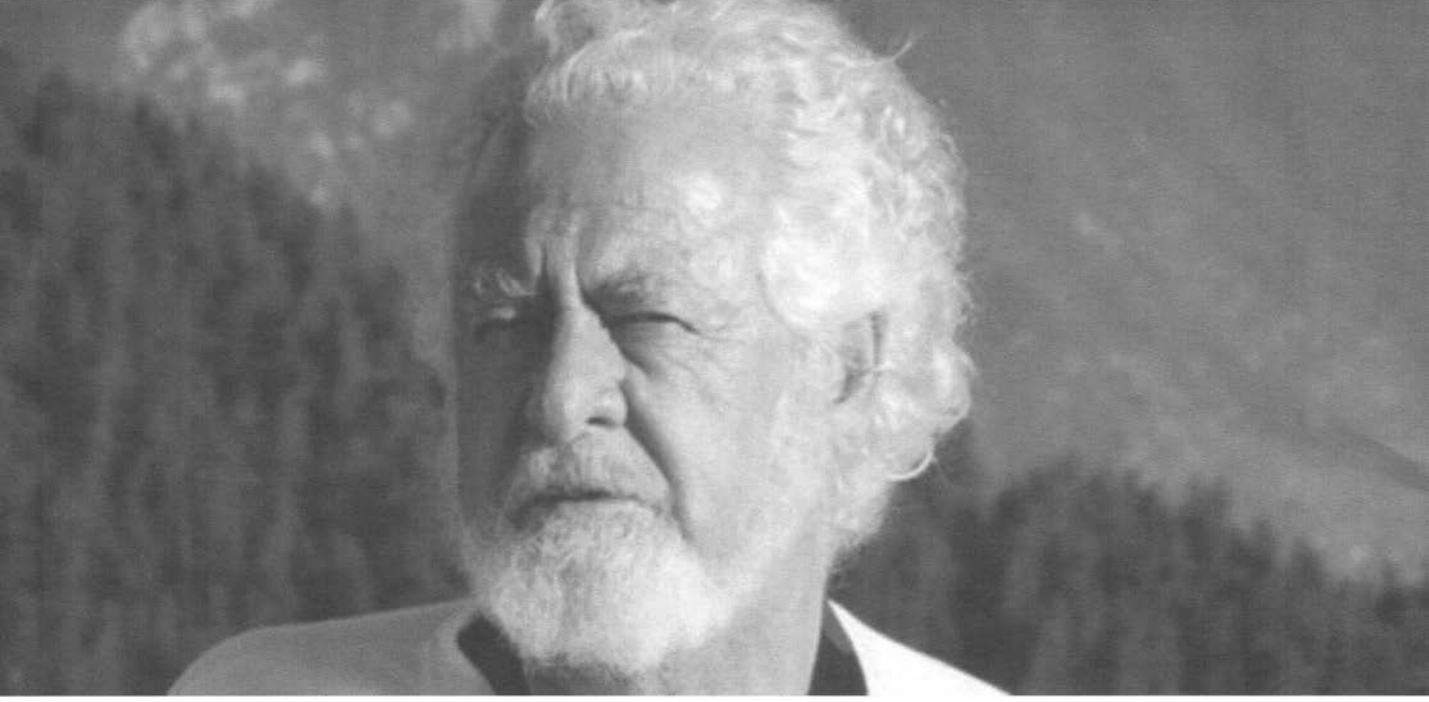
Dikkat ettim de, herşeyin kaderde yazılmış olduğunu ve kaderi değiştirmek için hiçbir şey yapamayacağımızı iddia edenler bile karşıdan karşıya geçmeden önce sağa sola bakıyor.

Stephen William Hawking
(8 Ocak 1942, Oxford)

Bilim adamı nasıl bir insan ve bilimsel düşünce ne olmalıdır?

Prof. Dr. Ali Demirsoy

Eğer inanma bir bilim adamında olması gereken bir özellik olarak düşünülüyorsa, o zaman, insanlık tarihine, sanata, bilime katkıda bulunmuş; yaratıcılıkta önde gitmiş ve bugün iyi olarak tanımlayacağımız, hemen her gün nimetlerinden yararlandığımız buluşların sahibi olan hemen hepsi Hristiyanlık dinine mensup bu insanların doğruyu bulduklarına ve bildiklerine de inanıp, Hristiyanlığı övmemiz gerekiyor.

2001 Haziran ayında, bir cuma akşamı, ATV denen bir televizyon kanalında, sürekli yapılmakta olan "Ceviz Kabuğu" programında, canlı yayına konuk olmuştum. Canlı yayına konuk olmamın nedeni, bir hafta önce yine aynı programda "Evrım Dosyası" adlı bir tartışmaya (her ikisi de hekim olan Prof. Dr. Yaman Örs ve Prof. Dr. Cevat Babuna'nın katıldığı), telefonla bağlamamdı. Telefonla katıldığım konuşmamın sonlarına doğru, "dogmatik inançları olan, herhangi bir dine mensup, ırkçılığa inanmış, ekonomik bir modele sıkı sıkıya bel bağlamış vs. ye hatta düşünmeden yargılamadan herhangi bir tanrıya inanan bir insan bilim adamı olamaz" demiş olmamdı. Benim yanımda böyle bir adam olursa, kulağından tutuğum gibi üniversiteden atarım dedim ve Türkiye'nin sözlü ve yazılı yayın organlarında kıyamet koptu. Ateistlikten bilmem ne sıfatına kadar her türlü (kendilerince suç unsuru olan) sıfatlarla beni itham etmeye başladılar. Yapımcıyı da (Hulki Cevizoğlu) tehdit etmiş olmaları ki, bir hafta sonra beni canlı yayına çıkarmak zorunda kaldı ve yaklaşık 6-7 saatlik kesiksiz denen bir süreçte, düşüncelerimi anlatmak fırsatını yakaladım. Anlayanlar anladı...

Aslında bu canlı yayında bilim adamları agnostik olmak zorunda dırlar demiştim. Üniversiteler de dâhil birçok kişinin ne demek istediğimi anladığı konusunda büyük kuşku larım oldu. Agnostisizm resmi olarak ilk defa 1800'lü yılların sonunda ünlü biyolog T. H. Huxley tarafından ortaya atılmıştır: "Agnostisizm kendini, "kesinlikle tanrı vardır" diyen teizmden de "kesinlikle tanrı yoktur" diyen ateizmden de ayrı tutmadır" demiştir. Aslında eski Yunan düşünürlerinin çoğu da agnostik olarak kabul edilir.

Daha sonra bu tanım geçmişte bilinmez birçok şeye de uygulanmıştır: "Agnostisizm, tarihsel olarak bilimin denetiminden yoksun insan düşüncesinin düştüğü büyük yanılgılara bir tepkidir". Galiba bilim adamı olmaya soyunan birinin ilk olarak agnostisizm nedir bunu öğrenmesi gerekir (sezgi yoluyla elde edilen bilgi anlamındaki gnosis sözcüğünden türeyen gnosizmin tersini ifade eder).

Bu nedenle, ben bir bilim adamı olarak, inanarak değil, yargılayarak, enine boyuna ölçerek, gelmişt en geleceğe ilişkileri göz önüne alarak sonuca ulaşırım; bunun tersini yapıp da bilim adamı kadrosundan maaş alanları da şarlatanlar olarak nitelerim.

İkinci dünya savaşı ndan önce ve sırasında, Almanya'daki bilim adamları, insan öldürmek için inanılmaz silahlar ve maddeler geliştirdiler. Örneğin farklı bir dinden olan Musevileri öldürmek için çeşit çeşit zehirli gazlar; Alman ırkının dışındaki insanları öldürmek için çeşit çeşit silahlar geliştirdiler. Çünkü onlar birer teknisyendi; bilimsel düşünc eyi sindirememişlerdi. Çünkü onların "başkalarının dinlerinden daha üstün olduklarına

inandıkları bir dinleri, üstün olduklarına inandıkları bir ırkları, ekonomik modelleri, idare şekilleri vs. leri" vardı. Bu insanların özgür, evrensel düşünceleri söz konusu değildi. Bilim adamı kimliği taşıyan çoğu insan dolaylı ya da dolaysız olarak birer canlı ölüm makinesine dönüştü. Bilimsel buluşların önemli bir kısmını gerçekleştiren böyle bir toplumda bir şey eksik olmalıydı...

Bugün de durum aynı. Dünyanın birçok ülkesinde bilim adamlarının gece gündüz, yıkıcı aygıt ve madde üretmesinin kökünde, dünyada, kendi düşünce tarzını benimsememiş birilerini beğenmeme ya da yok etme saplantısından ya da inandıkları bir dogmadan gelmektedir. En büyük tehlike, bilim adamında öncelikle olması gereken, tarafsızlık ve özgür düşüncenin (birinci koşul) özüm senmeden, her dönemde geçerli olacağını söyleyebileceğimiz evrensel değere ulaşmadan bilim adamlarında bulunması gereken (ikinci koşul) teknik bilgi ile donatılmış olmasıdır.

Bir insan bir tanrıya inanıyorsa (dünyada tanımlanmış binlerce tanrının olduğunu biliyoruz), diğerlerinden daha iyi olduğuna inandığı bir dini varsa, bir ırkın üstünlüğüne inanmış ise, bir ekonomik modelin evrensel olduğuna inanmış ise, bir idari sistemin en iyi idari sistem olduğuna inanmış ise, o kişinin tarafsız davranması, evrensel düşünmesi ve kendini geliştirmesi, en önemlisi tüm dünya insanları için aynı etkinlik le yararlı olması beklenemez. Çünkü kalibre edilmesi çok zor olan bir ölçü sistemi, yani inanmak gibi, herkese göre değişen bir ölçü birimini kullanmayı alışkanlık haline getirmiştir. İşte dünyada akan kanın teknik düzeydeki zemini, taraflı, dogmatik düşünceli insanların yaygın olmasında yatar.

Bir insan inanmayla yola çıkarılırsa, daha inandırıcı bir şeyle karşılaştığında değerlerinin tümünü yitirebilir; esas tehlike burada yatıyor. Gelin art niyetsiz bir gözlem yapalım:

Eğer inanma bir bilim adamında olması gereken bir özellik olarak düşünülüyorsa, o zaman, insanlık tarihine, sanata, bilime katkıda bulunmuş; yaratıcılık ta önde gitmiş ve bugün iyi olarak tanımlayacağımız, hemen her gün nimetlerinden yararlandığımız buluşların sahibi olan hemen hepsi Hristiyanlık dinine mensup bu insanların doğruyu bulduklarına ve bildiklerine de inanıp, Hristiyanlığı övmemiz gerekiyor. Çünkü bir bilim adamı olarak benim ve benim gibi olanların, insanlığa, kendi toplumuna bir şeyler veren insanların yanında yer alması gerekiyor. Dogmayı ve inanmayı savunan hem de temel bilimlerde çalışan sözde bilim adamlarımızın çalış malarına bakıyoruz dinsel konular hariç- çalışmalarının hiç birinde 58 İslam ülkesinde bugün ve geçmişte yaşamış herhangi bir insana atf yapılmıyor, referans verilmiyor; açık bir anlatımla örnek olarak seçtiğiniz, değer verdiğiniz, güvendiğiniz ve önemli bulduğunuz hiçbir çalışmanın

sahibi bu coğrafyalarda ve bu öğretilerde yetişmiş değil; yani 1600 yılda örnek göstereceğimiz pek az insan yetiştirmişiz.

Pekâlâ, bu mantıkla Hristiyan ya da doğudaki yaygın doğa dinlerine mensup bunca insanın yanıldığına inanıyorsanız da, bunca olumsuz belge, bilgi ve gözleme karşın, kendinizin ya da şu anda dört elle sarıldığınız değerlerin yanılabilceğine neden inanmıyorsunuz? Yanlış uygulanmadan kaynaklanıyor diyerek kurtulmak çok yüzeysel bir yaklaşım olur. En azından yanılıp yanılmadığınızı ya da gerçekten yanlış uygulanıp uygulanmadığını anlayabilmek için, şu ana kadar sınıksız sarıldığınız dogmatik yaklaşımlarınızı neden tartışmaya açamıyorsunuz? Bugün hiç kimse, Avrupa'nın bir zamanlar kendi dogmasıyla yaptığı hesaplaşmaya yanaşamıyor.

Eğer inanmayla dünya işlerini düzene koyacaksak, ilk olarak Vatikan'a inanmamız gerekecek; çünkü bugün saygın ve etkin olarak nitelendirilen insanların çoğu, bu inanca mensup insanların arasından çıkmış; bugün hem Müslümanlarca hem bizim dışımızdaki dinlere mensup insanlarca örnek gösterilen kaç tane ölü ya da yaşayan-insanımızı sayabiliriz? Dünya değişime açık olanların dünyasıdır; şekli bile sürekli değişen bir dünyada, bir düşüncenin ya da yaşam tarzının 1600 yıldan beri değişmediğini bundan sonra da değişmesine asla yaklaşmayacaklarını beyan eden topluluklar, yok oluşlarına bile bile imza atan insanlar olacaktır. Esasında tehlike kapımıza dayandı bile...

2007 Temmuzunda Hollanda ve Danimarka'da sözü sayılır bir kesim, insanların ahlakını bozuyor ve sürtüşmeye sürüklüyor diye, Kuran'ın ülkelerinde yasaklanması için yasal yollara başvurdular. Belli ki bu insanlar da inançlarının kurbanlarıdır...

Üniversiteler gerçekten bilim adamlarının yeri mi yoksa bu kadrodan ücret alan teknisyenlerin mi?

İnsanların yaşam mücadelesine atılmadan önce en son şekillendirildikleri yerler üniversitelerdir. İyi bir üniversite, kural olarak bilgili ve evrensel ahlaka sahip insan yetiştiren yer demektir. Bu nedenle üniversiteler (kelime anlamı da olması gereken anlamından kaynaklanır; yani evrensel olmadan), özgür ve yansız insanları yetiştirmek zorundadır. Bilim adamı bu nedenle, inandığı tanrıyı, mensup olduğu dini ve mezhebi ön plana çıkarmayan; hatta çalışma hayatına hiç sokmayan; ırk, ekonomik model, idari sistem sempatisini olmayan kişilerden oluşmalıdır. Böyle bir insan sadece ileride maraz duruma geçebilecek bir gruba değil, tüm insanlığa hizmet edecek olgunluğa ulaşmış demektir.

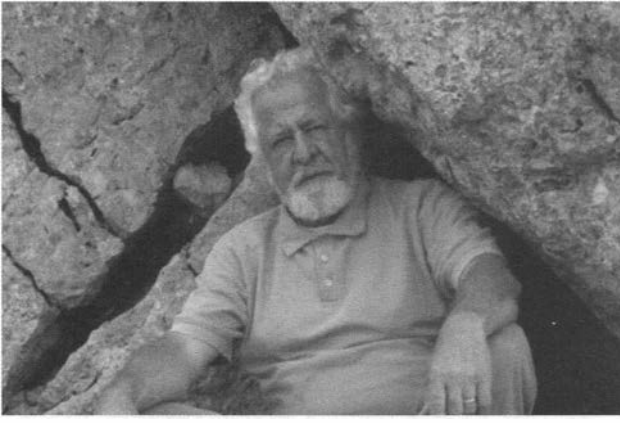
Bilim adamlarının doğal olarak duygusal ve folklorik kimlikleri de vardır. Çözümleyici ve yorumlayıcı mantıklarına başvurulmadığı sürece, onlar da diğer insanlar gibi "evrensel ve milli" duygular taşımak hakkına sahiptirler. Her insandan yaşamının her evresinde ve her türlü ortamda gerçek bir bilim adamı kimliğini sergilemesini bekleyemeyiz. Onların da ailesinden, akrabalarından, yaşadıkları toplumdan aldıkları, anlamlı ya da anlamsız dini ve milli ritüelleri bilimsel düşüncelerine karıştırmamak ve onu bir ölçü birimi olarak kullanmamak

kaydıyla- yerine getirmelerini hoş görüyle karşılayabiliriz. Ancak bu hak, yetkin oldukları alana, çok defa üniversitelerin nizamıyesine (giriş kapısına) kadar geçerlidir. İçeri girildiğinde, özel kimlik dediğimiz, insanı diğer insanlardan ayıran tüm yönlenmelerinden, duygularından ve dogmatik düşüncelerinden arınmak zorundadır. Bilim adamı kadrosundan maaş alan çok kişi olmasına karşın, gerçek bilim adamının sayısının tahmin edilenden daha az olmasının nedeni bu kimlik ayırımındaki zorluğa dayanır.

Örneğin, bu satırların yazarı, kendini katıksız bir Türk milliyetçisi olarak görmesine ve bu ülkenin esenliği için her türlü özveriye yapacağına ve uygun ve onurlu koşullarla girilecek bir Avrupa Birliği'nin Türkiye Cumhuriyeti'ne çok şey kazandırabileceğine inanmasına karşın, şöyle bir senaryoda takınacağı tavır bilimsel düşüncenin ne olup ne olmadığı konusunda önemli ipuçları verebilir.

Örneğin, Avrupa Birliği'ne girip girmeme konusunda en hararetle (çok defa da onurumuzu kırıcı) tartışmaların geçtiği 2003 yılında, Avrupa Birliği'nin genişlemeden sorumlu kişisi (ya da bakanı) Verheugen, eğer şöyle bir tezle ortaya çıkmış olsaydı: "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girip girmemesine ilişkinde yaşamakta olan Prof. Dr. Ali Demirsoy karar versin. Eğer, Demirsoy, raporunda girebilir derse, hiç bir itirazımız olmadan sizi içimize alacağız; eğer giremez derse, o zaman gereğini yapın ya da başınızın çaresine bakın". Ve böyle bir raporun yazılması bana yönlendirilirse, bugünkü ulaşabildiğim bilgiler ışığında, ülkemi çok sevmeme karşın, bilimsel ahlakım gereği, bu raporun sonunu, "Türkiye bu mantık ve yaşam tarzı ile kesinlikle Avrupa Birliği'ne giremez" diye bağlarım. Çünkü bilimsel kimliğim, hiç kimseyi kandırmaya izin veremez ve böyle bir karara ulaşmaya sadece ve sadece bilimsel veriler "bunların başında matematiksel eşitlikler" dayanak oluşturabilir. Duygu, sevgi, nefret, sempati, arzu, aidiyet (bir dine, mezhebe, ırka, gruba, modele vs. bağlı olma); hatta doğanın işletim sisteminde hiç rastlamadığımız, sadece sosyal evrimleşmenin sonucunda insan soyuna yerleşmiş olan bazı ahlak kuralları bile etkili olmamalıdır. Bir kısmı sapkın olsa bile, geleceğe yeni kapılar açabilecek düşünceler ancak bu insanlar aracılığıyla elde edilebilir. Bu nedenle bilim adamlarını (ileri sürdükleri tezleri evrensel bilimsel yöntemlerle kanıtlamak koşuluyla) özgür tutmanın ve düşüncelerini kısıtlamaksızın duyurmalarını teşvik etmek gerekir. Onlara yapılacak müdahale ve engellemeler, er ya da geç, toplumun ayağına bağ olacak olaylara neden olacaktır. Dini yönlenmelerin ve baskıcı idarelerin egemen olduğu toplumlarda çözüm yollarının bulunamaması ve "kardeşlik sloganı ile yola çıkılmasına karşın, özellikle bağnaz dini söylemlerin sık sık dile getirildiği toplumlarda" uzlaşma kültürünün geliştirilememesinin temelinde bu mantık çarpıklığı yatar. Bunun için uzağa gitmeye gerek yok, çevremize ve şu anda uygulanan yönetimlere (yönetimimize) tarafsız bir gözle bakmamız yeterli.

Anadolu, dünya tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle dünyanın birçok yerinde geçerli olan bazı yaklaşımlar ve yorumlar Anadolu için tam geçerli olmayabilir. Bilinen tarihte, Anadolu, dünyanın en önemli

göçlerinin yapıldığı coğrafik bölge olmuştur. Afrika'dan yola çıkan ilk insanlar bile Anadolu köprüsünden geçmiştir. Keltler, Hititler, Asurlar, Frikyalılar, Lidyalılar, Mısırlılar, tarihe damgasını vurmuş, Moğol istilası, Pers İstilası, Büyük İskender'in Seferi, Roma Seferleri, Arap-Müslüman istilası, Orta Asya ve Kafkas kökenli onlarca göç dalgası, Haçlı seferleri, Rusya ile yapılmış en az 14 büyük savaş, Birinci Dünya Savaşı sonundaki müttefik devletler istilası ve belki 2003 yılında adı konmamış Amerika çıkarması, bu bölgenin önemini vurgulamaktadır.

Jeopolitik ve stratejik önemi bu denli büyük olan bir ülkede yaşıyorsanız; ben, dünya işlerine ya da Eski dünyada olabilecek gelişmelere katılmıyorum diyemezsiniz. Bu hak, bu coğrafyadaki insanlara "ne yazık ki" tanınmamıştır. O halde, bu ülkenin insanları ve yöneticileri, her an değişecek dünya koşullarına en iyi uyumu yapmayı sağlayabilecek kısa ve uzun planları yapmak ve güncellemek zorundadırlar. Böyle bir projelendirme, kendi dünyasına gömülmüş, bilimsel gelişmelere kapalı toplum ve yönetimlerin başaracağı bir husus değildir. Açık toplum, evrimsel kimliği gerektirmektedir. Her an mimarisini değiştiren bir dünyada evrimsel kimliği kazanamamışsanız, evrensel kimliğe ulaşmada da zorlanırsınız. Bunun anahtarı dogmadan kurtulmadan geçer. Çünkü değişebilir olmanın tek yolu budur. Çünkü evrensel kimliğe sahip olma, evrensel değerlere sahip olmadan geçer.

Gelin görün ki, halkının %99'u Müslüman olan bir toplumun, dogmatik kabullerinden dolayı, evrensel kimlik özelliği kazanması mümkün olmuyor. Tartışmaları giyim kuşam şekillerine, beslenme çeşitlerine, bazı sosyal geleneklere indirgemeylesoruna "güya" demokratik çözüm yolları arıyoruz. Hâlbuki sorun şu: Avam ağzıyla söylersek kafayı değiştiremiyoruz. Belirli bir doğrumuz var ya da bize belirli bir doğru dayatılmış; bunun üzerinde tartışmayı inanca, ırka, kültürel değerlere tehdit olarak algılıyoruz. Hiç kimse kalkıp da şu soruyu sormaya; hatta kendine bile sormaya cesaret edemiyor: Ya yaptıklarımız ve doğru bildiklerimiz yanlışsa...

Bu soruyu soracak da yanıtını arayacak da bilim adamlarıdır. Bir bilim adamının söylediğini yönetimler yapmak zorunda değillerdir (ülkemizde örneği de hemen hemen yoktur). Çünkü idare çok fonksiyonlu bir denklem gibidir. Koşulun birini yerine getirme illa ki başarıya götürme değildir. Bu nedenle bilim adamları da yönetimde her zaman doğruyu bulamayabilir ya da sundukları o anda

gerçekçi ya da uygulanabilir olmayabilir. Ancak yönetime de dogmaya da, hatta evrensel değerlere de şiddete başvurmadan- karşı çıkabilecek, farklı görüşler ileriye sürebilecek kesim üniversitelerdeki bilim adamı diye tanımlanan kesimdir. Bu kesimi baskı altında tutan hiçbir yönetim uzun sürede başarıya ulaşamaz. Çünkü yeniliklere götürebilecek kapılarını örtmüştür.

Bu nedenle dogmasının esiri olanlar gelişmeleri zamanında izleyemez; izlese de, yukarıda anlatmaya çalıştığımız "çözümleyici düşünce tarzına, dogmatik kalıplamalardan dolayı ulaşamaz"; bu nedenle doğru çözümü bulamaz. Egemen güçlerin hazırladığı yol haritasını izlemek zorunda kalır. Önüne döşenen mayınları göremez. Askeri de, yöneticisi de, ticaret erbabı da, sanayicisi de hatta bilim adamı da göbek bağıyla bir yerlere bağlanmayı çıkış noktası olarak görür.

Bütün bunların farkına varılmaması için de değişik yollar izlenir. Ya Müslüman ülkelerde görüldüğü gibi, baskıcı rejimler uygulanır; kırırdanma görünürse ya da bir gitmezlikle karşılaşırsa ya da çıkar hesapları belirli bir sınırın üstüne çıkarsa demokrasiye getireceğiz diye yenileri ile değiştirilir. Eskisi ya da yenisi fark etmez, yönetici kadro ile emperyalist güçlerin işbirliği sürdürülür. Ya da çarpıtılmış bir demokrasi ile yola devam edilir. Bunun kolay yolu da devletten ulufe alan, dini duyguları kaşınmaya uygun olan, komşu ülkelerin adını bile sayamayan, yerine bilmeyen, vergi vermeyen, sonunu hesaplamadan çocuk yapan, antik çağdaki aydınlamaya bile ulaşmamış insanları demokrasinin bekçisi yapıp, düşünen, yazan, yaratan, doğu ya da yanlış çözüm yolları arayan, dünya gerçeklerini yakından izleyen kişileri demokrasi düşmanı ilan etmedir.

İşte bir bilim adamı kimliği, tüm çıkarlarından arınmış, evrensel bilgiyle alt yapısını hazırlamış, farklı düşünebilen, düşündüğünü korkusuzca yılmadan yazılı ya da sözlü olarak geniş kitlelere ulaştırmaya çekinmeyen, karar verirken dogmayı ve duygularını karıştırmayan, en önemlisi çıkarlarını ön plana almayan kimliktir. Bir ülkenin en büyük gücü bu kimlikli insanların sayısıdır.

Belirli sayısal koşulları yerine getirmeye belirli unvanlara sahip olmak evrensel açıdan bir bilim adamı kimliğini kazanmıştır anlamına ne yazık ki gelmiyor. Ancak bir konudaki teknik bilgi düzeyinizi belki belirtiyor.

Ne yazık ki bugün dünyanın hemen her yerinde bilim adamı kavramına tam bir açıklık getirilmemiştir. Bir konuda yeterli bir uzman olma, bilim adamlığı ile eşdeğer tutulmaktadır. Aslında böyle bir kabul, anlamı ve yetkisi genişletilmiş bir teknisyenliktir. Bu nedenle de bunca yetişmiş insana karşı dünyanın acısı hiç bitmiyor. Yetkileri genişletilmiş teknisyenler insanoğlunun girdiği birçok çıkmaz yoldaki hızın ve refahın artırılmasını biraz daha güçlendirme peşindedir; gerçek bilim adamları da geleceğini, yaşamını, konumunu riske atarak yönetimleri, halkı doğacak tehlikelerden uzaklaştırmak için uyarın ve o günkü eğilimlere ters düşse de yeni çıkış yolları öneren insanlardır.

Ülkemizin bu yönde gerçek bir analizinin yapılması çok şeyi bize gösterecektir. Kim bilir 1980 Darbesinden sonra bir ülkede, bilim adamı yerine teknisyen sayısının bu denli hızlı bir şekilde artmasının arkasında yatan gerçek de öğrenilmiş olur.

Yaratılışların 15 Saçmalığına 15 Yanıt..

Çeviri: Reyhan Oksay

John Rennie

İkiyüzlü davranan, dürüst olmayan, bilgi ve olguları bilerek tahrif eden ve bilimle ilgisi olmayan çevreleri demagoji ile kandırmayı hedefleyen "yaratılışçı" çevrelere karşı ABD'de karşı atak başladı.

Evrım karşıtları bilimsel gerçeklere sırt çevirerek yaratılış kavramına yer açmak istiyorlar. Ancak yaratılışçıların bu iddialarını saçmalık olarak nitelendiren Scientific American dergisi, 15 bilimsel yanıtla evrim kuramının bilimsel gerçekliğini bir kez daha gözler önüne seriyor.

Charles Darwin 143 yıl önce (Bugün ise 153 yıl önce. Çünkü 10 yıl önce yazılmış bu yazı...) doğal seçim (doğal seleksiyon) yoluyla evrim kuramını ortaya attığı zaman, bilim dünyası ayağa kalktı; akademik çevrelerde yıllarca süren sert tartışmalar, sosyal bilimlere de kapsayan geniş bir alana yayıldı. Ne var ki zamanla paleontoloji, genetik, zooloji, moleküler biyoloji ve diğer bilim dalları kuramın doğruluğunu kuşkuyla yer bırakmayacak şekilde kanıtladı. Bugün evrim konusundaki tartışmaların bir daha açılmamak üzere kapanmış olması gerekirken, durum ne yazık ki düşünüldüğü gibi değil.

21.Yüzyıl'da dünyanın en gelişmiş ülkesinde (ABD) utanç verici bir oyun sergileniyor. Yaratılışçılar, politikacı, hukukçu ve sıradan vatandaşları evrim kuramının doğru olmadığına inandırabiliyor. Okullarda evrime alternatif olarak " akıllı-tasarım " fikrinin okutulması yönünde güçlü kampanyalar sürdürülüyor. Halihazırda Ohio Eyalet Eğitim Müdürlüğü müfredat programını yaratılışçıların isteği doğrultusunda değiştirip değiştirmemeyi tartışıyor. Berkeley'de Kaliforniya Üniversitesi'nden hukuk profesörü Philip E.Johnson gibi evrim karşıtı bazı bilim adamları, akıllı-tasarım kuramının Tanrı kavramını tartışmaya açmak için bir araç olduğunu kabul ediyorlar.

Bu tartışmaların ortasına itilen öğretmenler, doğal olarak evrimi savunmak ve yaratılışçılık kavramını çürütmek durumunda bırakılıyorlar. Yaratılışçılar ise evrimin yanlış anlaşılan noktalarından yararlanarak, yalanlar ve dürüst olmayan söylemlerle zehirlerini yaymaya çalışıyor.

Aşağıda yaratılışçıların sıklıkla öne sürdükleri 15 sözde "bilimsel" iddiaya verilen yanıtları bulacaksınız.

1) Evrim yalnızca bir kuramdır; bilimsel bir yasa değildir.

Kuramın, "kesinlik hiyerarşisi"nin ortalarında yer aldığı ilkokullarda öğretilir; yani kuram varsayımın üzerinde, yasanın altında yer alır. Ancak bilim adamları bu terimi bu şekilde kullanmazlar. ABD Ulusal Bilimler Akademisi'ne (NAS) göre bilimsel bir kuram "gerçekleri, yasaları ve test edilmiş varsayımları bünyesinde birleştiren doğal dünyanın bir durumunun gerçekleşmiş açıklaması"dır. Yasa, doğaya ilişkin tanımlayıcı genellemelerdir. Dolayısıyla bir bilim adamı evrim kuramından söz ettiği zaman -bu atomik kuram veya görelilik kuramı da olabilir- doğruluğu hakkında en ufak bir kuşku duymaz.

Değişim geçirerek ilerleme anlama gelen evrim kuramına ek olarak, insanlar evrim gerçeğinden de söz edebilirler. NAS'a göre gerçek "doğru olarak kabul edilen ve kendini tekrarlayan gözlemlerdir". Fosil kayıtları ve çok sayıda diğer kanıtlar organizmaların zaman içinde evrimleştiğini kanıtlar. Bu değişiklikleri kimse gözlemediği halde, dolaylı kanıtlar nettir, çapraşık değildir ve zorlayıcıdır.

Tüm bilimler dolaylı kanıtlara dayanır. Örneğin, fizikçiler atomaltı parçacıkları direkt olarak görmez, ancak bunların varolduğunu iyonlaşma odasında parçacıkların bıraktıkları izlerden anlar. Kısaca doğrudan izlenmemesi fizikçilerin vardıkları sonuçların doğru olmadığını göstermez.

2) Doğal seçim dairesel muhakemeye dayanır. Yani iyi uyum sağlayan hayatta kalır ve hayatta kalanların iyi uyum sağladığı farz edilir.

Doğal seçilimin günlük konuşma dilindeki açıklaması, iyi uyum sağlayanın hayatta kalabilmesi şeklindedir. Ancak teknik açıklamasına göre doğal seçim, farklı hızlarda üreme ve hayatta kalma kavramlarını içerir.

Bu da şu anlama gelir: Türler az uyumlu, çok uyumlu gibi uyumluluk derecelerine göre tanımlanmaz; belirli koşullar altında geride kaç tane yavru bırakabileceklerine göre tanımlanır. Tohum açısından zengin kaynaklara sahip bir adaya hızlı üreyen bir çift küçük gagalı ispinoz ile yavaş üreyen bir çift büyük gagalı ispinoz bırakın. Birkaç nesil sonra hızlı üreyenler daha fazla besin kaynağına sahip olabilirler. Diğer taraftan büyük gagalıların tohumları daha iyi kırmaları durumunda, avantaj yavaş üreyenlere geçer.

Galapagos Adaları'nda gerçekleştirilen bir pilot çalışma da Princeton Üniversitesi'nden Peter R.Grant , vahşi doğada buna benzer nüfus değişimine tanık oldu.

Burada en önemli olan, çevreye uyumun hayatta kalma kavramından bağımsız olarak tanımlanmasıdır. Yani büyük gagalılar, belirli koşullarda tohumları daha kolay kırdıkları için daha iyi uyum sağlıyorlar. Ancak bu özelliklerinin hayatta kalmalarını kolaylaştırıp kolaylaştırmadığına bakılmıyor.

3) Evrim bilimsel değildir, çünkü doğrulanamaz veya yalanlanamaz. Ayrıca gözlenemeyen veya yeniden yaratılamayan olaylarla ilgilidir.

Bu iddia evrimi iki ana parçaya bölen farklılığı göz ardı ediyor. Bunlar makroevrim ve mikroevrim dir. Mikroevrim bir türün zaman içinde gösterdiği değişiklik ile ilgilidir. Makroevrim, tür düzeyinin üzerindeki taksonomik (sınıflandırma ilmi ile ilgili) grupların değişimini inceler. Bunun kanıtları fosil kayıtları ve DNA karşılaştırmalarından elde edilir.

Bugün yaratılışçıların pek çoğu mikroevrimin laboratuvarlarda (meyve sinekleri, bitkiler ve hücreler üzerindeki testler) ve doğada (Grant'ın Galapagos ispinozları üzerindeki çalışmaları) test edilebildiğini kabul ediyor. Doğal seçim ve diğer mekanizmalar -kromozomal değişiklikler, simbiyoz ve melezleştirme- zaman içinde nüfusta çok ciddi değişikliklere yol açabilir.

Makroevrim çalışmalarının tarihi yapısı, doğrudan gözlem yerine fosil ve DNA çıkarımlarına dayanır. Ancak tarihi bilimlerde (astronomi, jeoloji, arkeoloji ve evrim biyolojisi dahil) varsayımların fiziksel kanıtlarla uyum içinde olup olmadığı test edilebilir. Örneğin, evrimsel açıklamaya göre insanın ilk bilinen ataları (kabaca 5 milyon yıl önce) ile anatomik olarak modern insanın ortaya çıkışı (100.000 yıl önce) arasında, özellikleri giderek maymundan modern insana benzeyen hominidler yer almıştır. Fosil kayıtları da bunu göstermektedir. Kaldı ki insanlar Jurassic döneme (65 milyon yıl önce) ait katmanların içine gömülü modern insan kalıntıları bulamaz.

Evrim başka şekillerde de çürütülebilirdi. Eğer cansız bir maddeden bir anda oluşmuş, gelişmiş bir yaşam şekli belgelenseydi, fosil kayıtlarının içinde bulunmuş

yaratıklardan birkaçının da bu şekilde oluşmuş olması gerekirdi. Aynı şekilde eğer uzaydan gelen insanüstü zekaya sahip yaratıklar ortaya çıkıp, dünyada yaşamı başlattıklarını iddia etseydi, evrimsel açıklamalara gölge düşebilirdi. Ancak şu ana kadar böyle bir kanıt ortaya çıkarılmadı.

4) Bilim adamları zaman geçtikçe evrim gerçeğinin doğruluğundan şüphe etmeye başladılar.

Evrin kuramının giderek taraftar yitirdiğine ilişkin herhangi bir kanıt söz konusu değil. Şu anda evrim kuramına gönderme yapmamış bir biyoloji dergisi bulamazsınız. Oysa evrimi karalayan bilimsel bir makale neredeyse hiç yok. Washington Üniversitesi'nden George W. Gilchrist binlerce bilimsel makaleyi tarayarak, akıllı tasarım veya yaratılış bilimine ilişkin bir göndermeye yer verilip verilmediğini araştırdı. Sonuçta tek bir makaleye bile rastlamadı.

Yaratılışçılar bilim dünyasının tutucu ve dogmatik bir çevre olduğunu iddia ederek, bilim adamlarının yaratılış bilimi ile ilgili kanıtları ilk baştan, önyargılı olarak reddettiğini ileri sürüyor. Oysa "Nature" dergisinin ve diğer bilim dergilerinin editörleri kendilerine gönderilen makaleler arasında evrimi çürüten çok az sayıda makale olduğunu söylüyorlar. Evrime karşı olan bazı yazarların makaleleri ciddi bilim dergilerinde yayımlandı. Ancak bu makaleler doğrudan evrime saldırmadığı gibi, yaratılışçıların düşüncelerini de net bir lisanla dile getirmiyordu. Bunların yaptığı en cesur eleştiri, evrim kuramına ilişkin bazı sorunların henüz çözülemediğine dikkat çekmekti. Kısaca yaratılışçılar, bilim dünyasının onları ciddiye alması için yeterli malzeme vermiyor.

5) Evrim biyologları arasındaki görüş farklılıkları, evrimin somut bilimsel temellere dayanmadığının en belirgin göstergesidir.

Evrin biyologları değişik konuları kendi aralarında sert biçimde tartışır. Bu konuların başında türlerin nasıl oluştuğu, evrimsel değişikliğin hızı, kuşlar ve dinazorlar arasındaki ilişki, Neandertal'lerin modern insanlardan farklı bir tür olup olmadığı gibi konular gelir. Bu tartışmaların benzerleri diğer bilim dallarında da görülür.

Ne var ki dürüstlükten uzak bir tutum sergileyen yaratılışçılar, bilim adamlarının bu tartışma tarzlarını abartarak, konuyu çarpıtıyor. Harvard Üniversitesi'nden Paleontolog Stephen Jay Gould'un çalışmalarını bilenler bu saygın bilim adamının evrim kuramını ne büyük bir içtenlikle savunduğunun bilincindedir. Oysa yaratılışçılar Gould'un ciltler dolusu yazılarından desteksiz alıntılar yaparak yazarın ifadesini çarpıtıyor. Bu gibi durumlarda yanlışlığa düşmemek için, yaratılışçıların kullandığı alıntıların kaynağı olan makalenin tümünü görmekte ısrarcı olun. Göreceksiniz ki makalenin bütünü bambaşka bir telden çalmaktadır.

6) Eğer insanlar maymunlardan gelmiş olsaydı, niçin hâlâ ortalıklarda maymunlar dolaşıyor?

Bu çok yaygın olan iddia, evrim konusundaki bilgisizliği tüm çıplaklığı ile ortaya koyuyor. İlk yanlışlık şu: Evrim insanların maymun soyundan geldiğini söylemez;

insan ve maymunların ortak bir ataya sahip olduklarını söyler.

Daha büyük yanlışlık ise şudur: Bu tartışma ile şu soru arasında koşutluk kurulabilir: "Eğer insanlar yetişkinlerin soyundan geldiyse, niçin ortalıklarda yetişkinler dolaşıyor?" Bir kısım organizma, ailenin ana gövdesinden ayrılıp sonsuza dek aileden uzak yaşayabilecek farklılığa erişince, yeni türler oluşur. Ana gövde bundan sonra yaşamını sonsuza dek sürdürebilir; ya da yok olabilir.

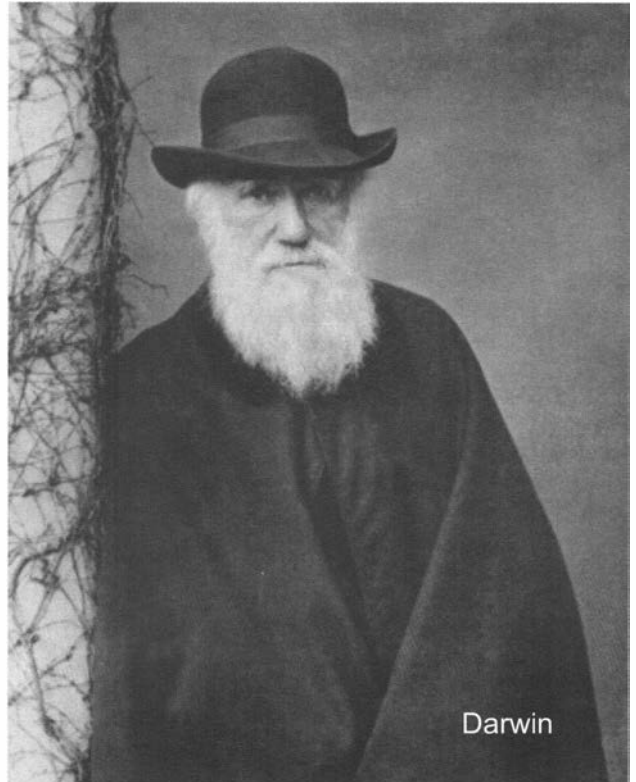
7) Evrim yaşamın yeryüzünde ilk kez nasıl ortaya çıktığını açıklayamaz.

Yaşamın nasıl başladığı sorusu bugün hala gizemini koruyor. Ancak biyokimyacılar ilkel nükleik asidin, amino asitlerin ve yaşamın diğer yapı taşlarının nasıl oluştuğunu ve bunların kendini kopyalayan ve kendi kendine yaşamını sürdürülebilir üniteler olarak nasıl organize olduğunu bilirler. Astrokimyasal analizler ise bu bileşimlerin uzaydan gelmiş olabileceğini ve bunların göktaşı içinde dünyaya düşmüş olabileceğini göstermektedir.

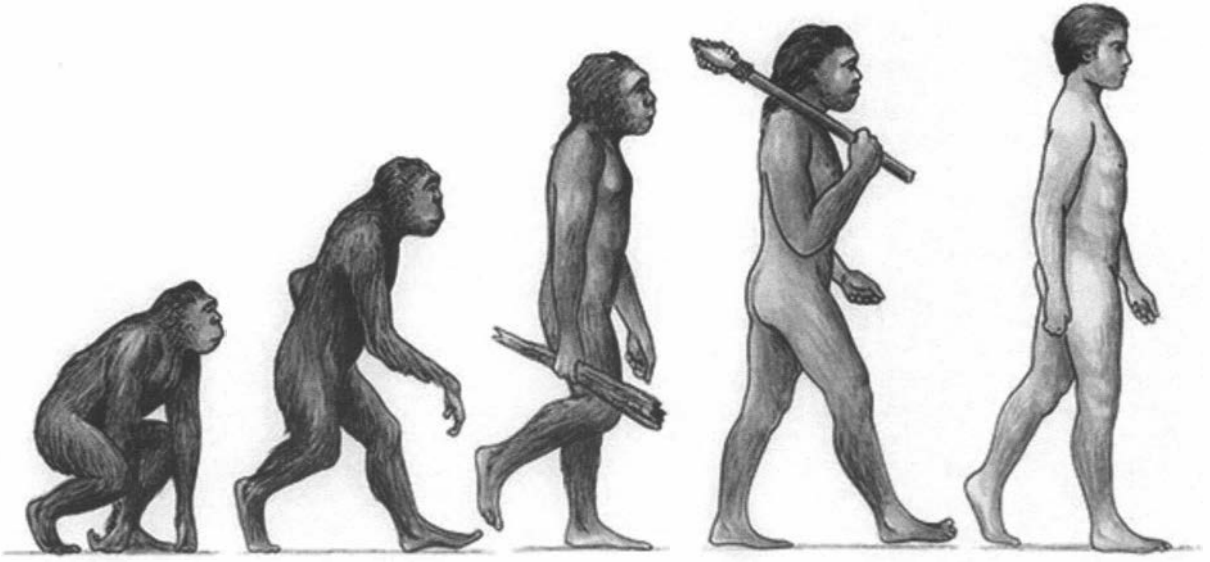
Bu senaryo dünyanın ilk oluşum dönemindeki koşullarında, bu bileşimlerin nasıl ortaya çıktığı konusundaki soruları yanıtlıyacaktır.

Yaratılışçılar evrimi tümüyle hükümsüz kılmak için bilimin yaşamın kökenine ilişkin soruları hala yanıtlıyamasından yararlanıyor. Ne var ki eğer yeryüzünde yaşam evrim dışı bir şekilde başlamış olsa dahi (uzaylılar ilk hücreleri milyarlarca yıl önce dünyaya taşımış olabilir) bu tarihten sonra evrim sayısız mikroevrimsel ve makroevrimsel çalışmalarla kanıtlanabilir.

8) Matematiksel olarak, bırakın yaşayan bir

Darwin

hücrenin veya insanın rastlantısal olarak ortaya çıkmasını, protein gibi karmaşık bir nesnenin rastlantı sonucu ortaya çıkması mümkün değildir.

Rastlantı evrimde önemli bir rol oynar. (Örneğin random mutasyonlar yeni özelliklerin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynar.) Ancak evrim, organizmaların, proteinlerin veya diğer oluşumların yaratılmasında rastlantıya yer vermez. Hatta tam tersi, doğal seçim random olmayan değişiklikten yararlanarak, "arzulanan" özellikleri korurken, "arzulanmayan" özellikleri yok eder. Seçilimin kuvvetleri sabit kaldığı sürece, doğal seçim evrimi tek bir yöne doğru iter ve şaşırtıcı bir çabuklukla son derece gelişmiş yapılar ortaya çıkarır.

9) Termodinamiğin İkinci Yasası'na göre sistemlerin düzeni zamanla bozulur. Buna göre canlı hücreler cansız kimyevi maddelerden oluşmuş olamaz ve çok hücreli yaşam protozodan evrimleşmiş olamaz.

Bu tartışma İkinci Yasa'nın doğru anlaşılmasından kaynaklanır. Eğer bu tartışma doğruysa mineral kristalleri, kar taneleri de mümkün olamazdı, çünkü bunlar da karmaşık yapılardır.

İkinci Yasa aslında kapalı sistemlerde toplam entropilerin (enerji veya maddenin girmedığı veya çıkmadığı sistemler) azalmayacağını ifade eder. Fiziksel bir kavram olan entropi genellikle karmaşık şekilde tanımlanır, ancak günlük konuşma dilinde bu anlamda kullanılmaz.

Ancak hepsinden önemlisi, İkinci Yasa'ya göre entropi, sistemin bazı parçalarının azalırken, bazılarının bunu dengelemek ve telafi etmek için artmasına izin verir. Böylece gezegenimiz bütün olarak giderek daha karmaşık bir yapıya bürünür, çünkü Güneş yeryüzüne ışık ve ısı gönderir. Basit organizmalar, diğer yaşam şekillerini ve cansız maddeleri tüketerek yakıt sağlar ve daha karmaşık bir yapıya ulaşır.

10) Mutasyonlar evrim kuramı için gereklidir, ancak mutasyonlar yalnızca varolan özellikleri yok eder; yeni özellikler yaratmaz.

Tam tersi, biyoloji "nokta mutasyonlar" (organizmanın DNA'sındaki noktasal değişimler) yoluyla oluşan pek çok özelliği ortaya döker. Antibiyotiklerin bakterilere karşı direnç kazanması buna bir örnektir.

Ayrıca moleküler biyoloji, nokta mutasyonların ötesine geçen genetik değişiklik mekanizmalarını keşfetmiştir. Bu mekanizmalar yeni özelliklerin oluşması için yeni yollar açar. Genlerin içindeki işlevsel modüller yepyeni biçimlerde birbiriyle birleşir. Bütün genler rastlantısal olarak organizmanın DNA'sının üzerinde kopyalanır ve bu kopyalar yeni, karmaşık özellikler için özgürce harekete geçer. Değişik organizmalardan alınan DNA'ların karşılaştırılması sonucu, bir kan proteini türü olan globulinlerin milyonlarca yıllık evrimini gözler önüne serer.

11) Doğal seleksiyon mikroevorimi açıklar, ancak yeni türlerin nasıl ortaya çıktığını ve yaşamın daha yüksek düzenlerini açıklayamaz.

Evrim biyologları doğal seçilimin yeni türleri nasıl yarattığı konusunda çok sayıda çalışmalar yapmış ve bunları bilimsel yayınlarla kamuoyuna mal etmiştir. Örneğin, Harvard Üniversitesi'nden Ernst Mayr'ın geliştirdiği bir modelde bir organizma popülasyonu, coğrafi sınırlarla kendi türünden ayrı tutulur. Bu durumda bu popülasyon farklı etkilere maruz kalabilir. İzole edilen popülasyonda değişiklikler birbiri ardına birikim yapar. Bu değişiklikler belirginleşmeye başlayınca, ayrı kalan grup orijinal gruptakilerle çiftleşemez hale gelir. Sonuçta ayrı düşen grup üreme açısından izole edilmiştir ve yeni bir tür oluşturmak üzere kendi yolunu çizer.

Evrimsel mekanizmaların içinde en iyi inceleneni doğal seleksiyondur. Ancak biyologlar başka olasılıklara da açıktır. Biyologlar sürekli olarak seyrek görülen genetik mekanizmaların yeni tür yaratma konusundaki potansiyali üzerinde durmaktadır. Dolayısıyla bilim, doğal seçim dışındaki güçlerin yarattığı evrime de kapılarını kapatmamıştır. Ancak bu güçler doğal olmak zorundadır; gizemli yaratıcı zekâların -bilimsel olarak varlıkları

kanıtlanamayan- eylemleri sonucu ortaya çıkmış olmamalıdır.

12) Bugüne dek kimse yeni bir türün evrimleştiğine tanık olmamıştır.

Yeni bir türün oluşumu son derece nadir görülen bir olaydır ve yüzyıllar alır. Ayrıca oluşum aşamasında yeni bir türü tanımak zordur, çünkü biyologlar bir türün nasıl en iyi şekilde tanımlanacağı konusunda görüş birliğine varamazlar. En yaygın tanım Mayr'ın Biyolojik Tür Kavramı 'dır. Buna göre tür, üreme açısından izole edilmiş farklı bir popülasyondur. Bu bağlamda bu türün bireyleri kendi topluluklarının dışında üreyemez. Pratik açıdan bu standardın, mesafe, arazi yapısı veya bitki örtüsü nedeniyle izole edilmiş organizmalara uygulanması zordur. Dolayısıyla biyologlar, bir türün bireylerini tanımak için organizmaların fiziksel ve davranışsal özelliklerinden yararlanırlar.

Yine de bilimsel literatür solucan, böcek ve bitkilerde bazı türlerin oluşumuna ilişkin raporlara yer verir. Bu deneylerin pek çoğunda araştırmacılar organizmaları değişik tipte seleksiyona tabi tuttu ve sonucunda bu popülasyonların, dışardakilerle çiftleşmediğini keşfetti.

13) Evrimciler geçiş dönemine ait herhangi bir fosili bulup çıkartmamıştır. Örneğin yarı sürüngen, yarı kuşgibi...

Aslında paleontologlar şu ana kadar, şekil açısından ara konumda olan çok sayıda fosil örneğini bulup çıkartmıştır. Bunların içinde en ünlüsü "Archaeopteryx" tir. Bu fosil kuşlara özgü tüy ve iskelet yapısına sahipken aynı zamanda dinazor özellikleri de sergiler. Ayrıca pek çok tüylü, uçabilen veya uçamayan fosil de bulunmuştur. Örneğin modern at, bir ara form olan "Eohippus"tan gelmektedir. Balinaların atası karada yürüyen 4 ayaklı ara formdan evrimleşmiştir. Ayrıca 20 veya daha fazla hominid, Lucy ile modern insan arasındaki döneme aittir.

Ne var ki yaratılışçılar bu fosil çalışmalarını kabul etmiyorlar. Onlara göre Archaeopteryx sürüngenler ve kuşlar arasındaki kayıp halka değildir; tam tersi sürüngen özellikleri taşıyan bir kuştur. Diğer taraftan bir yaratılışçı, iki form arasındaki ara fosili kabul etse dahi, bununla yetinmeyecek, bununla ilk iki form arasındaki geçiş fosilini görmek isteyeceklerdir.

14) Canlılar son derece karmaşık bir yapıya sahiptir -anatomik, selüler ve moleküler düzeyde-. Bu yapı daha az karmaşık olsaydı çalışamazdı. Bu da şu anlama gelmektedir. Böyle bir yapı ancak akıllı bir tasarım sonucu oluşur, evrim sonucu değil.

Bu tasarım konusu yaratılışçıların en fazla üzerinde durduğu tartışmadır ve en eskisidir. 1802 yılında teolog William Paley şöyle yazıyordu: "Eğer tarlada bir saat bulursanız, ilk aklınıza gelen bunu birinin düşürmüş olduğu olasılığıdır; doğal güçlerin bunu orada ürettiğini düşünmezsiniz. Bu benzerlikten yola çıkarsak, canlıların karmaşık yapılarından dolayı doğrudan, kutsal bir iradenin eseri olduğunu anlarız."

Paley'in bu iddiasına karşı Darwin 'On the Origin of Species-Türlerin Kökeni' isimli eserini yazarak, seçilimine doğal güçlerinin zaman içinde evrimi nasıl şekillendirdiğini açıkladı.

Yaratılışçılar onlarca yıldır Darwin'in görüşlerini çürütmek için göz örneğini öne sürüyor. Yaratılışçılara göre gözün evrimleşmesi olanaksızdır. Gözün görüntü yaratma becerisi parçalarının mükemmel düzeninden kaynaklanır. Dolayısıyla doğal seçim gözün evrimi sırasında geçireceği ara dönemlere izin veremez. Yarım bir göz zaten işlev yapamaz.

Böyle bir eleştiriyi önceden tahmin eden Darwin, "tamamlanmamış" bir gözün de, tamamlanmış göz kadar olmasa da en azından yararlı olacağını iddia ediyordu; örneğin canlı ışığa doğru yol alabilir. Biyoloji Darwin'in haklılığını daha sonra ortaya çıkarttı. Bilim adamları hayvanlar aleminde ilkel gözlerin ve ışığa-duyarlı organların olduğunu kanıtladı.

Akıllı-tasarım fikrini savunanlar bugün öncekilerden daha zekice sorular soruyorlar. Ancak yine de tartışma ve hedeflerinde bir değişiklik görülüyor.

15) Son araştırmalar, mikroskopik düzeyde bile, yaşamın evrim sonucu ulaşamayacağı kadar karmaşık bir yapıya sahip olduğunu kanıtlıyor.

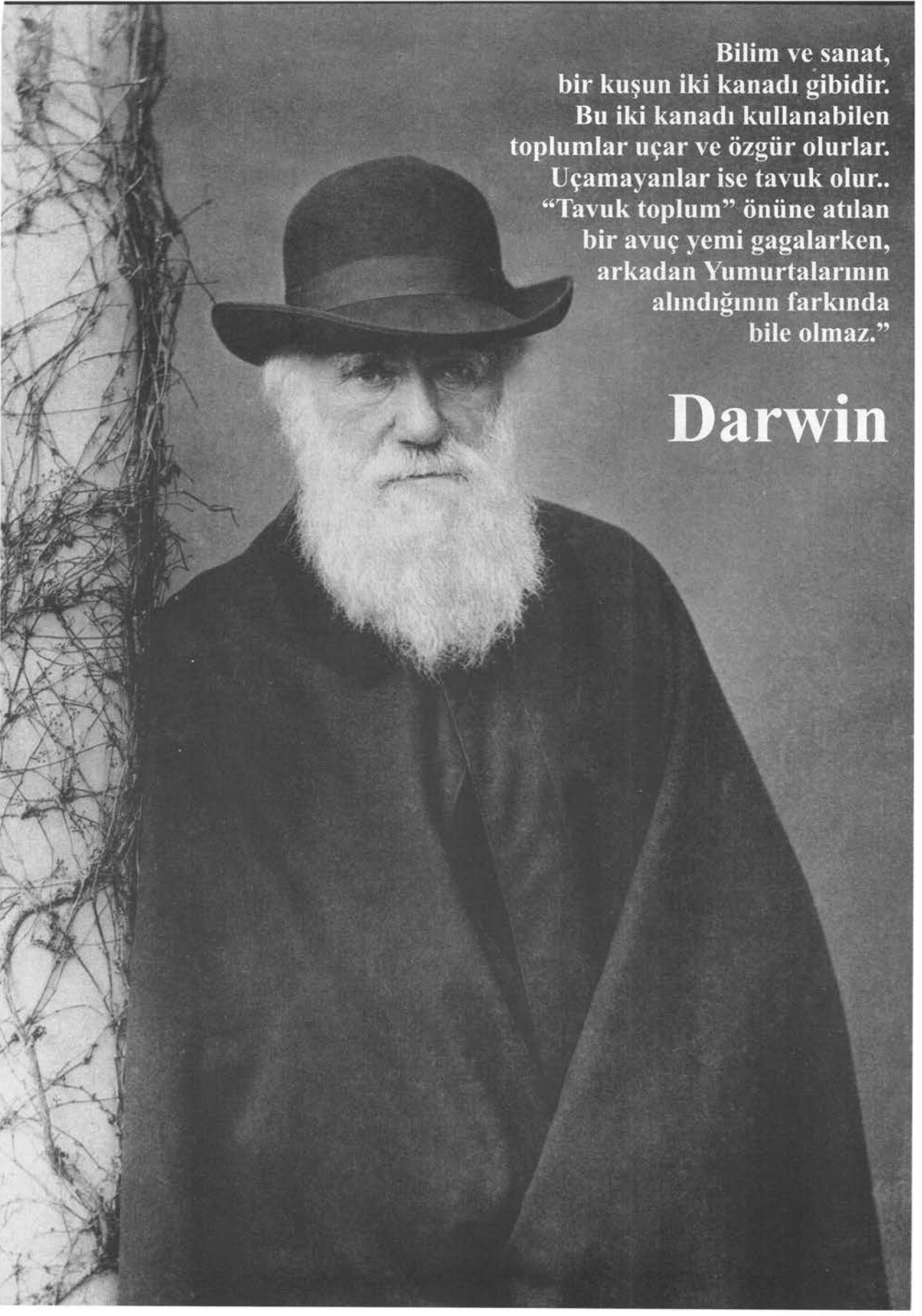
"Darwin'in Kara Kutusu: Biyokimya Evrime Meydan Okuyor" isimli kitabın yazarı Michael J. Behe "Azaltılamayan Karmaşa" kavramını ortaya attı.

Behe, bu kavrama örnek olarak fare kapanını ele aldı. En ufak bir parçasının çıkartılması durumunda fare kapanının çalışmayacağını ileri süren Behe, bu parçaların ancak birarada olduğu zaman işe yaradığını söylüyordu. Behe, daha sonra fare kapanı için geçerli olan mantığın bakteriyel flagellum -kamçıya benzer hücresel yapı- için de geçerli olduğunu ileri sürdü. Flagellum'un özel yapısının evrim sonucu oluşmasının mümkün olmadığını ileri süren Behe, bunun ardında akıllı-tasarım'ın olduğunu savunuyordu.

Ne var ki evrim biyologlarının elinde bu itirazları bilimsel olarak yanıtlayacak veriler vardı. Biyologlar daha basit şekillerde kamçılı organizmaların olduğunu ve flagellum'da bulunan tüm parçaların gerekli olmadığını kanıtladılar.

Aynı şekilde Baylor Üniversitesi'nden William A.Dembksi , yine canlıların karmaşık yapısından yola çıkarak, yönlendirilmemiş, random süreçlerin bu karmaşık yapıyı oluşturmaya çalıştığını söylüyordu. Dolayısıyla böyle karmaşık bir yapıyı ancak insanüstü nitelikte bir zekâ yaratabilirdi.

Dembksi'nin bu iddiası bilim adamlarınca çeşitli yönlerden çürütüldü. Santa Fe Enstitüsü'nden bilim adamları basit, yönlendirilmemiş süreçlerin inanılmaz derecede karmaşık şekiller oluşturabileceğini kanıtladılar. Organizmalarda görülen karmaşık yapıların bazıları, dolayısıyla, henüz bilemediğimiz bir nedene bağlı olarak, doğal fenomenler sonucu oluşabilir. Ancak bu, karmaşanın doğal olarak ortaya çıkamayacağı anlamına gelmez.

Bilim ve sanat,
bir kuşun iki kanadı gibidir.
Bu iki kanadı kullanabilen
toplumlar uçar ve özgür olurlar.
Uçamayanlar ise tavuk olur..
“Tavuk toplum” önüne atılan
bir avuç yemi gagalarken,
arkadan Yumurtalarının
alındığının farkında
bile olmaz.”

Darwin

Duygu Özpolat ile Evrime Üzerine Konuştuk

Söyleşi

Hayır, şempanze ve bonobolarla ortak bir atadan geliyor olmak beni hiç rahatsız etmiyor! Keza yılanlar ve balıklar, halkalı solucan ve amiplerle ortak bir atadan gelmek de beni hiç rahatsız etmiyor. Dünya üzerindeki canlılığın evrimsel bağla birbirine bağlı bir bütün oluşu bence çok şahane bir olgu. Kendimi bütün canlılarla bir, kocaman ve harika bir sistemin ufacık da olsa bir parçası olarak hissetmeme sebep oluyor.

O.Y. Okuyucularımız sizi daha çok Evrim Çalışkanları grubundan ve Richard Dawkins'in kitaplarının çevirmeni olarak tanıyor. Evrimle ilgili çalışmalarınızdan söz edebilir misiniz? Evrimle ilgili başka projeleriniz var mı?

D.Ö. Ben doktoramı gelişim biyolojisi olarak genelleyebileceğimiz bir alanda, eklem rejenerasyonu üzerine yaptım. Temelde aldığım eğitim de evrime doğrudan değinmiyordu. Örneğin evrimsel mekanizmaları, türleşmeyi, moleküler evrimi vesaire konu edinen bir proje değildi. Doktoramı aldıktan sonra biraz daha evrimi doğrudan içeren bir konuda çalışmak istediğime karar verdim. Ama rejenerasyon konusunda da artık uzmanlaşmış olduğumdan, bu uzmanlığı da değerlendirmek istedim. Bu yüzden şu anda hayvanlarda rejenerasyon yeteneğinin evriminin nasıl gerçekleştiğini, çeşitli hayvan gruplarında nasıl bir dağılım gösterdiğini çalışıyorum. Bulduğum laboratuvarıda halkalı solucanlar üzerinde bu konuyu araştırıyoruz. Bana ne yaptığımı soranlara çok kabaca anlattığım haliyle söyleyecek olursam: Laboratuvarımızda birbirine evrimsel olarak yakın akraba olan pek çok farklı solucan türü var. Şu anda bunlardan ikisine odaklanmış durumdayız, kısaca kendilerine Pristina ve Paranais diyelim. Pristina'nın başını veya kuyruğunu kestiğiniz zaman, her iki bölge de rejenere oluyor. Paranais ise başını rejenere edemiyor ama kuyruğunu edebiliyor. Biz birbirine yakın akraba bu iki tür arasında nasıl oldu da bu şeklide bir farklılık ortaya çıktı, bunun hücresel ve genetik sebeplerine bakıyoruz. (Bu da aslında şu anda gelişim ve evrim alanlarının kesişme noktası haline gelmiş olan Evo-Devo alanına giriyor: Evolutionary Developmental Biology yani Evrimsel Gelişim Biyolojisi).

O.Y. Türkiye'de evrim karşıtlığının doruğa ulaştığı günlerden geçiyoruz. Sizce evrim karşıtlığının artmasının ana sebebi nedir? Bu durum akademisyenler açısından ne ifade ediyor?

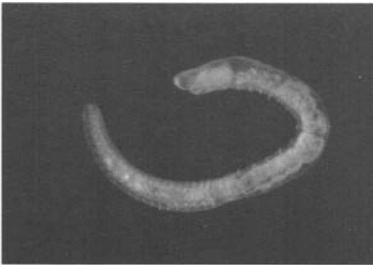
D.Ö. Türkiye'de gerçekten evrim karşıtlığının doruğa ulaştığı günlerden mi geçiyoruz, bundan emin değilim. Belki internet sayesinde olan bitenden daha çok haberimiz oluyor ve bu da evrim karşıtlığının doruğa

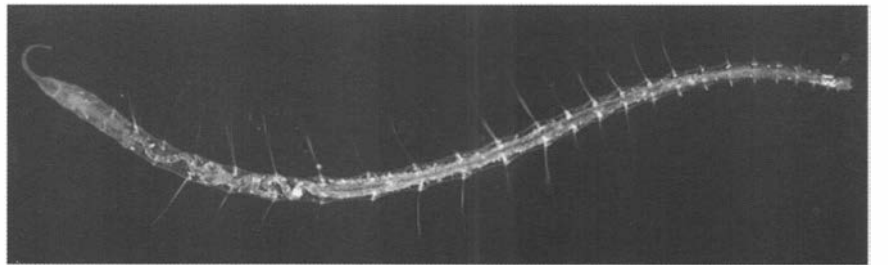
ulaştığı hissini yaratıyor olabilir. Ama bana öyle geliyor ki Türkiye'de evrim karşıtlığı uzun zamandır çok kuvvetli olarak varolageldi. EvrimAldatmacası kitabının her yerde bedava dağıtıldığı, okul kitaplarına yaradılış teorisinin eklendiği yıllar benim lise yıllarımdı, üzerinden 10 seneden fazla zaman geçti. Türkiye'deki evrim karşıtları çoğunlukla bu konudaki propagandaları ABD'deki ve İngiltere'deki evrim karşıtlarından öğreniyorlar. Hatta bu yüzden kimi zaman, bana kalırsa İslam açısından problem olmayan ama Hristiyanlık açısından problem olan konularda da, yabancı kaynaklardan öğrendiklerini ezbere sundukları oluyor.

Bence buradaki problem, çok eski zamanlardan beri insalığın karşı karşıya olduğu problemin aynısı ve evrime ya da biyolojiye has değil: bilimin yeni bulguları, bilimin doğası gereği, mevcut inanışların değişmesine, yenilenmesine sebep oluyor. Bu da çoğunlukla değişime direnç göstermeye eğilimi olan toplumlarda bilim ile geleneksel bakış açısı arasında bir sürtüşmeye sebep oluyor. Tutucu kesimler bilimsel bulguları reddetme hatta sansürleme yoluna gidiyorlar. Bu durum akademisyenler açısından çok şey ifade ediyor, zira bilim ancak sansürsüz, yenilik ve değişime açık bir ortamda tam anlamıyla ilerleyebilir.

O.Y. Evrimsel Biyolojinin okullarda -siyasi nedenler de dâhil olmak üzere- çeşitli sebeplerden dolayı anlatılmaması Eğitim fakültelerindeki Biyoloji öğretmen adaylarının evrime bakışını olumsuz anlamda etkiliyor gözükmektedir. Biyoloji ile yaşam felsefesi arasındaki

Paranais litoralis

Pristina leidyi

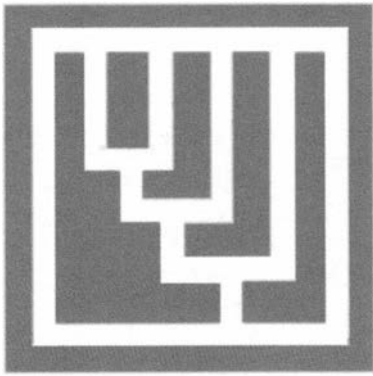

bağlantı hakkında neler düşünüyorsunuz? Sosyal yaşam biyolojiden bağımsız mıdır?

D.Ö. Biyoloji eğitimi almış ve biyolojiyi gerçekten anlamış bir insanın, evrimsel biyolojinin okullarda anlatılmaması yüzünden evrime bakışının olumsuz etkileneceğine inanmak istemiyorum. Biyoloji eğitimi evrimsel temelleri ile tam olarak almış ve anlamış bir insan bu durum karşısında ancak bir şeyler yapma güdüsüyle dolmalı ve evrimi sansürleme yaklaşımına karşı çıkmalıdır.

Biyoloji ve yaşam felsefesi arasındaki bağlantı, aslında yine herhangi bir bilim dalı ile yaşam felsefesi arasındaki bağlantı ile aynı. Az önce de söylediğim gibi bilim, doğası gereği varolan kabulleri sürekli yerinden oynatır, yeniler, geliştirir, değiştirir. (Bundan bilimsel kabullerin kendileri de nasiplerini alırlar). Bilimsel düşünüş tarzını gerçekten içselleştirmiş bir insanın, kabullerine meydan okunması karşısında ancak keyif alacağını düşünüyorum. Bu yüzden elbette bilim (biyoloji, fizik vesaire) insanın yaşam felsefesi ile doğrudan ilişkili hale geliyor.

O.Y. *Herkese sorulan abes bir soruyu size de sormak istiyorum: Maymuna benzer bir ortak atadan gelmek sizi tedirgin ediyor mu? İşin şakası bir yana en yakın akrabamız olan şempanze ile biz insanlar*

EvrimiAnlamak.org

arasındaki sosyal uçurumu neye bağlıyorsunuz? Ayrıca ortak bir atadan gelmenin neresi bu kadar acı olabilir?

D.Ö. Hayır, şempanze ve bonobolarla ortak bir atadan geliyor olmak beni hiç rahatsız etmiyor! Keza yılanlar ve balıklarla, halkalı solucan ve amiplerle ortak bir atadan gelmek de beni hiç rahatsız etmiyor. Dünya üzerindeki canlılığın evrimsel bağla birbirine bağlı bir bütün oluşu bence çok şahane bir olgu. Kendimi bütün canlılarla bir, kocaman ve harika bir sistemin ufacık da olsa bir parçası olarak hissetmeme sebep oluyor. Güzel bir his bu. Ama itiraf etmeliyim ki, çok zaman "keşke bonobolara biraz daha çok çekseymişiz" diye içerlediğim oluyor. Şempanze ve insanlar arasında tam olarak sosyal bir uçurum var mı, varsa da bunun sebepleri neler, bu konuda fikir beyan edecek kadar yetkin hissetmiyorum kendimi (bunu Mehmet Somel'e ya da Ömer Gökçümen'e sormak lazım).

Ortak bir atadan gelme fikri belki günümüzdeki yeni nesillere o kadar rahatsız edici gelmeyebilir ama Darwin'in evrim fikrini ortaya attığı tarihlerde, insanların hayvanlara ve hatta diğer ırklara (özellikle Afrikalılara) bakış açısını göz önünde bulundurduğumuzda, Viktoryen mösyö ve madamların bu fikir ile gözlerinin yuvalarından oynadığını hayal etmek güç değil. Nitekim, evrim teorisine karşı yaradılışçı fikirlerin ortaya çıkışı da o günlere kadar uzanıyor. Pek çok dini öğretinin insanı tanrının yarattığı özel bir varlık ve diğer bütün canlıları da insan için, ona hizmet için yaratılmış varlıklar olarak görmesi, maymunlarla ortak ataya sahip olma fikrini ilk bakışta pek cazip kılmıyor sanırım.

O.Y. *Son olarak evrimi öğrenmek isteyen bilim meraklılarına neler önerirsiniz?*

D.Ö. Elimde değil, elbette Türkçe kaynak olarak Evrim Çalışkanları'nın çevirdiği Evrimi Anlamak (http://evrimianlamak.org/e/Ana_Sayfa) sitesini ve kendi özgün yazılarımızın bulunduğu Evrim Çalışkanları blogunu (<http://evrimcaliskanlari.org/blog/>) önereceğim. Ama bunların dışında, tamamen evrim odaklı olmasa da bilime odaklanan, Türkçe çok güzel web siteleri, dergiler ve cepyayınları çıkmaya başladı. Bunu görmek beni çok mutlu ediyor. Aklıma gelen birkaç tanesi şöyle: Açık Bilim (<http://www.acikbilim.com/>), Evrim Olgusu Blogu (<http://evrimolgusu.blogspot.com/>). Ayrıca İstanbul'da yaşayan ya da ziyaret etme olanağı bulunanlar için her sene düzenlenen Evrim Sempozyumu'na katılmalarını kesinlikle tavsiye ediyorum: <http://evrimsempozyumu.org/>

O.Y. *Bu sıcak söyleşi için teşekkürler.*

Dedektif Böcekler

Seçil Fidan

Sizlere bu yazımda adli tıp biliminin çalışma alanlarından biri olan adli entomolojiden bahsetmek isterim. Biyoloji bölümünü okurken bir amerikan kriminal dizisini izlediğimde bu konu bende merak uyandırdı ve çeşitli araştırmalar yaptım. Ülkemizde de son zamanlarda Ankara'da üniversitelerde akademik olarak ve çeşitli adli tıp kurumlarında çalışmalar yapılmaktadır.

Adli entomolojinin başlangıcı olarak, en eski kayıtlar 13. yy'da Çin'e dayanmaktadır. Çinli kriminolog Sung Tz'u bir kurbanın yarılarak öldürüldüğü bir cinayeti çözdükten sonra, veriler "Yanlışlardan Suyla Kurtulmak (Washing Away of Wrongs)" adlı kitaba kaydedildi ve bu kitap 1981'de Mcknight tarafından çevrildi. Sung Tz'u, bütün köylülere tırpanları getirmeleri gerektiğini söyledi ve tırpanların hepsi bir yerde toplanınca sadece bir tanesinin üstüne sineklerin üşüşüğünü gördü. Bunun nedeni de tırpanda kan ve doku parçaları bulunmasıydı. Bu kanıtla karşılaşınca, suçlu köylü suçunu itiraf etti. Bu ilk olayın dışında da Sung Tz'u ayrıca sıcak aylarda bir ölü üzerindeki larva istilalarını da kaydetti.

Taksonomistlerin (böceklerin sınıflandırılması üzerine çalışanların) de katılmasıyla güvenilir verilerle çalışmalara başlanmış oldu.

Ölüm zamanının araştırılmasında birçok hayvan üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Elde edilen verilerin temelinde, ergin insan çürümesi ile neredeyse aynı gidişatı gösterenin domuz olduğu açığa çıkmıştır.

Böceklerin bir ceset üzerinde genelde ilk rastlanan olması, böceklerin geliş sıralarının tahmin edilmesi adli entomolojide önemlidir. Herhangi bir olayda böceklerin hiç bulunmaması bile sorgulama gerektirir.

Genelde cesetlere ilk gelen böcekler Dipterler(Çift kanatlılar) dir. Özellikle de bunlar Calliphoridae (blow flies) ve Sarcophagidae (et sinekleri)'dir. Bu familyaların yumurta, larva, prepupa, pupa gibi dönemlerindeki değişimlerine göre ölüm sonrası zaman aralığı tahmin edilir. Bu iki familyadaki türlerin dışındakilerden bazıları cesedin çürümesini geciktirebilir. Örneğin, omnivorlar (karıncalar, yabancılara vb.) hem faunadan yararlanır, hem de et sinekleri gibi nekrofaj türlerin tükenmesine neden olurlar. Bunun yanında bazı kimyasal maddelere rastlanması hem ölüm sebebinin bulunmasına, hem de ölüm zamanı tahminine yardımcı olur.

Ayrıca ölüm sonrası zaman tahmininde, organlar ölümden sonra farklı zamanlarda bozunmaya geçerler. Bu süre değişse de bedenin bozunması çeşitli evrelere ayrılabilir. Bu evreler; ilk ayrıştırma, bozunma, kara bozunma, bütirik fermentasyon ve kuruma ayrıştırmasıdır.

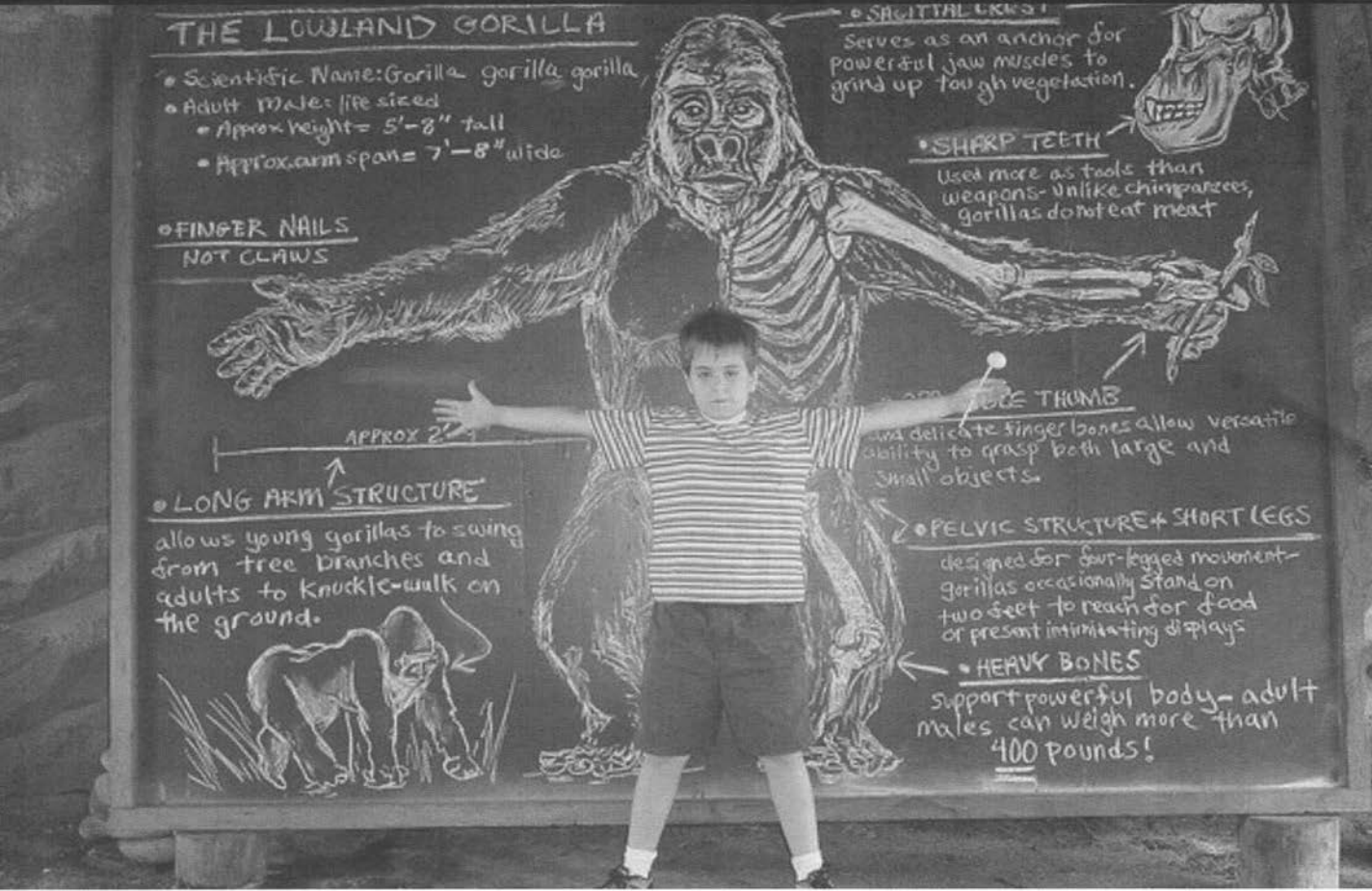
Olayların çözümlenmesinde örneklerin toplanması da önemlidir. Toplanan örneklerin etiketlenmesi, olay yerindeki habitatın incelenmesi, iklimsel verilerin toplanması, cesedin kaldırılmasından sonra böceklerin toplanması gerekir. Entomolojik verilerin analizinde; ölüm öncesi cesedin toksikolojik maddelerle ilgisi olup olmadığı ve alkol de dahil ilaç kullanıp kullanmadığı tespit edilmelidir. Bütün veri sonuçlarında etkilerin hepsi göz önüne alınıp yaş tahmini yapılarak olay açığa çıkarılır.

Kaynaklar: Entomology and Death(Catts), Hacettepe Üniversitesi Adli Entomoloji

İlk Nasıl Konuştuk?

Çeviri: Alp Akoğlu

Yudhijit Bhattacharjee

Genetik çalışmalarının da işaret ettiği bazı olasılıklar var. Geçtiğimiz yıllarda, Max Planck Evrimsel Antropoloji Enstitüsü'nden araştırmacılar, hem dil, hem de artikülasyon (konuşma seslerini ya da ses birimlerini çıkarma işlemi) işlevlerini etkileyen “konuşma geni” FOXP2'nin, doğal seçilimin bir hedefi olmuş olması gerektiğini ileri sürdüler. Araştırmacılar göre, sözkonusu genin uğradığı son mutasyon 100.000 200.000 yıl öncesinde gerçekleşerek, dilsel beceriler için yeni bir düzeyin temellerini atmış olabilir.

1860'lı yıllarda, Britanya Akademisi (British Academy) ve Paris Dilbilim Derneği (Societe de Linguistique de Paris), üyelerine dilin kökeni konusunda tartışmaktan kaçınmaları yönünde uyarı- da bulunmuşlardı. Gerekçeyse, hem baştan çıkarıcı hem de spekülasyonlara oldukça açık olan konunun, sonu gelmeyecek, verimsiz bir kuramlar silsilesi tehlikesini barındırması. Bir yüzyılı aşkın zaman sonra bile, dilbilim konusunda son 50 yılın en önemli isimlerinden olan Noam Chomsky, dilin evrimi ve barındırdığı beyinsel mekanizmalara ilişkin bilgi birikiminin, o sıralarda “ciddi bir sorgu- lamaya elverecek ölçüde olgunlaşmış olmadığını” söylüyordu.

Ancak şimdi, bu yönde ciddi çabalara girişmenin belki de tam zamanı. Son 10-15 yıldır, birçok disiplinden araştırmacılar konuşmanın kökenine değişik açılardan yaklaşırken, yeni tekniklerden olduğu kadar yeni düşünce biçimlerinden de yararlanıyorlar. Dilin kökeni sorusu, Chomsky'nin uzun süren egemenliği altındaki birçok dilbilimci için karanlıkta kalmıştı. Çünkü, Chomsky'nin gramer kalıplarının doğuştan geldiği ve evrensel olduğu yolundaki kuramı, bu dil yeteneğinin nasıl ortaya çıkmış olduğu sorusunu ister istemez dışlıyordu. Ancak evrimsel düşünce tarzının, biyolojinin birçok alanında esmiş olan rüzgarları, nihayet 1990'da dilbilimcileri de ziyaret etti. Harvard'da bilişsel bilimler konusunda uzman Steven Pinker ve Yale'de psikolog olan Paul Bloom, o yıl Davranış ve Beyin Bilimleri dergisinde uzun bir makale yayımlayarak, dilin doğal seçimle evrimleşmiş olması gerektiği iddiasını ortaya attılar.

Edinburgh Üniversitesi'nden dilbilimci James Hurford, bu Pinker-Bloom ortak makalesini bir dönüm noktası olarak tanımlıyor: “Chomsky'ci çevrelerde dilin evriminden bahsetmek, yasak olmaktan bir anda çıkıverdi.” Bu arada beyin görüntüleme teknikleri, sinirbilim (neuroscience) ve genetikte gerçekleşen gelişmeler, giderek büyümekte olan bir araştırmacılar ordusunu beyin ve biyolojik geçmişimizin derinlerine yönelme olanağı tanımış durumda.

Dil becerisi, araştırmacılar arasında uzun süre mucizevi bir özellik olarak ele alındıysa da, artık bilim adamları bu 'mucize'yi bir anlamda daha küçük ve daha kolay

irdelenebilir 'küçük mucizelere' bölüp öyle ele almayı yeğliyorlar. Bu her bir küçük bölüm, sözelimi yüz ifadelerini taklit becerisi ya da birçok küçük hareketi birbiri peşisıra gerçekleştirmek gibi, birbirinden oldukça farklı olabilen yetilerden bir ya da birkaçını içeriyor. Artık, insan beyninin, bir noktaya gelip de aniden 'konuşabildiğini' keşfettiği fantezisi pek geçerli değil.

Araştırmacılar, onun yerine beyin “dilsel hazırlıklılık” dedikleri daha alçakgönüllü bir konuma ulaştığını, bu konunun da daha sonraki dilsel beceri basamakları için beyine yeni kapılar açtığını düşünüyorlar.

Dili evrimle birlikte ele alan çalışmaların 1990'lardan beri hızla artmasına karşın, yeni bulgular da hâlâ dolaylı ve yoruma açık; tabii çelişiklere de. California Üniversitesi'nden (Berkeley) beyinbilimci Terrence Deacon, “elimizde konuşma fosilleri olmadığına göre, kendisine işaret edebilecek bütün parmakizleri silinmiş olan dilin kökeninin, daha bir süre esrarını koruyacağı kesin” diyor.

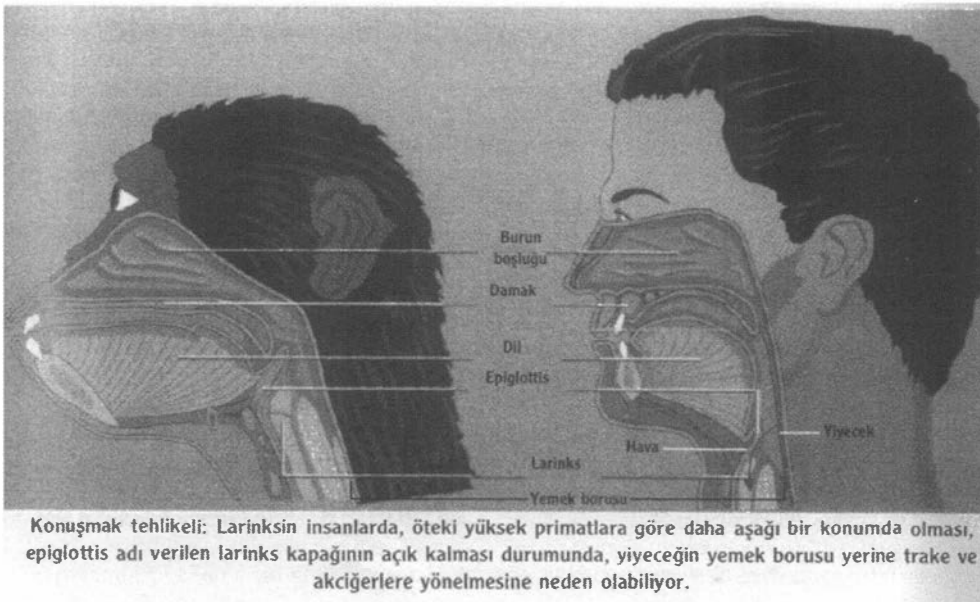
Ne Zaman Konuşmaya Başladık?

Arkeologlar, hayvanlararası iletişim ve insan konuşması arasındaki 5 milyon yıllık evrimsel 'boşluğun' içinde, insan davranışlarıyla ilgili çeşitli kilometretaşlarını belirlemiş bulunuyorlar. Sorun, hangi gelişmelerin dil becerisine işaret ettiği yolunda bir fikir birliğinin olmaması.

Sözelimi, günümüz- den 2,4 milyon yıl öncesine tarihlenmiş ilk taştan aletler kimi araştırmacıya göre dilsel becerilerin varlığına işaret ederken, kimi de alet yapımının konuşmayla uzak yakın ilişkisi olmadığını savunuyor.

Bir başka başlangıç noktasıysa, araştırmacılara göre 2 milyon yıl öncesi. Bu, insansı (hominid) beyinin hızla büyümeye başladığı, dille ilgili iki temel beyin bölgesinin de (sol alın lobunda -frontal lob- yer alan Broca alanı , ve sol şakak lobunda -temporal lob- bulunan Wernicke alanı) yapı içine dahil edildiği bir dönem.

Sözcüklerin içerdiği sesleri, ya da ses birimlerini üretme konusuna gelince, iskeletler üzerinde yapılan çalışmalar, atalarımızın 300.000 yıl kadar öncesinde, artık anatomik olarak “modern” duruma gelmiş olduklarını, trakenin (solunum borusu) üst kısmında bir delarinks (gırtlak)

Konuşmak tehlikeli: Larinksin insanlarda, öteki yüksek primatlara göre daha aşağı bir konumda olması, epiglottis adı verilen larinks kapağının açık kalması durumunda, yiyeceğin yemek borusu yerine trake ve akciğerlere yönelmesine neden olabiliyor.

taşıdıklarını gösteriyor. Larinksin, diğer primatlarda olduğundan daha aşağıda yer alması, insanların çıkarabildikleri seslerin çeşit ve aralığını artırmakla birlikte, yemek borusundan aşağı giden yiyeceğin de solunum yoluna kaçmasını kolaylaştırıyor. Buysa bizi nefesin tıkanması ya da boğulma tehlikesine, diğer memelilere göre daha fazla maruz bırakıyor. Deacon'a göre böyle bir anatominin gelişmiş olmasının nedeni, olsa olsa konuşmaya hizmet etmek olabilir.

Genetik çalışmalarının da işaret ettiği bazı olasılıklar var. Geçtiğimiz yıl, Max Planck Evrimsel Antropoloji Enstitüsü'nden araştırmacılar, hem dil, hem de artikülasyon (konuşma seslerini ya da ses birimlerini çıkarma işlemi) işlevlerini etkileyen “konuşma geni” FOXP2'nin, doğal seçilimin bir hedefi olmuş olması gerektiğini ileri sürdüler. Araştırmacılara göre, sözkonusu genin uğradığı son mutasyon 100.000 - 200.000 yıl öncesinde gerçekleşerek, dilsel beceriler için yeni bir düzeyin temellerini atmış olabilir.

Dilin, belki de birkaç yüz bin yıl içinde dereceli olarak ortaya çıktığı, araştırmacıların çoğunun lehinde olduğu bir görüş. Ancak Pinker'a göre kesin olarak söyleyebileceğimiz tek şey, bildiğimiz anlamıyla gelişkin dil becerisinin, en az 50.000 yıl önce, Avrupa'da yaşayan insanların sanat yaratıları geliştirip ölümlerini törenlerle gömdükleri, yani akıcı dil kullanımına açık şekilde işaret eden sembolik davranışlarda bulundukları bir zamanda yerleşmiş olduğu.

Hareket Dil Bağlantısı

Dilin ne zaman ortaya çıktığı sorusunun yanıtı, öyle görünüyorki nasıl ortaya çıktığı hakkındaki bilgi birikiminin artmasını bekleyecek. Son yıllardaysa, giderek artan sayıda araştırmacı, dilsel beceriler için, beynin motor (hareketle ilgili) bölgelerinde birtakım değişikliklerin gerçekleşmiş olması gerektiği yolundaki görüşü benimsiyor.

Deacon, dili hareketten çok sesle bağdaştırıyor olsak da, konuşmanın, bir motor etkinlik olarak ele alındığında daha iyi anlaşılabilceği düşüncesinde. İğneden iplik geçirmek ya da keman çalmak gibi “ince” motor becerilerin devreye girdiği durumlar gibi, konuşma da son derece ince ve hızlı işleyen bir motor kontrol mekanizması gerektiriyor. Larinks, ağız, yüz, dil hareketlerinin yanı sıra nefes alıp verme hareketleri de, birbirleriyle olduğu kadar, bilişsel işlemlerle de çok iyi senkronize edilmek zorunda.

Bu nedenle, dille beynin bazı motor hareketleri (özellikle kendini ifade için kullanılan el hareketleri ve ağız-dil hareketleri) kontrol eden bölgeleri arasındaki bağlantıyı ortaya çıkarmaya yönelik araştırmalar derinleşmeye başlamış bulunuyor. California Üniversitesi'nden (San Diego) dilbilimci Robert Kluender, işaret dilinin de dahil olduğu bu jest ve mimiklerin incelenmesiyle, hayvanlararası iletişim ve konuşma arasındaki boşlukta yer alması olabilecek bir “ara davranışsal göstergeler” dönemiyle ilgili birkaç ipucu elde edilebileceğini söylüyor.

Yine birçok araştırmacı, el hareketleri ve yüz mimiklerinin temsil ettiği davranış biçiminin, hayvanların çıkardıkları seslere kıyasla konuşmaya çok daha yakın olduğu görüşünde. Pinker, diğer bütün memelilerde nefes alma ve ses üretiminin denetlendiği beyin bölgelerinin, konuşmayla ilgili alanlardan oldukça farklı yerlerde olduğuna dikkat çekiyor. İnsan-dışı primatların kendini tekrar eden ve sınırlı sayıdaki “alarm çağrılarını”nın, dilin etkileşimsel ve çok bile şenli özelliklerini taşımadığını

belirten bilişsel bilim uzmanı Philip Lieberman ise, aslında insansımaymun anatomisinin, insan konuşmasının fonetik açıdan düşük düzeyli bir biçimine benzetilebilecek bir tür ‘konuşma’ üretmelerine uygun olduğunu söylüyor: “Ancak bunu yapmıyorlar. İnsansımaymunların motor davranışları daha esnek ve toplumsal etkileşimle de daha ilgili olduğu için, işaret dilinde çok daha başarılılar. Bakışlar, ağız, yüz, el ve ayak hareketleri, sesli çağrı ve çığlıklardan çok daha etkili.”

Araştırmacıya göre dil becerisi için gerekli temeli atan kilit değişiklikler, bazal ganglionlar adı verilen ve bisiklete binmek gibi yinelemeli hareketleri denetleyen beyin bölgelerindeki ‘devreler’de gerçekleşti. Bu bölge, hem sözel hem de mimik ve jestlerle ilgili ardışık ve bileşik hareketleri olanaklı kılan bir “dizi oluşturma motoru”. Kanıt olarak, Parkinson hastalarını gösteriyor. Bu kişiler, bazal ganglionlarda gelişen hasar sonucu, denge ve harekette olduğu kadar sözdizimsel becerilerde de sorun yaşıyorlar.

Dil becerilerini desteklemek üzere, artikülasyon, işitme, planlama ve bellek için olanlar da dahil, birçok beyin alanının gelişmiş olması gerektiği halde, Pinker'a göre özellikle de motor becerilerle dil arasında bu açıdan yakın bir bağlantı mevcut.

Chicago Üniversitesi'nde psikolog olan David McNeill'se bu konuda ilginç bir örnek veriyor: Örnek, tam belirlenememiş bir virüsün etkisiyle, boyundan aşağısı dokunma duyusuna tümüyle duysız hale gelen bir adamla ilgili. Adam, en basit bir hareketi bile, kayıp duyuların yerine geçen bilişsel ve görsel geribildirim yoluyla yeniden öğrenmek zorunda kalırken, konuşurken el ve kol hareketlerini otomatik olarak kullanıyormuş. Hatta araştırmacılar, ellerini hem kendi hem de dinleyicilerinin gözlerinden sakladıkları halde, McNeill, ellerin sesli konuşmayla doğrudan ilişkisi olduğunu söylüyor. Ona göre jest ve mimikler, yerlerini zamanla sözlü dile bırakan davranışsal birer fosil değil, dilin temel ve ayrılmaz öğelerinden.

Ancak, hayvanların ‘seslenme’ biçimleri ve çıkardıkları seslerdeki anlamlılığı gözardı etmek niyetinde olmayanlar da var. Bu konudaki farklı görüşlerse, genellikle araştırmacıların uzmanlık alanlarının farklılığından kaynaklanıyor. Sözgelimi Harvard Üniversitesi'nden primatolog Marc Hauser, konuşmaya öncüllük etmek bakımından primat seslenişlerinin, bütün jest ve mimiklerden çok daha iyi adaylar oldukları görüşünde ve özellikle de primat alarm çığlıklarını sözcüklere benzetiyor. Afrika'daki bir maymun türünü ele alan bir çalışmadan örnek veren Hauser, maymunların, alarm çığlıklarında değişiklikler yaparak kendilerini tehdit eden hayvanın türünü (leopard, kartal, vs) de belirttiklerini hatırlatıyor. “Bu tür seslerin dille bağlantısı, sözle olmayan her- hangi bir işaretten çok daha fazla” diyor Hauser.

Pinker ve yandaşlarının çalışmalarından fazla etkilenmemiş görünen dilbilimciler de var. Etkilenmek bir yana, tüm bunların, beynin sözdizimi becerisini nasıl geliştirdiğini açıklamaktan çok uzak olduğunu savunuyorlar. Hawaii Üniversitesi'nden Derek Bickerton “Motor sistem, kas hareketleri içindir” diyor. “Buna göre de bu sistem, kendine olsa olsa dilsel üretim hattının sonunda yer bulabilir. Motor hareketlerden sorumlu beyin bölgelerinin yaptığı, sözgelimi fırlatma hareketinin gerektirdiği kas hareketlerini düzenlemekten ibaret. Yani o hareketle ilgili kasların, değişmez ve belli bir sırayla kasılmalarını sağlamak. Cümle kurmaksa çok farklı birşey: Oluşturulan kavramsal yapıya

göre, fikir ve sözcükleri inanılmaz esneklikte ve sürekli değişebilir bir sıraya koymak.

Ayna Ayna...

Karşı-görüşler, yine de hareket dil bağlantısına olan ilgiyi azaltmıyor. Bunun bir nedeni de, 1996'da yapılan ve kuramı belki de ilk kez bu kadar güçlü bulgularla destekleyen bir keşif: maymunların beyinde bulunan bir "ayna nöronları" sistemi.

Ayna nöronlarının dille olan bağlantısı, insanların büyük sıklıkla yararlandığı ve dil için zorunlu kabul edilen taklit özelliğine dayalı. Papağanlar ve yunusların da ses taklidi yapabildikleri biliniyor. Ancak taklit, yalnızca memelilere atfedilebilecek bir özellik olmasa da insan-dışı primatlarda bile pek gelişkin değil. İnsan yaşamındaysa bambaşka bir yere sahip. Bebeklerin ilk sözcüklerini öğrenmelerinin yolu, taklitten geçiyor.

Ayrıca taklit, soyut bir simgeden ortak bir "anlam" oluşturanın da tek yolu. California Üniversitesi (Los Angeles) sinirbilimcilerinden Marco Iacoboni'ye göre ise "dil kökeni üzerinde çalışan bilimadamlarının üzerinde durdukları ortak noktalardan biri."

İtalya'daki Parma Üniversitesi'nden Giacomo Rizzolatti'nin yönetimindeki ekibin yukarıda sözü edilen keşfi yapmasıysa, bu nedenle birçok araştırmacıyı yeniden harekete geçirdi. Araştırmacılar, büyük ölçüde insana özgü olan taklit becerisinin öncülü olduğunu düşündükleri bir özelliği, maymun beyinde ortaya çıkardıklarını duyurmuşlardı. Çalışma- da, makak maymunlarında, F5 olarak anılan ve insanlardaki Broca alanına karşılık gelen bölgeden 532 nöronun elektriksel etkinliklerini kaydetmişlerdi. Bu nöronların, maymunların "hedefe yönelik" el ve ağız hareketleri sırasında (bir yiyeceğe uzandıkları zaman olduğu gibi) etkinleştikleri biliniyor.

Ancak ilginç olanı, maymunlar bir başka maymun, hatta insanı aynı hareketi yaparken izlediklerinde, F5 nöronlarının, sonradan "ayna nöronları" adını verdikleri bir alt grubunda da etkinleşme görülmesi idi. Güney California Üniversitesi'nden Michael Arbib'e göre bu bulgu, "dil evriminin öyküsüne yepyeni kapılar ve yaklaşımların yolunu açtı. Öyle ya, beyin konuşma bölgesinde, yakalama ya da kavramayla ilgili bir ayna sisteminin işi neydi?" Araştırmacılar bu ayna hücrelerinin, yapılan gözlem ve ardından gelen ağız ve el hareketlerini bir araya getiren bir sistem oluşturduğu sonucuna vardılar.

Ayna nöronları, bugüne kadar makakların yalnızca iki beyin bölgesinde bulunmuş durumda; makak nöronlarının ortaya çıkmasını sağlayan ve tek bir beyin hücresinin etkinliğinin kaydedildiği teknik, henüz insanlara uygulanmış değil. Ancak Iacoboni, insanlar için benzer bir devre; "taklit için özel, sinirsel bir mimari yapı" belirlemiş olduğunu düşünüyor. Yöntemiye, maymunlar için yapılan tek-hücre kayıtlarının sonuçlarını, insanlara ait fonksiyonel manyetik rezonans görüntüleriyle (parmak hareketleri ya da yüz ifadelerini izlerken ya da taklit ederken) biraraya getirmek. **Araştırmacı devrenin, Broca alanına ek olarak, biri temporal lobun üst kısmı, biri de parietal (yan) lobda olmak üzere, iki alan daha içerdiğini söylüyor. Bunlardan birincisi, işitileni anlamayla ilgili Wernicke alanıyla kısmen çakışıyor ve yüz-vücut hareketlerine tepki veren nöronları içeriyor; i k i n c i s i y s e m a k a k maymununda görsel ve bedensel bilgiyi biraraya getiren PF bölgesine karşılık geliyor. Iacoboni'ye göre "insanda**

taklit mekanizması, bilinen dil alanlarıyla pekala çakışıyor." Vardığı sonuçsa, Broca alanının bu ikili kullanımının, hareketin tanınması, taklit ve dil arasında evrimsel bir sürekliliğe işaret ettiği.

Ayna nöronlarının, hareket ve konuşmanın denetimi arasında, şimdiye kadar bulunamamış sinirsel "geçiş halkası" oldukları düşünülüyor. Bu şekil de, 1950'lerde geliştirilen, eski bir kuram da anlam buluyor: "konuşma algılanmasının motor kuramı." Buna göre, bebekler ilk sözcüklerini söylerken (taklit ederken) onlara kılavuzluk eden şey, sözcüğün akustik özelliklerinden çok (papağanlarda olduğu gibi), yüze verdiği şekil ya da hareket. Buna verilebilecek örneklerden biri, McGurk etkisi olarak biliniyor: Dinlediğiniz bir kayıta "ba" hecesini duyduğunuz anda, bir başkasını "ga" hecesini telaffuz ederken biliyorsanız, duyduğunuz sandığınız ses, büyük olasılıkla "da" oluyor; yani anatomik olarak ikisinin arasında bir ses.

Sonuçta konuşmayı algılamak, duyduğumuz sesleri, kendi kullandığınız üretim mekanizmasına başvurarak değerlendiriyorsunuz. Araştırmacılara göre insanlar, diğer hayvanlardan farklı olarak, içgörülerinden yararlanma yoluyla vücut hareketlerini bir başkasınıninkiyle karşılaştırabiliyorlar. **Buna bağlı olarak çocuk, sözgelimi annesi kendine el salladığında, ona aynı hareketle nasıl karşılık verebileceğini de biliyor.**

Kuram, dilin evrimine uygulandığında yeni bir anlam kazanıyor. Yale Üniversitesi'nden psikolog Michael Studdert-Kennedy'nin çalışmaları da bu yönde. Araştırmacıya göre ayna nöronlarıyla, ilk kez olarak girdiyle çıktı arasında, (hareketin gözlenmesiyle taklidi arasında) doğrudan fizyolojik bir bağlantı kurulmuş oluyor. Rizzolatti ve ekibiye, bu konuda yeni bulgular elde etmişler bile. Makaklardaki F5 hücrelerinden bir kısmının, yalnızca 'anamlı' bir yakalama ya da kavrama hareketinin izlenmesi sırasında değil, hareketin oluşturduğu sese (fıstık kırma sesi gibi) bağlı olarak da etkinleştikleri gözlenmiş.

Arbib ise, bu ayna sistemlerinin başka davranışlar için de bulunabilecekleri ve beyin farklı bölgelerinde yer alabilecekleri görüşünde. Ayna nöronlarının, dil için kilit önemdeki yan beceriler için ilk somut nörolojik kanıtları oluşturduğu görüşü, yine de eleştiriden muaf değil. İçlerinde Pinker'ın da bulunduğu bazı bilim adamlarıysa, makakların ne de olsa konuşamadıklarını, hatta taklit de yapamadıklarını hatırlatıyor, varsayımları dışlamasalar da, bağlantının hâlâ bulanık noktalar taşıdığını vurguluyorlar.

İlk Sözdizimi Sözcüklerle mi, Ellerle mi?

Ancak ayna nöronları kuramı, ilk dilin (yani herhangi bir 'sözdizimi' kuralına bağlı olarak üretilen sembolik ses ya da jestlerin) sesli mi olduğu yoksa eller kullanılarak mı üretildiği sorularının her iki yandaşına da bir tür başvuru noktası olmaya devam ediyor.

Oyunu jest ve hareketlerden yana verenlerden Michael Corballis (Auckland Üniversitesi, Yeni Zelanda), ayna nöronlarının, kavrama-yakalamadan sorumlu beyin bölgelerinde bulunduğunu, dilin de bir milyon yıl kadar önce el hareketleri ve işaretleriyle başladığını düşünüyor. Konuşma yetilerini kaybeden insanların, bir işaret dilini hızla benimseyebiliyor olmaları da, araştırmacının dikkat çektiği noktalardan biri.

Eİ hareketleri ve yüz mimiklerinin konuşma ve iletişimde oynadıkları önemli rol ve FOXP2 geninde ki görece yakın sayılabilecek nihai mutasyondan yola çıkan Corballis,

“otonom” konuşmanın 50.000 yıl kadar önce başlayan kültür patlamasından önce tam anlamıyla gelişmemiş olabileceği, ayna nöronlarınsın kuramını desteklediği görüşünde. Araştırmacıya göre konuşma, elleri iş için kullanma gereksinimi ya da karanlıkta iletişim kurma gibi nedenlere bağlı olarak yeğlenir oldu. Bu nedenle de sözkonusu nöronların olasılıkla önce el hareketleri için evrimleştikleri, ses ve yüz denetiminiyse insansı evriminin oldukça geç bir döneminde ele almış olabileceklerini akla uygun buluyor.

Herkes aynı görüşte değil. Ve diyorlar ki, hareket ve dil birbirinden ayrılmaz olsalar da, dil temel olarak el değil, ağıza dayalı bir davranış. Texas Üniversitesi psikologlarından Peter MacNeilage bu kişilerden biri. Araştırmacı, maymunlarda ağız hareketlerinin (ama seslerin değil) insan konuşmasındaki hecelerin öncülü olduğunu, ayna nöronları sisteminin keşfinin de (özellikle de dudak şapırdatma ve fısıltı kırmayla etkinleşen son keşfin) görüşlerini desteklediğini savunuyor.

MacNeilage, beyindeki yardımcı motor bölgenin (ana motor bölgenin hemen bitişiğinde olup harekete ilişkin bellek ve hareket dizilerinde rol oynayan bölge) sesli ifadedeki fiziksel sınırlamaları denetleyebileceğini düşünüyor. Senaryosu da şöyle: Çiğneme, emme ve yalama hareketleri, Broca alanının öncülü olan bölgenin denetimi altında, iletişime yönelik farklı biçimler kazandı; dudak şapırdatma, dil şaklatma, dişleri birbirine vurma gibi. Bundan sonraki aşama, larinksi devreye sokarak bu davranışlara ses kazandırmak oldu. Bu varsayım, kimine göre ilk “anadil” olmuş olabilecek ve kendilerine özgü seslerle tanınan “tıkırtılı diller”de (bkz. “İlk Dil?”) larinksin kullanılmayışı gerçeğiyle de uyumlu.

Larinks devreye bir kez girdikten sonra da, birbirleriyle sınırsız biçimde birleştirilerek geniş bir sözcük hazinesi oluşturabilecek bir sesler kümesi ortaya çıktı. Ve bu da kaçınılmaz olarak sözdizime ne (sentaks) kapıyı aralamış oldu.

“EI işaretleriyle iletişimin, bu tür kombinasyonlara elverecek düzeye ulaşmış olabileceğini hiç sanmıyorum” diyor MacNeilage. “Öyle olsaydı, hâlâ bunu kullanıyor olurduk. İşaretler sistemi bu derecede karmaşık bir düzeye gelmiş olsaydı, sesli konuşmaya geçiş için yeterince sağlam bir gerekçe de (gece karanlıkta konuşma gereksinimi dahil) olmayacaktı. İşaret dilinden sesli konuşmaya geçtiğimizi iddia eden hiç kimse de, bugüne kadar tatminkar bir geçiş kuramıyla öne çıkabilmiş değil.” Kimilerine göre de, bu “hangisi önce geldi?” tartışmalarının pek bir önemi yok; önemli olan, birinin diğeri olmadan gelişmeyeceği gerçeği.

İnsanların nasıl simgelerle düşünür hale geldikleri, ya da bir başkasının düşünce süreçlerinin nasıl bilincine varmaya başladıkları gibi daha derin soruların çözümüne çok daha uzakta görünüyor. Araştırmacılar, bu konularda da gelişmekte olan beyin görüntüleme tekniklerine güveniyorlar. Belki bu şekilde, beyinde oluşan bir cümle için bir akış şeması bile oluşturulabilecek. Hauser ve ekibinin inancı, hayvanlarla yapılan araştırmalarla, sözcüklerin sonsuz kombinasyonlarla bir araya getirilmesi yeteneğinin hayvanlardaki davranışsal karşılıklarının bulunabileceği yönünde.

Arbib’in gözü de yeni ayna nöronları sistemlerinin keşfinde. Bickerton’a göreyse “bilinmeyenler alanı giderek küçülüyor. Sorun, alan sıfırlandığında çözülmüş olacak. Birileri ortaya çıkıp da ‘çözüm bende!’ dediğinde değil.”

İLK DİL

1980 yılında çekilen “Tanrılar Çıldırılmış Olmalı” adlı filmde, gökten gelen bir kola şişesi, tuhaf sesler çıkaran Afrikalıların arasına düşer. Bu insanların tıkırtıyı andıran seslerle dolu heyecanlı konuşmaları, dünyanın dört bir köşesinden izleyicilere çok tuhaf gelir; bir o kadar da yabancı..

Küçük bir gruba özgü bu dil hakkında yapılan birkaç araştırma, en eski atalarımızın da iletişim kurmak için tıkırtıya benzeyen sesleri kullandığına işaret ediyor. Son dil bilim araştırmaları, bu seslerin, dilbilim çözümlemelerinin sınırlarında, 10.000 yıldan da daha eski bir zamanda ortaya çıktığını; genetik verilerse, tıkırtılı konuşan toplulukların kökeninin günümüzden 50.000 yıl önceki bir ortak ataya dayandığını gösteriyor.

Bu sav henüz kanıtlanamamış olsa da, Stanford Üniversitesi’nden omurgalı canlılar sistematiği uzmanı Alec Knight’a göre, bugünkü tüm insanların ortak ataları olan insan topluluğunun savanada yaşadığı ve tıkırtı sesleriyle iletişim kurduğu akla yakın geliyor. Knight, bugün yeryüzünde yalnızca 120.000 kişinin bu tuhaf seslerle konuştuğunu tahmin ediyor. Bu topluluklar, insanların konuşma yeteneğini nasıl geliştirdiklerine ilişkin yeni bir anlayış sağlıyorlar; özellikle de araştırmacıların farklı alanlarda elde edilen verileri bir araya getirdikleri düşünülürse. Çünkü, dilbilim, genetik ve arkeoloji alanlarında toplanan verilerin bir arada ele alınmasıyla çok fazla yol alınabilir.

Tıkırtıların Bağlamı Bugün tıkırtı sesleri, çoğu Botswana, Namibya ve Güney Afrika ve çevresinde yaşayan 30 kadar insan topluluğunun kendine özgü konuşma biçimlerinin bir parçası. Afrika dışında bilinen tek tıkırtılı dil, Avustralya’daki aborjinlerin yalnızca erkekliğe adım atma törenlerinde kullandıkları ve soyu tükenmiş bir dil olan “Damin” dili. Afrika’daki tıkırtılı konuşanlardaysa, günlük konuşmaların bir bölümü tıkırtı seslerinden oluşabiliyor; kimi kezse “sözler” tümüyle yitiyor.

Tıkırtı sesleri öteki “sözsüz” seslerden, usta dil hareketleri ve havanın ağzın içine doğru hareketiyle ayrılıyor. ABD’deki Cornell Üniversitesi’nden dilbilimci Amanda Miller-Ockhuizen, bu seslerin gerçekte yalnızca çok güçlü telaffuz edilen ünsüzler olduğunu belirtiyor. Tıkırtılı diller konuşan topluluklar, ortak tıkırtı seslerine sahip; ancak dilleri birbirinden çok farklı. Kimi araştırmacılar, tıkırtılı dillerin birbirlerinden, İngilizce’nin Japonca’dan farklı olması kadar farklı olduğunu öne sürüyorlar.

Ancak bu çeşitliliğin değerinin henüz yeni anlaşılmaya başlandığı söylenebilir. 1960’lı yıllarda, etkili bir dilbilimci olan Stanford Üniversitesi’nden Joseph Greenberg, tüm tıkırtı dillerini aynı şemsiyenin altına koyarak, “Khoë” adlı çoban topluluğu ve “San” adlı avcı-toplayıcılardan esinlenerek “Khoisan Dil Ailesi” olarak adlandırmıştı. Bugünse tarihsel dilbilimciler, Greenberg’in sınıflandırmasına karşı çıkarak Khoisan’ı daha sıkı çözümleme yöntemleriyle ele alıyor ve birkaç dil grubuna ayırıyorlar.

Son çalışmalar, Khoisan dil ailesindeki dilleri coğrafi ve dilbilimsel özelliklerine göre en azından üç farklı sınıfa ayırıyor. Crawhall, bu dillerin birkaçının bilinen hiçbir dil ailesine uymadığını da belirtiyor. Örneğin, 1995 yılında, Kuzey Arizona Üniversitesi’nden (ABD) Bonny Sands, tıkırtılı konuşanların çoğunluğundan 2000 kilometre uzakta, Tanzanya’nın kuzey bölümünde yaşıyan 1000 kadar “Hadzabe” insanınca konuşulan “Hadzane” dilini, dilbilgisi, anlamlar ve

sesler bakımından yeniden ele almış. Araş- tırman, bu dilin bilinen herhangi bir dil ailesiyle ilişkili olduğunu kanıtlayamamış; Bu dil, dilbilimsel açıdan da bilinen hiçbir dile benzemiyor.

Bu bulgu, Hadzane dilinin öteki tıkrıtlı dillerden farklı bir kökene sahip olduğuna ya da hem bu dilin hem de bugünkü öteki tıkrıtlı dillerin çok eski bir tıkrıtı dilinden kaynaklandığına işaret ediyor olabilir. Sands, tıkrıtlı dillerin hep birden fazla sayıda olageldiğini düşünüyor; ancak, en başta tek bir tıkrıtlı dil ailesi vardiysa, bunun günümüzden on binlerce yıl öncede kaldığını belirtiyor. Bu, dil bilim araştırmalarının inceleyebileceğinden çok daha eski bir zaman dilimi.

Eski Toplulukların İzini Sürmek

Tıkrıtlı konuşanlarla ilgili genetik veriler toplayan araştırmacılar da var. Bu veriler, genellikle dilbilim verilerinden çok daha eski bir geçmişe ışık tutabiliyor. 1992 yılındaki bir araştırma, DNA'larındaki çeşitliliğin fazlalığına dayanarak, Hadzabele'nin geçmişte çok eskilere dayanan bir topluluk olduğuna işaret ediyordu.

Daha yakın bir zamanda, geçtiğimiz yıl düzenlenen bir fiziksel antropoloji toplantısında, Maryland Üniversitesi'nden genetik bilimci Sarah Tishkoff, Hadzabelelerin ve Afrika'nın güneyinden, tıkrıtlı konuşan bir başka topluluk olan Sandaweler'in DNA'larında büyük bir çeşitlik bulunduğunu bildirdi.

Bu toplulukların ve dillerinin kökeni konusundaki bulmaca, Knight'ın ve Stanford Üniversitesi'nden antropolojik genetik uzmanı Ioanna Mountain'ın ilgisini çekmiş. Geçtiğimiz yıl, yalıtılmış Hadzabele ve güney Afrika'daki Sanlar arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak için genetik verilerden yararlanmaya karar vermişler. Hadzabelelerin yakın bir geçmişte Tanzanya'ya güneyden göç etmiş olabileceklerini, ya da Sanlar'ın güneye göç etmiş kuzeyli gruplardan birinin parçası olabileceğini düşünmüşler. Araştırmacılar, iki topluluğun genetik özelliklerinde ortak bir mirasa rastlamayı beklerlerken, veriler bunun tam tersini göstermiş.

DNA'nın belli bölümlerindeki benzerlikler, akrabalığa işaret eder. Knight, Mountain ve arkadaşları, 49 Hadzabele'nin ve Tanzanya'daki başka üç topluluktan 60 kişinin mitokondri DNA'larını ve Y kromozomlarını incelemişler. Namibya ve Botswana'daki bir başka San topluluğu olan "luhoansi"lerden de Y kromozomu verileri toplamışlar. ("luhoansi"ler de Y kromozomu verileri toplamışlar.)

Araştırmanın sonunda, Hadzabelelerle Sanlar'ın birbirleriyle akraba olmadıkları ortaya çıktı. Gen dizilişleri, geçmişlerinin çok erken bir aşamasında bu iki grubun yollarının ayrıldığını, hiçbirinin yakınlarda kuzeye ya da güneye göç etmemiş olduklarını gösterdi. Crawhall araştırmanın, Hadzabelelerin, en eski tıkrıtlı konuşanlar topluluğundan ayrılan ilk gruplardan birinin soyundan geldiğini gösterdiğini belirtiyor.

Kimi araştırmacılar, Hadzabelelerle tüm öteki tıkrıtlı konuşanlar arasındaki ayrımın, 100.000 yıl gibi çok çok eski bir zamanda gerçekleştiğini düşünüyorlar de, Knight'a göre bu ayrım günümüzden 70.000 50.000 yıl önce gerçekleşmişti. Bu, aşağı yukarı, modern insanın, -kimilerine göre dilin gelişmesinden sonra- Afrika'dan çıkarak dünyaya yayıldığı öne sürülen zaman aralığıyla da örtüşüyor. Ancak, Knight, araştırmalarının en az kesinlik içeren bölümünün tarihlendirme olduğu uyarısını yapıyor.

Tıkrıtlı konuşmanın kökeninin bu kadar eskiye tarihlendirilmesi, yıllardır, insanların 100.000 yıl önce kullandığı "sözcüklerin" yalnızca parmak şıklatma ya da bilek hareketleri gibi jestler olduğunu iddia eden, Yeni Zelaoda'daki Auckland Üniversitesi'nden Michael Corballis'e çekici geliyor. Corballis, "tıkrıtlar'ın, dillerin otonom bir biçimde sözlü olmadığı zamana dayandığını ve jestlere, "sozel-öncesi" sesler eklemenin bir yolu ya da konuşma için bir basamak olduğunu düşünüyor. Knight'a göre, yalnızca atalarının avrı yaşam biçimlerini koruyan gruplar tıkrıtlara gereksinim duymayı sürdürdüler; öteki tıkrıtı dilleri, ilk insanlar yeni çevrelere göç ettiklerinde yok oldu.

Bu sav, Knight'a, avlanırken iletişim için sözlerin kaybolduğunu, yalnızca tıkrıtları kullandıklarını anlatan bugünkü Hadze belelerinden toplanan verilerle de uyumlu. Bu durum, tıkrıtlı konuşanlarla ilgili onlarca belgesel film çeken, ABD'de ki Watertown'dan (Massachusetts) lohn Marshall'ın da dikkatini çekmiş. Deneyimlerinden, av peşindeyken iletişim için yalnızca tıkrıtları kullanmanın çok işe yaradığını biliyor. Marshall ve Knight, konuşma seslerinin hayvanları kaçırdığını, tıkrıtlar'ınsa, kuru çayır'ların çıkardığı sesleri andırdığı için hayvanları ürkütme olasılığının daha az olduğunu öne sürüyorlar.

Tüm bunlar akla yakın gelse de, tıkrıtların ilk dil olduğu kuramı, hiçbir biçimde kanıtlanmış değil. Knight'ın çalışmaları, Sands'ın tıkrıtların tarihi konusundaki düşüncelerini kapsasa da, Sands, Knight'ın, verileriyle çok fazla şeyi açıklamaya çalıştığını düşünüyor.

Genetik özelliklerle dilin evrimi her zaman birlikte ilerlemez; bu durumda en fazla söylenecek şey, ikisinin birbiriyle bağıntılı olduğu. Yani, tıkrıtların insanların ilk dili olduğunu kanıtlamanın bir yolu yok.

Bu arada, California Üniversitesi'nden dilbilim tarihçisi Christopher Ehret gibi kimi araştırmacılar, hâlâ, Greenberg'ün tıkrıtlı dillerin hepsini bir çatı altında toplayan sınıflandırma sistemini savunuyor ve genetik verileri önemsizmiş gibi göstermeye çalışıyorlar. Dahası, araştırmacıların çoğu tüm tıkrıtlı dillerin eninde sonunda tek bir ata dilden kaynaklandığında ısrar etseler de, Sands, tıkrıtların, örneğin Avustralya'daki Damin'le ve Afrika'daki Hadzane'le birden fazla kez evrimleşmiş olup olamayacağını merak ediyor. Sand, tıkrıtların normal dil mekanizmasının bir parçası olduğuna ve çocukların konuşmayı öğrenirken tıkrıtı seslerini çıkarmayı öğrendiklerine de işaret ediyor.

Araştırmacıların hepsi de, daha fazla çalışma yapılmadan hiçbir şeyin yerli yerine oturmayacağını düşünüyorlar. Knight ve Mountain, daha fazla gruptan DNA örnekleri toplamak için çalışıyorlar; Sands ve Crawhall'sa, başka tıkrıtı dillerini de dilbilimsel özellikleri bakımından ele almak için. Sands, yeterince hızlı çalışamamaktan korkuyor. Çünkü, tıkrıtlı konuşan gruplardan birinden geriye yalnızca on kişi kalmış. 2000 yılıyla karşılaştırıldığında bugün çok ilerlemiş olduklarını anımsatan Knight'sa, iyimserliğini koruyor.

KÖKLERDEN GÖKLERE

Eski metin ve bilgisayar benzetimleri, dilbilimcilerin sözcüklerin ve gramerin yüzyıllar içinde nasıl evrimleştiğini keşfetmelerine yardımcı oluyor. Eğer günümüzün rahiplerinden biri, 11. yüzyıl İngilizce elyazmalarından biri olan "The Lord's Prayer"ı (Tanrı'ya Yakarış) okumaya kalksaydı, Tanrı'nın yardımı olmadan onu

anlayamazdı! “Heofonum” (Heavens, Gökler) ve “yfele” (evil, kötü) gibi, bir şeyler çağrıştıran sözcükler dışında, metnin büyük bölümü ona hiç bir şey ifade etmeyecekti. Hatta, metnin birebir yapılan çevirisi sonucunda ortaya çıkan “Our daily bread give us today” (bizim günlük ekmeğimiz bize verin bugün) gibi gramer yapısı bilmeden farksız cümlelerle başbaşa kalacaktır.

Araştırmacılar, dillerin genellikle binlerce yıl içinde yavaşça evrimleştiğini düşünseler de, birkaç yüzyıllık bir dönemde oluşan değişimler, ortaçağdan bu yana bilimadamlarının kafasını karıştırdı. İngiliz yayımcıların önderlerinden William Caxton, 600 yıllık bir metni okumaya çalıştıktan sonra 1490 yılında şu sözlerle yakınıyor: “Kesinlikle bu, İngilizce’den çok Almanca yazılmış gibi. Anlamadığım gibi, anlaşılır hale de getiremedim.”

Bu tür metinlerin karşılaştırmalı olarak incelenmesi, araştırmacılara dilin nasıl bir evrimsel yoldan geçtiğini bulmalarında yardımcı oluyor. Dilbilimciler, yazılı tarihte, sözcüklerin ve gramerin geçmiş 1200 yıllık evrimini inceleyerek, dillerin gelişiminin ardındaki genel prensipleri anlamayı umuyorlar.

Philadelphia’daki Pennsylvania Üniversitesi’nden dilbilimci Anthony Kroch, dil ve dildeki değişimlerin 50.000 yıl boyunca aynı şekilde değişim gösterdiğini varsayarsak, modern dildeki değişimlerin, erken dönemde dillerin değişerek birbirinden nasıl ayrıldığına ışık tutabileceğini söylüyor.

19. yüzyıldan bu yana bu ümit, araştırmacıları İngilizce, Fransızca ve öteki dillerdeki çeşitli gramer, yapı ve fonoloji değişimlerini kaydetmeye yöneltti. Son 30 yılda, konuya hem kuramsal hem de tarihsel açıdan yaklaşan çok sayıda dilbilimci, dikkatlerini bu değişimleri incelemeye yöneltti. Ayrıca dilbilimcilerse, incelemelerini işler durumdaki toplumsal ve tarihsel kuvvetler üzerinde yoğunlaştırdılar. Bilgisayar destekli dilbilim alanındaki gelişmelerle, araştırmacılar şimdi de, değişimlerin bir topluma nasıl yayıldıklarını ve çok dilli toplumlarda nasıl ortaya çıktıklarını anlamak için bilgisayarlı modellemeler yapıyorlar.

Benzetimler, bir zamanlar yalnızca insanın araştırmacı doğasıyla çözülebileceği düşünülen olguya yönelik çalışmalara duyarlılık katıyor. Cambridge Üniversitesi’nden Ian Roberts bu konuda şöyle diyor: “Dil değişimleriyle ilgili yapılan bilgisayarlı modellemeler, henüz başlangıç aşamasında. Ancak, bu değişim mekanizmasının ardında yatan nedenleri anlamamıza şimdiden yardımcı oluyor.”

Vikinglerin Sesi

Dilbilimciler, dildeki değişimi bir paradoks olarak görüyorlar. Çocuklar, dili anne-babalarından, onlarla iletişim kurabilecek biçimde öğreniyorlar; dilin bir şekilde değişmesi için bir neden yok gibi görünüyor. Ancak, değişimin biçimi ve hızı dile göre değişse de, tarihteki metinler değişimin yaygın olduğunu gösteriyor. Klasik bir örnek gösterirsek, 10. yüzyılda İngilizce, günümüzde Almanca’da geçerli olan nesne-eylem yapısına sahipti. Buna göre cümleler şu şekilde kuruluyordu: “Hans must the horse tame” (Hans zorunda atı ehlileştirmek). 1400’lü yıllardaysa, nesne-eylem yapısı İngilizce’de bildiğimiz “Hans must tame the horse” (Hans atı ehlileştirmek zorunda) şeklinde kullanılıyordu. Almanca, basit gramer yapısını korurken, Fransızca da İngilizce’dekine benzer değişimi 16 yüzyılda yaşadı.

Araştırmacılar, bu tür değişimlerin nedenini bulmak için, onları çevreleyen tarihsel koşulları bulmaya çalışıyorlar.

Pennsylvania Üniversitesi’nden Kroch ve arkadaşlarının geçtiğimiz birkaç yıl içinde yaptıkları çalışmada, İngiltere’nin kuzeyinden ve güneyinden alınan dini metinler karşılaştırıldı ve su sonuca varıldı: Kuzey bölgelerde konuşulan İngilizce, 11. ve 12. yüzyıllarda Viking fatihlerinin, eski İngilizce konuşan yerli Anglo-Sakson kadınlarıyla evlenmeleriyle değişim sürecine girmiş, iki dilin bir araya geldiği evler, dilin değişimi için ortam olmuştu. Örneğin, Eski İngilizce’de kişi, sayı ve zamanı belirtmek için vurgulu sonekler vardı. Günümüzde, Eski Orta İngilizce olarak adlandırılan dili konuşanlar belki de İskandinavların bütün eylem biçimlerini izlemekte zorluk çekmeleri nedeniyle daha basit eylemleri kullanmaya başlamış ve günümüzdekine yakın, basitleştirilmiş bir sistem oluşturmışlardı.

Dışarıdan gelen saldırılar ve öteki dış etkiler olmasa, diller uzun dönemler boyunca değişmeden kalabilir. Örneğin, Japonca ve İzlandaca, 800 yılından bu yana pek değişmemiş. Ancak araştırmacılar, yalıtılmışlığın değişmezliği garanti etmediğini de vurguluyorlar. Değişimler, gramer kaymaları ve dil konuşulurken meydana gelen küçük değişiklikler gibi içeriden kaynaklanan etkilerle de tetiklenebilir.

Fransızca, bu konuda örnek gösterilebilir. 16. yüzyıla kadar, eylem (E), her zaman ikinci sırada olduğu halde, bundan sonra konumu değişti. Nesneden (N) sonra, öznenin (Ö) önce geldiği sürece eylem, artık istediği konumu alabiliyordu. Modern Fransızca ve Modern İngilizce de bu ÖEN yapısına sahip. Örneğin, “Lors oient ils venir un escoiz de tonnere” (Sonra duydular onlar bir gök gürlemesi ” biçimindeki cümle, “Lors ils oient un escoiz de tonnere” (Sonra onlar bir gök gürlemesi duydular) biçimine dönüştü.

13. ve 17. yüzyıllar arasında, her yüzyıldan örnek birer metni karşılaştırarak belgeleyen Roberts, değişimlerin Orta Fransızca konuşanların özne adlarının üzerindeki vurguyu kaldırmasından ve dili öğrenen çocukların, adlarını açıkça duymalarından kaynaklandığını düşünüyor. Roberts, fonetik gerilimdeki bu azalmayı, yazılı dildeki değişimlere bağlıyor. Örneğin, özne adları, daha önce, “I only” (ben sadece) gibi niteleyicilerle birlikte kullanılırken, sonra bu niteleyiciler kullanılmamaya başlandı. Roberts, bunun sonucunda, vurgunun azaldığını söylüyor. “Özne adıyla başlayan cümlelerde, eylem dinleyiciye cümlelen ilk sözcüğü gibi geliyordu.” Bu anlam belirsizliği, eylemin her zaman ikinci sırada geldiği yapının sonu oldu ve ÖEN gramerinin yolu açıldı.

John Alır Kitabı

Yeni bir gramer yapısı, birden bire ortaya çıkamaz. Tek bir konuşmacı ya da dili yeni öğrenen bir yetişkin tarafından üretilen yeni bir sözcük ya da kalıbın neden olduğu değişim, öteki konuşmacılar tarafından yakalanıp sonraki kuşağa aktarılmalı. Tarihteki metinler, böyle bir değişimin tüm topluma yayılabilmesi için yüzyılların geçmesi gerektiğini gösteriyor. Washington DC’deki Georgetown Üniversitesi’nden dilbilimci David Lightfoot’a göre, geniş ölçekli dil dönüşümünü anlamamanın anahtarı, bir kuşakta yayılan yeni biçimlerle, kuşaklar boyunca oluşan büyük gramer kaymaları arasındaki bağlantı. Bu bağlantı, ona ve birçok başkasına göre, bir dilin kazanımı demek.

Çocuklar, bir önceki kuşakta oluşan bir değişimi basitçe ileriye taşıyabilirler. Ancak, Lightfoot’a göre bundan

da önemlisi, çocukların öğrenim süreçlerine bağlı olarak bir gramer kuralını farklı yorumlayarak değişimlere bizzat neden olabilmeleri. Yetişkinler gibi, bir şekilde farklı bir gramer sistemini kullanmaya başlayabilirler. Kuşaklar boyu tekrarlanan bu durum, dilin dramatik bir şekilde yenilenmesine yol açabilir.

Chicago Üniversitesi'nden Partha Niyogi gibi bilgisayar tekniklerini kullanan dilbilimciler, bu tür evrimlerin dinamiğini anlayabilmek için, bilgisayar modellerinden yararlanıyorlar. Amaçları, toplumdaki bireysel değişimlerle dildeki değişimlerin ilişkisini çıkarmak. Niyogi, bunu dilin değişim öyküsündeki ana unsur olarak adlandırıyor.

Niyogi ve Massachusetts Teknoloji Enstitüsünde bilgisayar bilimcisi olan Robert Berwick, bu unsuru dış hatlarıyla çözmeye girişimlerinden birinde, dilin kuşaklar arasında geçişini canlandıran modeller oluşturdular. İki tip konuşmacıdan oluşan sanal bir topluluğu ele alarak işe başladı. İlk tip, bir grup gramer kuralları kullanıyordu. Örneğin, İngilizce'de olduğu gibi, tüm yapılarda eylem-nesne sırası kullanıyor ve "John buys the book" (John kitabı satın alır) ya da "I know that John buys the book" (Ben biliyorum ki John kitabı satın alır) gibi cümleler oluştuyordu. Öteki grupsa farklı bir gramer, Almanca'dakine benzer bir gramer kullanıyordu (ilk eylem ikinci konumda, ancak ikinci eylemin nesnenin ardında). İkinci grameri kullananlar da ilkini kullananlara benzer cümleler ("John buys the book" gibi) oluşturmakla birlikte, başka yapıda ("I know that John the book buys") cümleler de ortaya çıkıyordu. Araştırmacılar, bu topluluktaki çocuklar için, her bir öğrencinin yetişkinlerle dilsel ilişkisi doğrultusunda, mantıksal adımlarla gramer kurallarını kavradığı bir öğrenme dizisi yarattılar.

Bu sanal topluluğun dillerindeki davranışları kuşaklar boyunca izleyen Niyogi ve Berwick, şaşırtıcı birtakım sonuçlar çıkarmaya başladı. Topluluk beklenenin tersine, ne çoğunluğun kullandığı grameri kaçınılmaz bir şekilde benimsiyor ne de iki gramerin basit olanını yeğliyordu. Bunların yerine, "John buys the book" gibi, daha az belirsizlik taşıyan, daha basit olmakla birlikte iki gramer tipine de ait gibi görünen "belirsiz" cümleleri daha az barındıran gramer tipi galip geliyordu. Bir başka deyişle azınlık, gramerce "belirsiz" cümleleri çoğunluğa göre daha az oranda ama sürekli kullanıyorsa, grubun tümü, zaman içinde azınlığın gramerine yöneliyordu.

İlk kez Nisan 2002'de Harvard'daki Uluslararası Dil Evrimi Konferansı'nda çalışmayı sunan Niyogi, daha sonra bunu bir kitap olarak da yayımladı. Niyogi, burada, bir avuç bireyin konuştuğu değişik bir gramerin, köklü bir grameri bile değiştirebileceğini bulmalarına değiniyor. Buna göre, değişik grameri kullanan bireylerin kullandığı çapraşık cümlelerin oranı, köklü gramerinkinin altına inene kadar, baskın gramerin üzerinde kuşaklar boyunca herhangi bir tehdit oluşturmadan kalması da olası. "Örneğin, sosyokültürel etkenler nedeniyle, azınlık İngilizcesi konuşanlar, "John buys the book" gibi tek cümlecikten oluşan cümleleri kullanmaktan vazgeçebilirler. Bu, konuşmaları daha karmaşık yapsa da, gramer olarak daha az çapraşık hale getirebilir. Bu durumda dili öğrenenler, çok cümlecikli yapıları daha sık duyacaklar.

Niyogi'nin önerdiği değişim mekanizmasının kendi dil kazanımı anlayışlarına iyi uyduğunu söyleyen Maryland Üniversitesi'nden dilbilimci Norbert Hornstein, "Biraz iyi bilgi çok miktarda kötü bilgiye karşı koz olarak kullanılabilir" diyor. Ayrıca, küçük yerel değişimlerin nasıl bütün topluma yayıldığına da olası bir açıklaması olduğuna değiniyor. Bu

değişim öyküsünün gerçekle uyuşup uyuşmadığını anlayabilmek için, bilgisayar modellerinin gerçek dünyayla karşılaştırılması gerekiyor. Ne var ki Niyogi, bunun yıllar süreceğini düşünüyor.

Bununla birlikte, daha geniş bir bakış açısıyla, araştırmacılar bilgisayarlı yaklaşımı, ana hatlarıyla gerçek dünya canlandırmalarıyla zaten eşleştiriyor. Örneğin, Cambridge Üniversitesi'ndeki dilbilimcilerden Ted Briscoe, iki ya da daha çok grubun birbiriyle uzun süren etkileşiminden doğan dilleri modelledi. Özellikle, 1860 ile 1930 yılları arasında yerlilerin, Avrupalıların ve Çin, Portekiz ve öteki ülkelerden gelen işçilerin etkisiyle gelişen Hawai İngilizcesi'ni ele aldı. Briscoe'nun benzetimi, küçük ama değişik diller konuşan bir grupla başladı ve yetişkin göçmenlerin dönemsel olarak katılımıyla şekillendi. Bulduğu, çocuk ve dili yeni öğrenenlerin doğru karışımı sağlandığında, iki kuşak sonra ÖEN cümle yapısının ortaya çıktığıydı. Bu, Hawai dilinin ÖEN cümle yapısı dahil, birçok özelliğinin ikinci kuşak dil öğrenenlere kadar kararlı hale gelmediğini gösteren öteki deneylerle uyuyor.

Chicago Üniversitesi'nden toplumbilimci Salikoko Mufwene, dil değişim mekanizmasının ayrıntılı resminin, bilgisayarla çalışan araştırmacıların çok özel bağlamlarda başarılı olmasıyla ortaya çıkacağı görüşünde. Örneğin, sekiz Avrupalının ve iki Afrikalı kölenin yaşadığı bir evde konuşulan dillerdeki değişimleri modellemek, daha geniş kitlelerdeki dil evrimini aydınlatmaya yardımcı olabilir. Mufwene, şöyle açıklıyor: "Bu örnekteki iki Afrikalı, yeni ortamda o kadar kaybolacaklar ki, birkaç ay sonra Avrupa dilinin bir uyarlamasını ikinci dil olarak konuşuyor olacaklar. Afrikalılardan birinin, bir be yaz sömürgecinin çocuğunu taşıyan bir kadın olduğunu varsayalım. Çocuk, babasının dilini konuşma eğiliminde olacak; çünkü evde konuşulan baskın dil bu. Çocuk büyüdüğünde, yeni kölelerin çocukları için bir örnek olacak. Yerli olmayanlar, toplumun yeni ortaya çıkan dilinde çok sınırlı bir etkiye sahip olacaklar."

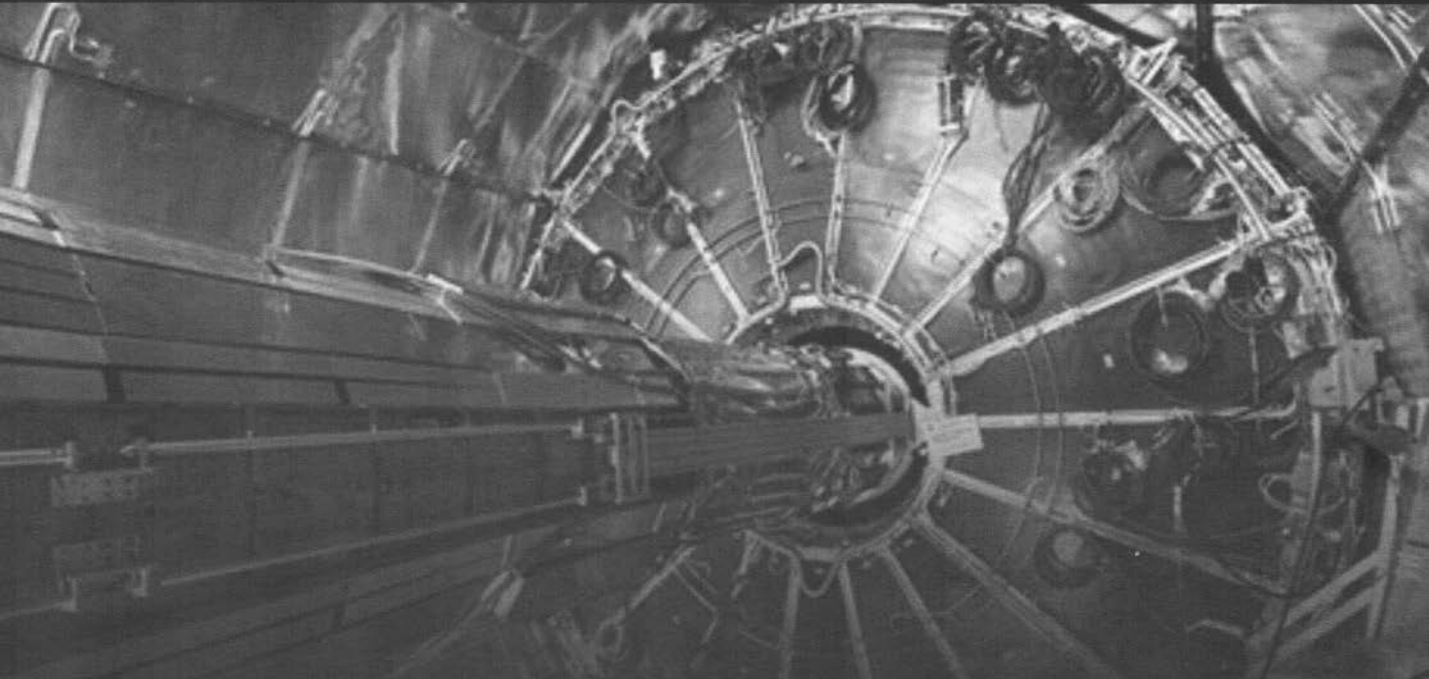
Mufwene'ye göre, eğer çok sayıda yeni kölenin gelmesiyle topluluk önemli ölçüde genişlerse, etkileşimin dinamiği değişecek ve anadili Avrupa dillerinden biri olmayan daha fazla sayıda birey örnek rolü üstlenecek. Bu durumda çocukların, yerli olmayanların konuştuğu dilden daha fazla etkilenmesi kaçınılmaz olacak. Bu çocuklar, yeni kazandıkları dil yapısını sonraki kuşağa aktaracaklar; zamanla yeni bir Avrupa dili türevi ortaya çıkacak. Mufwene, bu yolda ayrıntılı modellemelerin yapılmasıyla, toplum gelişiminin yapısı ve nüfus kaymaları gibi, araştırmacıların gözden kaçırmış olabileceği önemli etkenlerin ortaya çıkacağı görüşünde.

Bhattacharjee, Y., "From Heofonum to Heavens",
Science,
27 Şubat 2004

Kerem Cankoçak ile CERN ve 'Tanrı Parçacığı' Üzerine

Söyleşi

CERN'de görev alan sayılı bilim insanlarımızdan biri olan İ.T.Ü
fizik bölümünden Doç.Dr. Kerem Cankoçak ,
CERN'i ve medyada 'Tanrı Parçacığı' olarak yer bulan
Higgs bozonu'nu anlattı.

*Türkiye'nin bilime ayırdığı
bütçe, Diyanet'in bütçesinin
yüzde birine bile ulaşmıyor.*

Doç.Dr. Kerem Cankoçak

Bildiğiniz üzere ülkemizde bilimsel alandaki çalışmalar yeterince gelişmemiş ve birçok önemli ülkenin gerisinde kalmıştır. Bu durumu yaratan olgunun insanların bilinç düzeyinden kaynaklandığını biliyor ve bu gelişim için gerekli olan bilinçlendirme adımına katkı sağlamak amacıyla, ülkemizde genellikle bireysel çalışmaları sonucu aşama kaydetmiş olan bilim insanları ile yeni birçok projenin gerçekleştirilmesini faydalı buluyorum. Sorulara geçmeden önce bu söyleşinin ulaştığı birçok insanın Kaos'unda daha heyecan verici olayların ortaya çıkacağına inanıyor ve buna yapmış olduğu katkılardan dolayı Doç.Dr. Kerem Cankoçak'a teşekkür ediyorum.

Evindar Yetkin

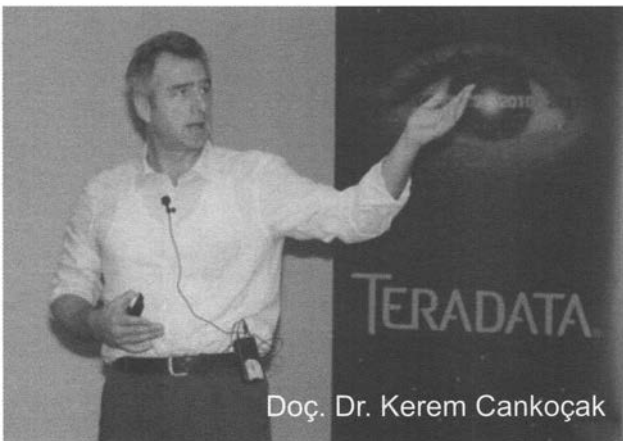
Son senelerde adımı sıkça duymaya başladığımız CERN'in kuruluş amacı ve bilim dünyasındaki yeri hakkında biraz bilgi verebilir misiniz.

CERN'in açılımı Avrupa Nükleer Araştırma Konseyi. Adında Nükleer kelimesi geçiyor ama nükleer araştırma ile ilgili bir şey yapılmıyor. Nükleer çekirdek demek, atomun çekirdeği anlamına geliyor. Yaklaşık 55 yıl önce kurulduğu için CERN o yıllarda atomun çekirdeğine kadar inilebiliyordu. şimdi modern anlamda CERN bir Avrupa Parçacık Fiziği Laboratuvarı, burada yapılan şey maddenin temel yapı taşlarını incelemek. Esas amaç elbette merak ve keşif; Nereden geldik? Nereye gidiyoruz? Maddenin kökeninde ne var? Nasıl oluştu? Bu sorulara cevap aramak. CERN'e Avrupa ülkelerinin hemen hemen hepsi üye fakat üye olmak şart değil. Üye olmadan da deneylere katılınabiliyor bu uluslararası bir laboratuvar. Örneğin Amerika, Rusya, Çin, Japonya buradaki deneylere katılıyor. Türkiye de katılıyor ama çok az bir katkıda bulunuyor. Eğer üye olursak daha fazla katkıda bulunacağız. Dünyanın her tarafından gelen yaklaşık 10 bin kadar fizikçi bilim adamı bir arada çalışıyor. Işın hiç bir gizlisi saklısı yok her şey açık, bir teknoloji gizi yok.

CERN'de yapılan çalışmaların insanlığa kazandırdığı en büyük şeylerden birinin İnternet olduğunu biliyoruz. Bunun dışında CERN'de ve diğer fizik alanında yapılan çalışmaların günlük hayata etkisi üzerine neler söyleyebilirsiniz.

Bu deneylerin tek sebebi "bilimsel merak". Bilimin temel çıkış noktası her zaman meraktır. Bu deneyde de ana etken merak ve bilmediklerimizi öğrenmek yoksa başka bir hedef ya da gizli ajanda söz konusu değil. Ama bu merakımızı giderirken ortaya gündelik hayatta kullandığımız teknolojik ürünler de çıkmakta. Örneğin Word Wide Web, röntgen, tomografi cihazları, vb. 19. yüzyılın sonunda elektrik ve manyetizma tek bir kuvvette birleştirildi: Elektromanyetik kuvvet. Şu anda günlük hayatta etrafımızda gördüğümüz hemen her teknolojik cihazın kökeninde elektromanyetik kuvvet vardır. Dolayısıyla şu anda CERN'de yapılan deneylerde örneğin elektrozayıf kuvvette nükleer kuvvet (yeğin kuvvet) birleştirilebilirse bunun gelecekteki teknolojik etkisi büyük olacaktır.

CERN, Avrupa'nın fizik alanında önemli bir adım atmasını sağlamıştır. Bu projenin hayata geçirilmesinde rol alan kurucu Avrupa ülkelerinin buradan elde ettiği sonuçlar,

Doç. Dr. Kerem Cankoçak

diğer ülkeler ile rekabetlerini ne ölçüde etkiliyor.

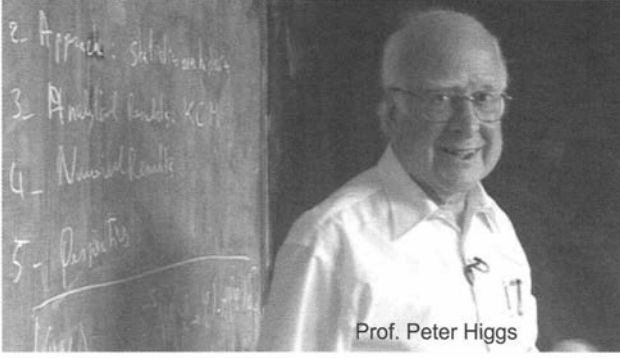
CERN'in temelleri II. Dünya savaşından hemen sonra atıldı. Savaşın yorgun ve harap vaziyette çıkan Avrupa ülkelerinin aklına ilk gelen şey bilimi geliştirmekti. Avrupayı Avrupa yapan da bu reflektir zaten. Gelişmiş medeniyetler bilir ki, bilim olmadan Hiçbir şey gelişmez. Ne sosyolojik ne teknolojik ne etik, Hiçbir toplumsal gelişme sağlanamaz bilim olmadan. Dolayısıyla bu bilimsel refleksi hemen CERN'i kurdular ve kısa zamanda ABD ve SSCB ile rekabette öne geçtiler. Türkiye'de hala farkına varılmayan bu bilimsel reflektir. Yöneticilerin açıklamalarına bakın, varsa yoksa teknolojiden bahsediyorlar. Sanki teknoloji kendi kendine gelişebilirmiş gibi. Her tür teknolojik gelişme bilimsel gelişmeleri takip eder. Bilim olmadan teknoloji olmaz. Oysa Türkiye'nin bilime ayırdığı bütçe, bırakın diğer sektörleri, diyanetin bütçesinin yüzde birine bile ulaşmıyor. Bilimsel olarak dünyanın en geri ülkelerinden biriyiz.

1964'te birbirinden bağımsız 3 grup tarafından ortaya atılan ve bunlardan biri olan Prof. Peter Higgs'in adını alan ve Tanrı Parçacığı olarak gündemde yer bulan parçacığın, izinin bulunduğu açıklandı bu bilim için ne anlama geliyor ?

Bu çok önemli. Çünkü Higgs'in keşfi her şeyden önce Standart Model'in doğrulanması demek. Standart Model Higgs parçacığına gerek duyuyordu ve bu parçacık uzun yıllardır bulunamamıştı. Buna rağmen standart Model'in öngörülleri hep doğru çıkıyordu. Deneyler ile kuram uyum içindeydi. Dolayısıyla Higgs'in var olduğu biliniyordu. Ama yine de Higgs'in saptanıp kütesinin ölçülmesi çok önemli. Böylece SM'deki Elektromanyetik kuvvet ile Zayıf kuvvetin birleşip elektrozayıf kuvvet olarak ifade edilmesi (1970'lerde başarılmıştı) artık çok daha iyi anlaşılıyor. Ayrıca Higgs'in kütesinin saptanması, SM ötesi fizik modelleri için bir yön çizecek. SM'nin bazı açıkları var. Her soruya cevap veremiyor. Bu sorulara cevap vermek için SM ötesi fizik modelleri var. Bu modellerde örneğin her temel parçacık için bir eşlenik parçacık öneriliyor (Süpersimetrik modellerde) ya da ek boyutlar öneriliyor. İşte bütün bu farklı modellerdeki parametreleri ayarlamak için Higgs'in kütesi çok önemli. Daha önce Higgs'in kütesi bilinmiyorken bu modellerin çok daha fazla sayıda serbest parametresi vardı. Şimdi artık daha az sayıda serbest parametreler var ve böylece SM ötesi modelleri test etmek eskiye göre daha kolay. Bu konuda çok daha ayrıntılı bilgileri 101 Soruda Kuantum kitabında bulabilirsiniz (K. Ford, Alfa Yay. Bilim Dizisi).

Tanrı Parçacığı'nın, evreni oluşturan parçacıklar arasında eksik kalan ve bu diğer parçacıklara kütle kazandıran parçacık olduğu tahmin ediliyordu. Higgs bozonu tam olarak bulunursa, bu ne gibi bilinmeyenlerin açıklanmasına yardımcı olacak.

Enerjiye sahip her parçacık bir kütleçekim alanı oluşturur. Standart Modelde parçacıklar bir Higgs alanı ile etkileşerek kütle sahibi olurlar. Örneğin fotonlar ve gluonlar Higgs alanı ile etkileşmezler, dolayısıyla kütesiz kahlırlar. W ve Z bozonları ise Higgs'le etkileşerek, bir anlamda Higgs'in "ağdalılığı" içinde kütle kazanırlar. Higgs'in varlığı aynı zamanda fotonların neden kütesiz olduğunu ve diğer W,Z bozonların neden ağır olduğunu açıklamaktadır. Ayrıca yukarıda bahsettiğimiz gibi SM'in henüz cevaplayamadığı

sorulara cevap veren Süpersimetrik model gibi modellerin de öngördüğü Higgs parçacıkları vardır. Bunlar SM'deki Higgs'lerden daha farklıdır. Belki de CERN'de keşfedilen Higgs parçacığı SM Higgs'i değil, süpersimetrik Higgs'tir. Bunu anlamak için daha çok zaman var. Henüz eldeki verilerin tamamı bile incelenmedi. Ayrıca LHC deneyleri daha yıllarca veri toplayacaklar ve bu bulunan Higgs'in ne tür bir Higgs olduğunu anlamaya çalışacaklar. SM'deki Higgs sorunu bir parçacık. Bir doğallık sorunu var. Çünkü kuantum düzeltmeleri altında kütlesi çok artıyor. Oysa eğer süpersimetrik bir Higgs varsa, bunlar birbirlerini götürdükleri için, kuantum düzeltmeleri altında kütlesi normal olarak bulunan değere ulaşıyor. Kuramdaki sorunlar giderilmiş oluyor. Özetlersek, SM Higgs'in keşfedilmesi bütün sorunları çözüyor. Daha cevaplanması gereken çok soru var. Bu cevaplar ancak SM ötesi modellerde verilebilir. Örneğin kuark alanları SM'e elle konulmuştur. Kuark alanlarının kendiliğinden çıktığı modeller SM ötesi kuramlardır. Ayrıca tüm madde ve kütleyle sahip kuvvet taşıyıcı alanlar kendiliğinden gerçekleşen Elektrozayıf simetri kırılması ile kütle kazanmaktadırlar. Higgs bozonunun keşfi parçacıkların nasıl kütle kazandığını açıklamada önemli bir köşe taşı da olsa, bu mekanizma tam olarak anlaşılabilmiş değil. Yeğin (nükleer) kuvvette Yük-ayna simetrisinin (CP) Kırılması anlaşılabilmiş değildir. Bu nedenle evrende neden anti-madde olmadığının cevabı tam olarak verilmiş değildir. Başka bir sorun aile sayısıdır. SM de üç tane aile vardır ve bu aileler kendi aralarında bir karışıma sahiptirler. Fakat neden üç aile olması gerektiği hala belirlenememiştir. Etrafımızdaki uzayın tamamına yakını en hafif aileden oluştuğuna göre diğer ağır iki aileye neden ihtiyaç bulunmaktadır? SM'de kuarkların ve leptonların neden bu kadar farklı kütlelere sahip oldukları da anlaşılmış değildir. Son olarak, kütleçekim kuvveti SM'de hiç yer almamaktadır. Gördüğümüz gibi, SM Higgs'in keşfi bu sorulara cevap veremez, ama bu sorulara cevap veren SM ötesi modellere yardımcı olur.

Tüm evrenin yüzde 4'lük bir kısmı olan bildiğimiz maddi evren, ortaya atılan Standart Model ile açıklanıyor. Standart Model'in Higgs bozonu ile tamamlanmasının ardından evrenin geriye kalan 'karanlık' kısmı için ne gibi çalışmaların yapılacağını düşünüyorsunuz?

Kara Madde ve Kara Enerjinin kaynağı hala bilinmiyor. Gözlemlenebilir evrende yapılan ölçümler, galaksilerin hesaplanabilen maddeden daha fazla bir maddenin çekim etkisi yüzünden çok hızlı döndüklerini ortaya çıkarmıştır. Kaynağını bilmediğimiz bu maddeye Karanlık Madde adını vermekteyiz. Öte yandan, yine son yıllarda yapılan ölçümler göstermiştir ki, itici bir Karanlık

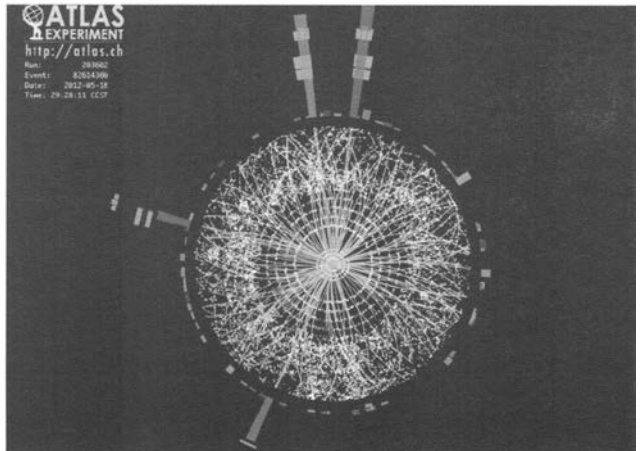
Enerji sayesinde evren hızlanarak genişlemektedir. Evrenin enerji yoğunluğunun, kaynağını bilemediğimiz ama ölçebildiğimiz bu karanlık madde (%23) ve karanlık enerjinin (%73) dışında kalıp da tanımlayabildiğimiz kısmı %4 kadardır. Bütün bu kozmolojik verileri tutarlılık içinde açıklayabilen çeşitli fizik modelleri vardır, ancak bunlar henüz test edilmemişlerdir. Günümüzde parçacık fiziğinin ve kozmolojik araştırmaların temel uğraş alanlarından biri de karanlık madde ve karanlık enerji kaynaklarını belirleyebilmek ve tutarlı bir kuramsal model çerçevesinde bunların birbirlerine oranlarını hesaplamaktır. Karanlık madde ile karanlık enerjinin birbirlerine oranları aynı zamanda evrenin gelecekteki tarihi hakkında da bilgi vermektedir. Eğer karanlık enerji baskın olursa evren "büyük parçalanma" ile son bulacak, eğer karanlık madde daha yüksek oranda çıkarsa evren kendi içine çökecek, son olarak bunların oranı birbirlerini dengeleyecek şekilde çıkarsa evren "düz evren" olarak adlandırılan bir süreçte, günümüzdeki gibi hızlanmaya devam edecektir. CERN'deki LHC deneylerinde Süpersimetrik parçacıklar keşfedilirse, bunlar Kara Madde' nin kaynağını açıklayabileceklerdir. Ancak Kara Enerjinin kaynağını açıklamak daha zordur. Çok küçük bir ihtimalle, LHC deneylerinde ek boyutlar keşfedilebilirse, bunlar Kara Enerjinin kaynağını açıklayan modellere bir kanıt olabilir. Daha ayrıntılı bilgiler için önerebileceğim kitap: Çoklu Evrenler (John Gribbin, Alfa Yay. Bilim Dizisi).

Stephen Hawking gibi ünlü bir fizikçi 'Higgs parçacığı bulunamaz' demişti. Bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz ve bu söylemini neye bağlıyorsunuz.

Hawking her ne kadar kendi konusunda çok iyi bir fizikçi de olsa, başka konulardaki bilgisi yetersizdir. Zaten günümüzde Hiçbir fizikçi her alanda yeterli değildir. Kaldı ki Hawking "Karadelik" savaşını da Susskind'e karşı kaybetmişti. Hawking örneği insanların kendilerine fazla güvenmelerinin ne kadar yanlış olduğunu ispatlamakta. Yine Çoklu Evrenler (John Gribbin, Alfa Yay. Bilim Dizisi) kitabında bu konuda çok güzel bir bölüm var.

Felsefe ve fiziğin birbirlerini sürekli bir şekilde beslediklerini düşünüyor musunuz? Bu konu hakkında neler söyleyebilirsiniz?

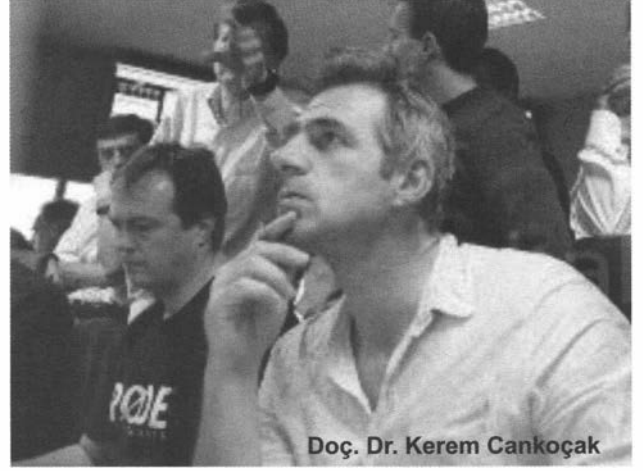
Felsefe ilk başlangıçta fizikten çok beslendi. Ama günümüzde artık felsefeciler ile fizikçiler arasında büyük uçurum var. Bunun çeşitli sebepleri var. Her şeyden önce,

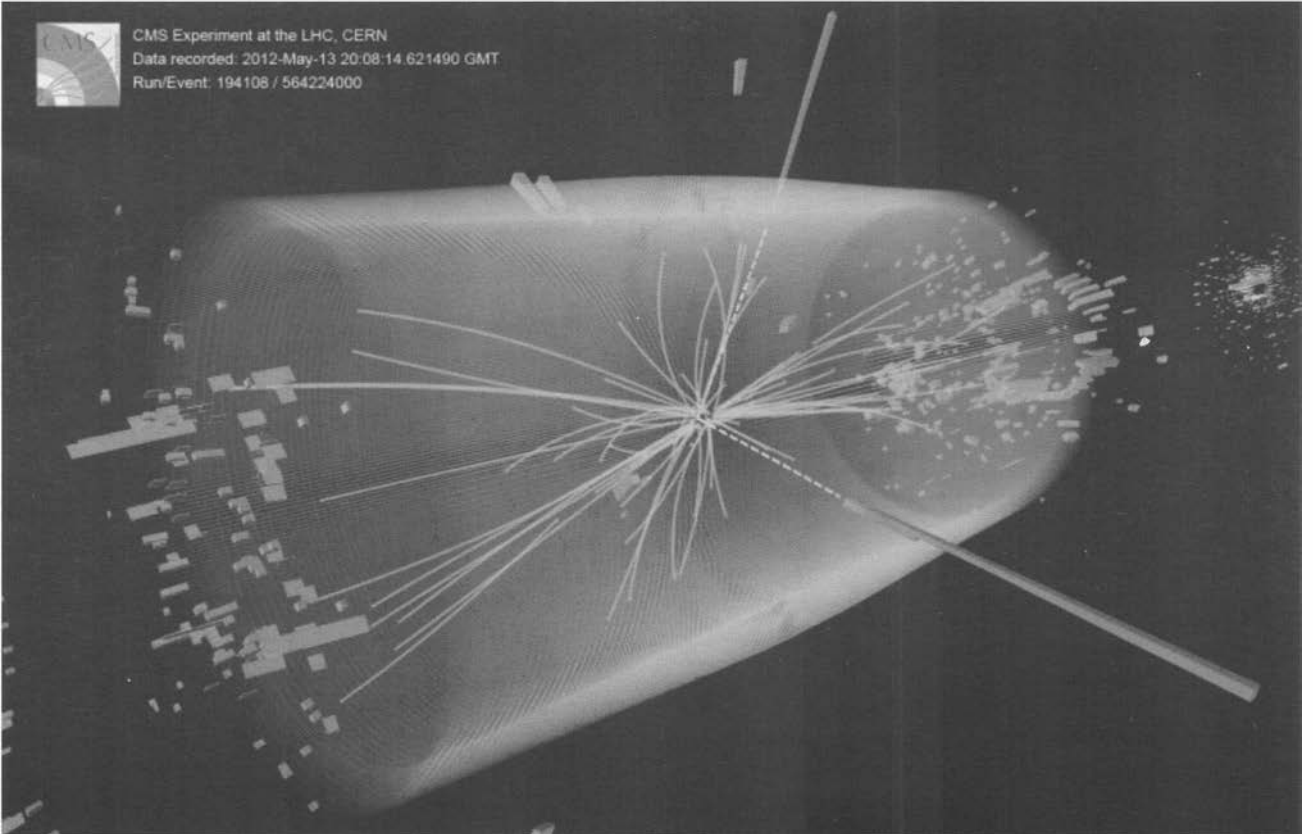
günümüzde fizik bilmek için uzun bir eğitim gerekiyor. Felsefeciler ise, örneğin lisans eğitimlerinde çok az fizik okuyorlar. Sonuçta fizik (ya da biyoloji) bilmeden mezun olup felsefe yapmaya çalışıyorlar. Oysa 17.,18. ve 19. yüzyılda felsefe yapanlar doğa bilimlerini çok iyi biliyorlardı. Günümüzdeki felsefeciler (özellikle Türkiye'dekiler) ise hemen hemen hiç fizik bilmiyorlar. Öğrenme gereği de duymuyorlar. Çünkü aslında yaptıkları felsefe değil felsefe tarihi. Amerika bu konuda çok iyi. Günümüzde en iyi felsefeciler Amerika'dan çıkıyorlar, çünkü çok iyi bir doğa bilimleri temelleri var. Bence felsefe lisan eğitimini tamamen kaldırmak gerekir. Felsefe öğrencileri lisan eğitiminde dört sene boyunca fizik, kimya biyoloji gibi temel bilimler okumaları, daha sonra yüksek lisans eğitiminde ilgi alalarına göre felsefeye geçmelidir.

Fizik sayesinde elde edilen sonuçlar insanların hayat anlayışını çoğu zaman derinden sarsmıştır. Toplamların bazen bu değişime hazır olmaması bilim insanları üzerinde bir baskı oluşturuyor mu? Ya da bilim insanları bu durumdan ne ölçüde etkileniyor?

Evet bilimsel sonuçlar insanların hayat anlayışını çoğu zaman derinden sarsmıştır. Sadece fizik değil biyolojide de (Darwin'i düşünürsek). Toplamların bazen bu değişime hazır olmaması şüphesiz bilim insanları üzerinde bir baskı oluşturuyor. Fizik konusunda bu tartışmalar 400-500 yıl önce yaşandı ve bitti. Ancak evrim konusunda hala günümüzde devam ediyor. Bir toplum ne kadar cahil olursa o kadar kolay yönetilir. Ama bir o kadar da geri kalır, bağımlı kalır. Hem teknolojik hem de politik anlamda bağımlı bir toplum olur. Ama bu hakim sınıfların işine gelir. Bu sebeple, evrim

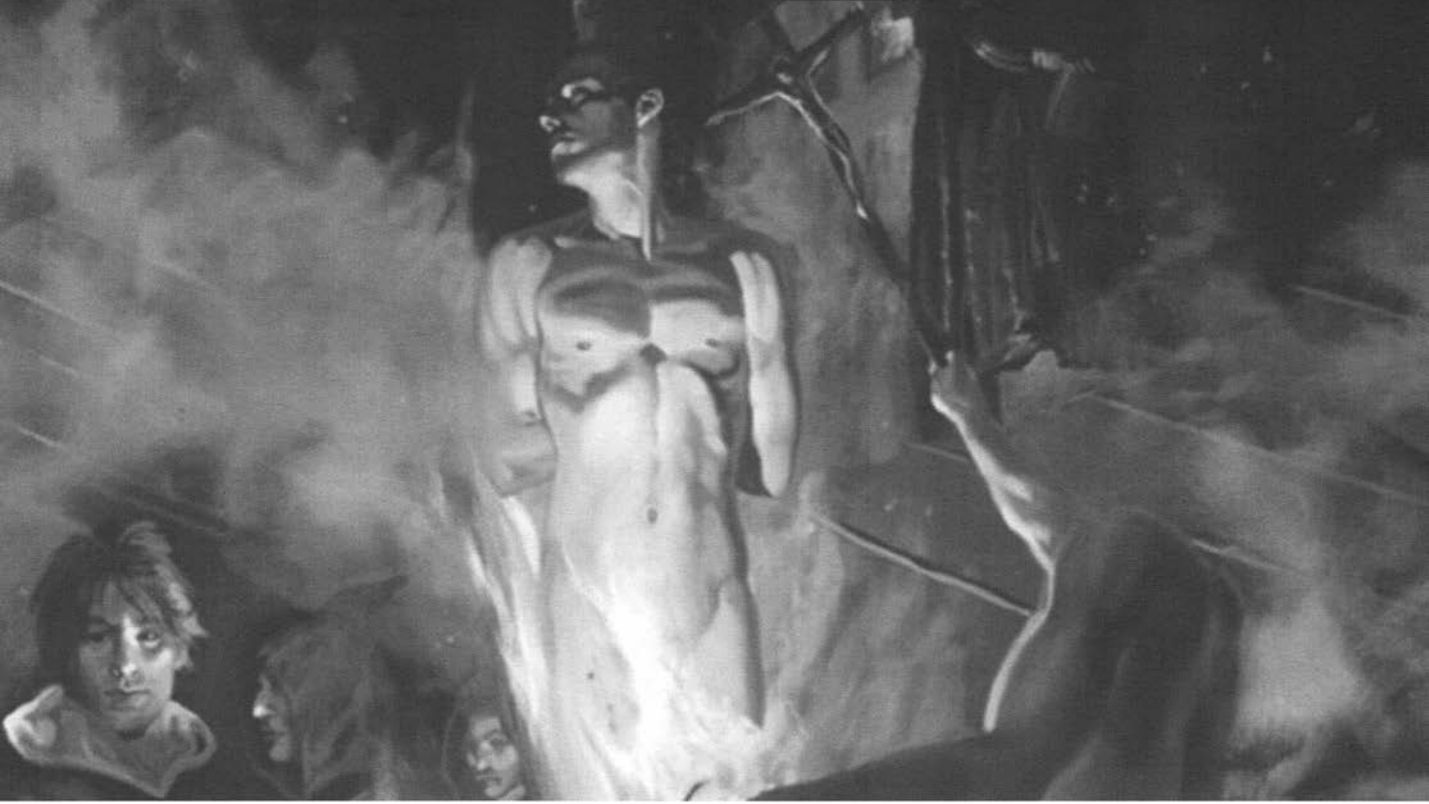

mesalesi günümüz Türkiye'sinde politik bir tartışmanın içine çekilmiştir. Toplumu cehalet içinde tutup kendi ceplerini doldurmaya çalışanlar tarafından evrim gerçeğinin üstü örtülmeye çalışılmaktadır. Tıpkı 500 yıl önce kilisenin iktidarını sağlamlaştırmak için dünyanın dönme gerçeğinin politik bir tartışma haline gelmesi gibi. Dolayısıyla bundan "bilim insanları" da etkilenmektedir. Türkiye'deki bir çok biyoloji profesörü evrim gerçeğini bilmemektedir. Çünkü kendilerine öğretilmemiştir. Onlar da öğrencilerine öğretmemektedirler. Türkiye evrimi bilmeyen tıp doktorları ile dolu. Çok felaket geri bir durumdayız. Bütün bular sömürücü sınıfların hakimiyetlerini garanti altına almak istemelerinden kaynaklanmakta tabi ki.

MANASTIR ZİNDANLARINDA

Hüsen Portakal

Benim ne gökte inandığım bir tanrı,
Ne peşinden gittiğim bir peygamber,
Ne de kutsal saydığım bir kitap var.
Güneş Harran ovasında batıyor,
İnsanın acı sesi bana yetiyor

Dixi et salvavi animam meam*

Hüsen PORTAKAL

*Dedim ve ruhumu kurtardım

Dinsel bir kurumda din adamlarına karşı gelinmez. Din adamlarına karşı gelmek, Tanrı'ya karşı gelmek sayılır. Her ne kadar Tanrı'ya karşı gelenin cezasını yine o Tanrı'nın vermesi gerekse de, din adamları belki Tanrı'ya yaranmak için, belki de sabırsızlandıkları için hemen zındıkları cezalandırırlar. Elbette bu cezalandırma sorunu, sadece en büyük saygısızlığı önlemek için değildir; ayrıca din adamlarına karşı yapılacak saygısızlıkları önlemek ve toplumu da kötülüklerden korumak (!) içindir.

Manastır yaşamı ilk anda insana çekici gelir; özellikle de güçlükler, tehlikeler içinde olan bir birey için. Oysa işin iç yüzü başkadır:

“Başladıktan sonra manastırlardan kaçanlar ağır suçlu diye kovuşturuldu, yakalandılar ve yaşam boyu hapis cezasına çarptırıldılar. Bu yaşama girenlerin serbest davranma istençlerini ellerinden alan sivil otorite de işe karışınca, bu aşağılık köle yaşamının tek övücü de ortadan kalkmış oldu. Keşişin davranışları, sözleri, düşünceleri bile sert ve esneksiz bir kurala ya da bir üstün keyfine bağlı kaldı. En küçük kusur hapisle, aşağılamalarla, aç bırakılmakla, ya da kırbacla cezalandırılıyordu. En önemsiz bir söz dinlememe, mırıldanma ya da savsaklama, ağır günah sayılıyordu” (agy, s. 314-15).[1]

Manastırın din adamı yöneticileri, cehennemi dünyaya getiremeyince, daha kolay bir yol buluyorlar, dünyayı cehenneme çeviriyorlar. Bu cezalar bize gösteriyor ki, din adamları kendilerini yalnızca büyük adam saymıyorlar, bunun da ötesinde bir tanrı gibi asla karşı çıkılmaz sanıyorlar.

Manastırlara yeni giren ve söz dinlemedikleri zaman kendilerini hangi cezaların beklediğini bilen gençler de, olmadık isteklere boyun eğiyorlar.

En azından şunu sorabiliriz: Bir insan bir manastıra girince niçin oradan çıkma özgürlüğü olmasın? Sivil yönetim neden böyle bir sorunla ilgilenmiyor?

Çünkü sivil yönetim de artık Hristiyanlığın inanç kapsamına alınmış, manastırlarla, kiliselerle iş birliği yapmıştır.

“Mısır keşişlerinin başlıca erdemi, başpapazlarının buyruğu saçma sapan olsa ve suç oluştursa bile, ona körü körüne uymaktan ibaret. Çok zaman sabırlar en saçma buyruklarla denenirdi. Onlara çok büyük taşlar taşıtırdı; toprağa sopa dikilir, üç yıl süreyle sulatılır ve sonunda kök tutmuş olması gerekirdi. Yanan ateş üzerinden yürütülür ya da çocuklarını derin bir kanala atmaya zorlanırlardı. Çok sayıda ermiş ya da çılgın bu gülünç boyun eğmelerle ölümsüzleşmişlerdir.

Söz dinleme ve kanağanlık alışkanlığı, tüm ussal ve yüce ruhlu niteliklerin kaynağı olan ruh özgürlüğünü yok ediyordu.... İmparatorluk lejyonları, bu din adamlarından korktukları kadar, en yırtıcı barbarların bile saldırısından korkmadıklarını açıkça dile getiriyorlardı “(agy, s. 314-15).

Bir babanın sabrını denemek için çocuğunu öldür, düpedüz cinayet işle; peki ne adına? Manastırlar sivil hukukun denetiminden çıkınca, her türlü cinayeti işliyorlar. Sonra da cennete gideceklerine inanıyorlar.

Din adına insana eziyet edenler, insan yaşamına son verenler, gitseler gitseler, ancak “şeytanın cennetine” gidebilirler.

Hristiyanlık tarihi ermişlerle doludur; ermiş olmak, kendini insanlığa hizmet etmek için özverilerde bulunmak, sabırla çalışmak değildir; bir ruh hastasının, zalimliği en ileri aşamaya götüren din adamlarının en olmayacak buyruklarına boyun eğmektir. Kendilerini, ellerine düşen insanların çok

üstünde gören bu aşağılık yaratıklar, Ortaçağ boyunca manastırların kapalı kapıları arkasında, İsa'ya ya da Tanrı'ya hizmet adı altında insanlığın yüzünü kızartırlar.

Neyse ki, Yeniden doğuş başlar, Aydınlanma yüzyılına gelindiğinde de bu türden din adamları süpürülür, giderler.

Fransız Devrimi, bir yerde bu zebanilere karşıdır. Osmanlı sarayının bu devrimden neden rahatsız olduğu da iyice anlaşılmalıdır.

Ben de bunlardan duyduğum rahatsızlığın birazını okuyuculara çekirmek için konuyla ilgili bilgileri buraya aktarmayı sürdürüleceğim:

“Manastır dilinde, keyif ve eğlence ağır suç anlamına geliyordu. Deneyim, kısa zamanda keşişlere anlattı ki, temiz olmayan istekleri söndürmek ve bedensel arzuları kırmak, ancak sürekli perhizler ve kanıklıkla (yetingenlikle) olasıdır” (s. 316).

İsa gibi bir peygamber çıkıyor, tüm insanların nasıl yaşaması gerektiği konusunda buyruk veriyor; aksi halde cehenneme gideceklerini söylüyor. İsa'nın dininde insandaki cinsel tepiler, zevk alma duygusu “kötü” sayılıyor.

Eğer siz çalışmayıp başkalarını çalıştırarak keyif çatarsanız, bunu iyi karşılamamak olağandır, ama bir erkekseniz, bir kadını sevmekten, onunla birlikte tatlı bir yaşam sürmekten daha doğal ne olabilir?

Hristiyanlık insanın doğal yapısına, doğal eğilimlerine karşı çıkıyor; daha doğrusu insanı insan olmaktan çıkarıyor; duygularını, düşünme yeteneğini yok ediyor.

Oysa insanın doğal eğilimlerini, yaşamak için nelere gereksinim duyduğunu anlamak çok zor değil. Bunun yolu, çalışmaktan, doğa ile olağan ilişki kurmaktan, belli düzeyde bir yeteneğe sahip olmaktan, üretimden geçiyor.

Genelde dinler, özel olarak da Hristiyanlık, insanın yaratıcı tüm yeteneklerini, insanca duyarlılığını ortadan kaldırmayı kendine görev sayıyor.

Hypatia Sokrates ve onun ölümü bize yabancı değil. İlkçağ'da, Sokrates'in ölümünden nerdeyse sekiz yüzyıl sonra İskenderiye'de genç bir kadının başı önce kesilir, sonra tüm bedeni ateşte yakılır. Koyun kurban etmeyi kabul etmeyen Hristiyanlık artık insan kurban etmeye başlamıştır.

“Pagan kültürleri yasaklayan ve bu nedenle ölüm cezası öngören Theodosius'un buyruğuna karşın, eski tanrılara hayranlık duyan küçük bir felsefe okulu varlığını sürdürüyordu. Hypatia (375-415), matematikçi Teon'un kızıydı; babası gibi geometri ve astronomi öğrenimi yapmıştı; okulda Platon, Aristoteles ve diğer stoacıları anlatarak geçmiş zamanın düşüncelerini öğretiyordu. Bir ayaklanma sırasında talihsiz genç kızın başı kesildi, sonra yakıldı. Bu olay , başpiskopos Cyrille'in onayı ile ve İskenderiye kilisesinin bir papaz çömezinin öncülüğünde gerçekleştirilmişti. Ermişler takviminde görülmez. Oysa çok erdemli olan bu kadına, İsa'nın İncillerinde görülen zina işlemiş kadınlara göre daha iyi davranılmaz. Ne tuhaftır, Hypatia'nın öğrencileri arasında, daha sonra Ptolemais'in piskoposu olacak Cyrenli Synesios da bulunuyordu ve Platon ile Aristoteles'n öğrencisi olduğunu söylüyordu”.[2]

Oysa Yeni Platonculuk ve Skolastik okul, Hristiyanlığın, diğer ilkçağ filozofları bir yana, Platon ile ne kadar içli dışlı olduğunu göstermeye yeter.

Hypatia'nın büyük bir öfkeyle saldırıya uğraması, bunu yapan Hristiyanların dinlerine ne kadar bağlı olduğunu gösterir, o kadar.

Bize kalırsa, Hypatia'ya saldırının arkasında,

kadınlara duyulan küçümseme de yatıyor; bir kadının bilim adamı-filozof olmasına, erkeklere ders vermesine, Hristiyanlık ahlaki yer vermiyor.

Ortaçağ karanlığı, Hypatia'nın öldüğü yerden başlar.

Engizisyon'un en ünlü cinayeti, Bruno'nun yakılmasıdır, denilebilir. Biz burada, insanlığı kurtarıcısı savıyla ortaya çıkan Hristiyanlığın tarih boyunca işlediği cinayetler, özle olarak da Engizisyon'u ele alacak değiliz. Karanlık din çağı başlarken nasıl Hypatia önce öldürülüp sonra yakılıyorsa, bu karanlık çağın sonunda da Giordano Bruno yakılıyor (1600).

Bruno bir sapkın, tam bir sapkın; öyle ki, bir din adamı olduğu halde Tevrat'ı yalancı çıkarıyor; yine kendisi gibi bir din adamı olan Kopernik'in izinden gidiyor;” güneşin dünya çevresinde değil, dünyanın güneş çevresinde döndüğünü” ileri sürüyor. Üstelik uzayın sınırsız olduğunu, gök katlarının bulunmadığını da söylüyor. Bu düşünce, gök kubbe inancına da aykırı düşüyor. Sekiz yıllık bir yargılamadan sonra ateşte yakılıyor.

“1599 yılı aralık ayında, papa Clement VIII, yeni yüzyılı kutlamak için küçük bir ateş yakılıp yakılmayacağını sordu. Papalığın ve papalık mahkemesinin danışmanı Bellermini düşündü ve 17 Şubat için küçük ama yeterince ısıtıcı bir şenlik yapmayı tasarladı.

Beş günlük bir işkenceden sonra, 21 Aralıkta Flippo Bruno son sözlerini söylüyor: 1- Pişman olmak gibi bir arzusu yoktur; 2- Pişman olmaya gerek yoktur; 3- Pişman olacak bir konu yoktur; 4- Niçin pişman olacağını da bilmemektedir.

Bellarmini yakılma kararını verir: a) kitaplar, b) yazarın kendisi, c) meşe dalları...

O gün yağmur yağmadı, çok güzel oldu.”

- Pascal Quignard -[3]

Bir inanışa göre, eğer Bruno suçlu olmasaydı, ateş onu yakmazdı: “Muratori, Antiquité d'Italie adlı yapıtında, Tanrı adaleti üzerine iki inceleme yaptı. Deniyor ki, ateş, suçsuzu yakmayacaktı ve suçluyu su kabul etmeyeceğinden, boğulmadan su üzerinde kalacaktı”. [4]

Böyle bir inanca sahip olanlar, nedense bunu kendilerinde denemiyorlar.

Bruno'nun yakılmasında gösterilen soğukkanlılık, insan yakmanın ne kadar sıradan bir iş haline geldiğini göstermeye yeter. Sanki bu din adamları insan yakmıyorlar, kuzu çeviriyorlar.

Demek yağmur yağsaydı, ateş yakmak kolay olmazdı; Engizisyon zebanilerinin işleri engellenebilirdi. Bir sapkın yakılıyor, dünya biraz daha kötülüklerden temizleniyor.

*

Engizisyon, dine aykırı inanca sahip olanları ya işkenceyle, ya da yakarak cezalandırır. Ama gün gelir Bruno haklı çıkar, Galileri haklı çıkar; Darwin ve daha nice güzel insanların düşünceleri doğrulanır; dinsel doğmaların yanlışlığı anlaşılır. Peki bunun sonunda din adamları tapınaklarını kapatıp giderler mi? Güçleri ve tapınaklarına gelen müşterileri azalır, o kadar.

Çünkü kutsal kitapların doğru söyleyip söylemedikleri o kadar önemli değildir; ne de olsa insanların “maneviyata ihtiyaçları vardır”; duygularını sanatla beslemeyen, doğanın güzelliğini ve yasalarını bilinçli olarak algılamayan, suçluluk duygusuyla ölüm sonrasında korkan her bireyin dine gereksinimi vardır. Hem dindar olmanın kime ne zararı var ki? Her dindar, o dinin sevapları kadar işledikleri cinayetleri de paylaşır, sonuçta hesap başa baş çıkar...

Roma Barbarlara Teslim Adalet, insanların haksızlıklardan korunması için geliştirdikleri eylemlerin, örgütlenmelerin bütünüdür. Bununla birlikte yine o insanların saldırgan güdüsü ve bencilliği yüzünden uygulanması çok zordur. İlkel adalet inancına sahip olanlar, bunun için yöneticilerin eline kılıç ya da sopa almasını yeterli sanırlar. (Bu nedenle, örneğin “Hz Ömer'in adaleti” denince, ne anlaşılması gerektiği iyice incelenmelidir.) Bize göre adalet öncelikle bir eğitim sorunudur.

Eğer aile içinde baba zorba bir şef kesiliyorsa, küçüktan büyüğe doğru boyun eğmek söz konusu ise, o ailede çocuklar daha sonra zorbalığa boyun eğmeyi alışkanlık haline getiriyorlar demektir.

Bize göre adaletin olması için vatandaş sultana, krala boyun eğmeyecek; kral da, sultan da saygın insanlar olacak, vatandaş onlara saygı duyacak. İnsanları boyun eğmeye zorlayan kutsal inançlar olmayacak.

Adaletin olması için öğretmen öğrencisinin kendisine boyun eğmesini istemeyecek; önce öğretmen öğrencilerinin varlığına saygılı olacak, öğrenci öğretmenle birlikte arkadaşlarına da saygılı olacak.

Bir insan kültürel kimliğinden dolayı saygısızlıkla karşılaşmayacak; Budistler arasında bir Hristiyan'a kötü davranılmayacak, ama hangi dinden olursa olsun, hangi dili konuşursa konuşsun, doğru yoluna giden bir insan rahatsız edilmeyecek. Buna karşılık, hırsızlığa ya da başka kötülükleri bilinen bir birey, cezasız kalmayacak, toplum onu dışlayacak.

Hristiyanlık Roma imparatorluğuna yerleşince, Hristiyanlar bile kendileri gibi dine bağlı olmayan insanları “sapkın” sayıyor, onları ağır şekilde cezalandırıyor. Sonra da bu cezayı veren zebaniler, bunun “Tanrı'nın adaleti” olduğunu ileri sürüyorlar.

Elbette bu savlar doğru değil; hiçbir tanrının bu baskılarla ilgisi olamaz. Tanrılar insanlar arasında yantutmaz. Roma hukuku giderek olgunlaşırken, bir yandan tek tanrılı bir din, öte yandan barbar toplumlar bu hukukun önünü kesiyor. Roma'da, öncelikle bu imparatorluğu istila eden barbarlar Hristiyanlığı kabul ediyorlar. Hristiyanlık öncelikle barbarların anlayışına uygun düşüyor.

Franklarda “bir yönetim bölümündeki devlet görevlisi, o yerdeki birliklerin komutanlığı ve adalet işlerinin yönetilmesiyle görevlendirildi. Bu bilgisiz ve kaba şeflerin çoğu, filozof anlayışla aydınlanmış, deneyim ve bilgi sahibi olmak gibi koşulların bulunmasını gerektiren yargıçlığın işlevlerini yerine getirecek yetenekte değildi. Bu nedenle gerçeği yalandan dış görünüşüyle ayırır gibi olan kaba önlemlere başvuruyorlardı. Her zaman ve her dinde insanlar gerçeği egemen kılmak ve yalanı cezalandırmak için tanrı bildikleri yüceliğin kayrasına başvurmuşlardır. Sanık mahkeme önüne, kendisinin suçsuz olduğuna inandıklarını söyleyen belirli sayıda tanığı çıkarabiliirdi.”

Burada şöyle bir mantık yanlışlığı var: Bir suç işlediğiniz gören az sayıda insan vardır, oysa o suç işlemediğinizi görmeyen sonsuz sayıda insan bulunabilir ve sizin suçsuz olduğunuza tanıklık yapabilir.

(Günün birinde benim önümde başka türden bir tanıklıktan söz edildi. Bir kadın diğerine sesleniyor ve bir elini açarak beş parmağını gösteriyordu : “ Mahkemede tam beş tane yalancı tanık dinlettim, tüm bilezikleri aldım”.)

Yargıç ya da avukat olmak, düşünme yeteneğini gerektirir; bu yeteneği geliştirmenin yollarından birisi de felsefeci gibi düşünme yeteneğine sahip olmak. Askeri eğitimle ya da dinsel inanışlarla yetişmiş birisi, hiç kuşku yok iyi bir hukukçu kafasına sahip olamaz.

Yargılanan suç zanlılarının doğru konuşması beklenemez; yargıç için kimi doğru konuştuğu, kimin yalan söylediğini ayırt etmek kolay olmaz. Yargıcın doğru karar vermediğini gören bir vatandaşın hukuka güveni kalmaz.

Hukuk güvencesi, insanın var olma güvencesidir. İnsan ilişkilerini doğada olduğu gibi güçlü-zayıf ilişkisi olmaktan çıkarmanın en önemli ölçüsü ve güvencesi hukuktur.

Tüm ilişkilerini güçlü-zayıf ilişkisi üzerine kuran barbar toplumlarda hukuk güçlünden yana işler.

Ayrıca yargıda insanlar için önemli olan doğru konuşmak değil, davayı kazanmaktır.

“Göz göre göre söylenen yalanların artarak rezalet haline gelmesi, yargıçları bu tehlikeli girişimleri durdurmak ve insansal tanıklıkları ünlü ateş ve su sınamalarıyla denetleme zorunda bırakmıştır. Bu garip yargılama yöntemleri birbirlerine öylesine kenetleniyordu ki, birçok hallerde suç ile suçsuzluk, bir tansığın (mucizenin) yardımı yetişmemesi durumunda meydana çıkmıyordu. Bir yargıcın kararına uymaktan hoşlanmayan başıbozuk barbarlar, Tanrı'nın hükmüne uslu uslu katlanıyorlardı.”

(...) “ Merovenjienler soyunun kanlı çekişmeleri ve gerilemesi sırasında eyaletlerde yeni bir zorbalık türü ortaya çıktı. Seniores (efendiler) diye adlandırılan bu kimseler yönetim gücünü ellerine geçirdiler, sahip oldukları özel toprakları üzerinde baskılar kurdular. (...) Avlanma, soyluların ve uşaklarının kutsal ayrıcalığı haline geldi. Yasa, soyluların bu eğlencelerini paylaşmaya kalkışacak olan aşağı katmandakileri belirli sayıda sopa ile döverek ya da hapsederek cezalandırma yetkisini onlara veriyordu. Bir vatandaş öldürme karşılığında az bir para tazminatının ödünleme kabul edildiği bir çağda, krallık ormanlarında bir geyiği ya da bir yaban sığırını öldürmenin cezası ölümdü”[5].

Bağımsız bir yargılama olmadan kişinin kişiyi cezalandırması, hukuk öncesi, kabile topluluklarının ya da barbarlık dönemlerinin bir uygulamasıdır.

Kölelik, bir kişinin başka bir kişinin mülkiyetinde olmasıdır. Roma'da kölelik her zaman geçerli olmuş, bu kölelik Batı'da Roma'nın çökmesinden sonra da XIX. Yüzyıla kadar sürüp gitmiştir. Zaten “Romalılar, egemenlikleri altına aldıkları ülkelerin haklarının kendi aralarındaki özel hukuk ilişkilerinin düzenlenmesine karışmıyorlardı”.[6]

Günümüz modern hukukunun geldiği aşamada, kişisel ceza olamayacağı gibi, bedensel ceza da olamaz; bu nedenledir ki, işkence yasaklanmıştır.

Kölelik cariyelik Tevrat ve Kuran gibi kutsal kitaplarda yer aldığı ve bu gibi kutsal haklar resmi geçerliliğini koruduğu için bu sorunlar üzerine yeniden dönerek konuşma gereğini duyuyoruz. Çünkü bu kutsal kitapların geçerliliğini koruması, en azından cariyelik anlayışının, erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğinin sürekli olarak yeniden üretilmesidir. İnsan acaba diye sormak istiyor; bu gibi kutsal kitaplar, kutsallıklarına inanmaktan çok, kölelik zamanlarından kalma anlayışları hep geçerli kılmak için yeni kuşaklara okutuluyor olmasın?

“Öte yandan, kölelik kurumunun çok yakın zamanlara değin varlığını sürdürdüğü de bir gerçektir. Zenci ticareti aynı düşünceye dayanmaktadır. Amerika'da son zenci köleler mücadelesi 1865'te sona ermiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda da Abdülmecid zenci ticaretini yasaklamış olmakla birlikte, 'kölelik' ve 'cariyelik'in imparatorluğun sonuna kadar varlığını sürdürdüğü kabul edilmektedir” (Roma Hukuku, s. 131).

Hukuk ile şeriat arasında önemli bir ayrım vardır. Şeriat, kaynağını Tanrı'dan, kutsal kitaplardan alır;

değiştirilmesi söz konusu olamaz, ama terk edilebilir.

Oysa Hukuk, saygın olmakla birlikte, insan işidir, yere ve zamana göre değiştirilebilir.

Örneğin Kuran'daki kimi ayetlerin anlamı üzerinde durulmalı, cariyeliğin, kadının erkeğin mülkiyetinde ve cinsel bir nesne olmasının nereden kaynaklandığı iyice anlaşılmalıdır: “Erkekler, kadınlar üzerinde hakim dururlar, çünkü bir kere Tanrı birini diğerinden üstün yaratmış ve bir de erkekler mallarından harcamaktadırlar.... Serkeslik etmelerinden endişe ettiğiniz kadınlara gelince; önce kendilerine öğüt verin, sonra yataklarında yalnız bırakın; yine dinlemezlerse, dövün. Boyun eğdikleri halde onları incitmek için bahane aramayın.” Sure 4-ayet 34.

Erkek söz dinlemezse diye bir şey yok. Ayrıca, eğer kadın mal sahibi ise ve kendi mallarından harcıyorsa, o zaman erkeğin üstünlüğü ne olacak? Öyle anlaşılıyor ki, kadın mal sayıldığı için, erkeğin üstünlüğü de mala bağlı oluyor.

*

Quo vadis Roma? - Roma hukuku ile bu devletin Hristiyan olması arasındaki ilişki bizi şu açıdan ilgilendiriyor: Roma hukuku da bu devletin ilk yüz yıllarında olduğu gibi, tam bir barbarlık niteliği taşıyordu. Roma hukuk giderek barbarlıktan uzaklaşırken, bu devletin içinde Hristiyanlık yayılmaya başladı.

Bir din, özellikle de göksel dinler, dünya işlerini daha iyi örgütleyerek, insan yaşamını doğru düzgün bir yola koymazlar. Özellikle göksel dinler, insanları ölüm sonrası uğranacak cehennem işkencesiyle korkutarak ya da umutlar vererek boyunduruk altına alırlar. Bunu da din adamları aracılığı ile yaparlar. Din adamları insanları değil, kendi tanrılarını temsil ettikleri için, ister istemez insanların güvenliğini kötüye kullanır, tanrıların arkalarına alarak baskı kurarlar.

Bunu en ileri götüren din ve din adamları Hristiyanlıkta görüldü. Roma'da yayılma döneminde önce silahla servet ediniliyordu. Eğer silahla servet edinmek diye bir olay olmasaydı, Roma genişleyemezdi. Bu yargımız genişleyen her devlet için geçerlidir. Tüm fetihlerin amacı, öncelikle mal yağmalamak, yeni toprakları ele geçirmek, o toprakların sahiplerini ya kovmak ya da köleleştirmektir. Daha çok ülkenin, daha çok insanın efendisi olmaktır.

Kılıçla servet elde edilmeyen yerde din eylemi devreye girer. Fetih dönemindeki kahramanların yerini, din döneminde din büyükleri alır. Romalılar daha önce gittikleri yere kendi dillerini ve okullarını götürürken, Hristiyanlıkla birlikte, bu din de götürmeye başladılar. Kilisenin dili de Latince oldu: “Romalılar, yendiklerine Hristiyanlığı ve Latinceyi benimsettiler. Ne var ki, Latincenin Augustus[7] zamanındaki inceliği ve sadeliği tıpkı Hristiyanlığın havariler zamanındakine göre uğradığı bozulma gibi soysuzlaşmıştı. Barbarlık ve bağnazlık her yanda hızla artarak yaygın bir hal aldı. Hristiyanların Tanrı'ya inancı, halkın gözünde ermişlere inanç biçimine dönüştü. Töton dili ve söyleyişi, köylülerin ve askerlerin kaba diyeleğini bozdu. Bununla birlikte, toplumsal ve dinsel ilişkiler soyluluk ve fatihlik taslamalarını ortadan kaldırdı. Galya'daki tüm uluslar Frank adı ve yönetimi altında yavaş yavaş kaynaştı” (Gibbon, s. 375).

Hristiyanlık bir baskı ve kılıçla fetih dini olarak ortaya çıkmıyor, ama din adamları ve kilisenin kurumsallaşması, bu dini baskı aracı yapıyor. Hristiyanlık, barbarlıkla çok iyi uyum sağlıyor. Roma, Hristiyan olduktan sonra çoküyor.

Hristiyanlık bir fetih dini değil amadin inancı altında fetihlere girişmek de bir engel değil.

Clovis günümüz Fransa'sının kurucusu sayılır. Ama 511'de öldüğünde, kurduğu krallığı dört oğlu kendi arasında paylaşır. Katolik bir kral olarak diğer dinlere ve mezheplere hoş görülmesi değildir. Bunun arkasında başka topraklara göz koymasının payı olduğu ileri sürülebilir: "Paris'e dönen Clovis, prenslerden ve savaşçılardan bir meclisin önünde, Gotlara karşı açacağı savaşın gerekçesini bildirdi: 'Arius'çülerin, Galya'nın en güzel yerlerini ellerinde bulundurmalarını görmeye katlanamam. Tanrı'nın yardımıyla onların üzerine yürüyelim. Mezhep sapkınlarını yenince, verimli eyaletlerini paylaşacağız'" (Gibbon, s. 355).

Görüldüğü gibi dinsel inanç, başkalarının topraklarını ele geçirmek için bahane ediliyor. Katolik kral Clovis hep dindarlık gösterisinde bulunuyor: "Bu dindarlık gösterisi, Katoliklerin gizlice iletişim kurduğu şeylerle olan bağlılığını doğruluyor ve tanıtlamış oluyordu. Böylece sofuların isteği, yavaş yavaş korkunç bir bozgunculuk hareketine dönüşüyordu" (Aynı sayfa).

Bu son olaylar, elbette Batı Roma'nın yıkılmasından sonra geçiyor. Yöneticiler, bu yöneticilere bağlı olan toplumlar, töreler, Roma hukuk ve Hristiyanlık arasında kalıyorlar. Zamanla ağır basan Katolik dini oluyor. Ortaçağ karanlığı başlıyor. Ortaçağda da, yeniçağda da savaşlar bir türlü durmuyor; ilk başta ılımlı gibi görünen bir din, barbarlığın çekici gücüne dönüşüyor.

Roma Hukuku başlangıçta hukuktan çok, barbarlık dönemlerine özgü hukuksuzluğun yasallaşmasıdır. Roma güçlendikçe, hukuk da güçlenir.

Önce söze şöyle başlayalım: İnsanlar bireysel düzeyde kendi içindeki saldırganlık tepisini söküp atamaz ama bu tepiyi uykuda bırakılabilir, etkisiz hale getirilebilir. Bunun için çalışma ve barış üzerine kurulu bir toplumun varlığı gereklidir.

Biz toplum içinde barış içinde yaşarken, öte yandan savaşmaya hazır bir ordu besleriz. Kuşkusuz tüm dünyada bir barış tasarlamak şimdilik hiç gerçekçi değildir. Savaşları önlemek için, önce savaşları körükleyen nedenleri ortadan kaldırmak gerekir.

Laiklik anlayışı, din uğruna savaşları önlemenin doğru yolu sayılabilir.

Roma dünyaya barbar bir toplum olarak başladı; töreleri, hukukları da benzer yöneydi.

Örneğin Roma'da Tarpian kayalığı diye bir yer vardı. Öldürülecek suçlular, bu kayalığın üstünden aşağı, uçuruma atılırdı.

Biraz Tarihçe -"Roma'da en eski hukukçular rahiplerdi. Toplumun dinsel yaşamını düzenleyen ve yöneten rahiplerin aynı zamanda hukuk işleriyle de uğraşmaları, genellikle eski çağlarda din ile hukuk arasındaki sıkı ilişkiyle açıklanabilir. Örneğin Hristiyanlık ve İslam gibi büyük dinlerin egemen olduğu toplumlarda hukuk sistemleri, dine bağlı olarak doğmuş ve gelişmiştir. Ancak Roma hukuku, dinsel niteliğini sürdürmemiştir" (Roma Hukuku, s. 74).

Roma hukuku, Hristiyanlıktan önce, çok tanrılı dinler döneminde kendi laik hukukunu kuruyor. Çünkü bu dinlerde, laik bir hukuksal yönetim kurmak için hiçbir engel bulunmuyor. Din adamları yönetimde yer almadıkları gibi, ortaya hukuk kodları koyan bir kutsal kitap da yok. Kitapsız dinler laik hukuka daha açık.

İlk çağlarda, ayrıca Mısır ve İran rahipleri örneğinde de gördüğümüz gibi, rahipler aynı zamanda toplumun geleneklerini de iyi bilen, okumuş kültürlü sınıfı temsil ediyorlar.

Eski Helen ve Roma toplumlarında halk

meclisleri'nin varlığı görülür. Genelde yasalar bu meclislerden çıktığı gibi, yönetimde de bu meclisler etkili olur.

"Krallık döneminde (İ. Ö. 753-509), halkın devlet yönetimine katılması 'comitia curiata' adını alan 'halk meclisi' aracılığı ile oluyordu. Bu halk meclisine yalnızca yurttaş olan patricus'lar katılabiliyorlardı. Roma halkı, ancak belli bir düzen içinde toplanarak, istek ve iradesini belirtebilir, bazı işlemler yapabiliirdi. Halk meclisinin yasama alanında hiçbir yetkisi yoktu. Yalnız toplumun bünyesini değiştirecek nitelikteki önemli hukuk işlemleri için halk meclisinin kararı gerekiyordu" (Roma Hukuku,).

Bunun yanında bir de yaşlılar kurulu denen Senatus var. Bu kurulun üyelerini, önceki kurul üyelerinden kral seçiyor ve krala danışma görevini yapıyor.

Roma'da Cumhuriyet Dönemi (İ. Ö. 509-27) Roma tarihinin en önemli dönemidir. Çünkü Roma bu dönemde imparatorluk olmuş, hukuk ve kültürel etkinlikler en yüksek düzeye ulaşmıştır.

Cumhuriyet döneminde: 1- Consuller; 2- Magistralar; 3- Halk Meclisleri; 4- Senatus var.

Consullerin sayısı iki ve iki yıl gibi bir süre için seçildikleri gibi, halkın temsilcisi durumundadırlar. Hem orduya komuta ediyorlar, hem en yüksek yargılama organını oluşturuyorlar.

Magistralar, devleti temsil ettikleri gibi, iktidarı da fiilen kullanıyorlar.

Halk Meclisleri: "Bunlardan biri, hem patricius'ların, hem de pleb'lerin katıldıkları

' Comitia centuriata'dır. Bu meclisin devlet yönetiminde rolü büyüktü. Magistra seçimlerinde, yasa önerilerinin kabul ya da reddinde ve yargı işlerinde yetkili olan bu meclis, cumhuriyet yönetiminin ortaya çıkardığı en önemli kurumdur.

Bu iki meclisin yanı sıra, özellikle ezilen sınıf durumunda olan pleb'lerin, patricius'larla eşit haklara sahip olabilmek için verdikleri başarılı savaş sonucunda kurulmasını sağladıkları pleb meclisleri vardır. Bu meclislerin en büyük özelliği, başlangıçta üyelerinin sadece pleb'ler olmasına karşın, aldıkları kararların zamanla patricius'lar için de bağlayıcı olmasıdır.

Seçme, yasama ve yargı yetkileri bu halk meclisleri arasında konularına ve önemlerine göre bölüştürülmüştü" (Roma Hukuku s. 45).

Demek ki Roma'da da, Helen geleneğinde olduğu gibi başta halk meclisleri olmak üzere, çeşitli meclisler var; yasama ile yürütme, yargı birbirinden ayrılıyor. Bununla birlikte imparatorluğun çok genişlemesi, halk meclislerinin tüm halkları kapsamaması, bu demokrasi için önemli engeller oluşturuyor.

Önce savaşlarda elde edilen tutsaklar, ucuz iş üretirken, öte yandan işsiz ve mülk sahibi olmayan kalabalık halde insan kitleleri ortaya çıkıyor. Ayrıca İ. Ö. son yüz yıl içinde, paralı ve sürekli askerlerden oluşan bir ordu kuruluyor. Böylece askerlerin komutanlarına bağlılığı nedeniyle, bu komutanların darbe yapıp devleti ele geçirmelerinin yolu açılıyor. İşte böyle bir ortam içinde, İ. Ö. 48'de Julius Caesar, diktatörlüğünü ilan ediyor. Bu durumu kabul etmeyen cumhuriyetçiler 4 yıl sonra onu öldürüyorlar.

Yaklaşık İ. Ö. 27 yılından, 284 yılına kadar süren üç yüz yıllık dönemin " ilk iki yüzyılı, birçok bakımdan Roma'nın en parlak dönemidir. Bu barış ve sükûnet dönemi (pax Romana)[8] olan ve milattan sonra iki yüzyıl süren bu dönemde, Roma kurumları kökleşmişler, Helen kültürü ile de karışarak o zamanın bilinen dünyasına yayılmışlardır.

Özellikle ikinci yüzyılın büyük imparatorları, 'Roma Helen' uygarlığını, bugünkü Batı uygarlığının, düşünce, sanat, hukuk ve devlet bakımından temelini oluşturacak biçimde ortak bir uygarlık olarak Roma sınırları içindeki ülkelerde yerleştirmişlerdir” (agy, s. 47).

Demek Hristiyanlığın Roma'da yayılmasına kadar olan dönemde, Doğu Akdeniz'de ve Avrupa'da hukuka ve laik kültüre dayalı toplumlar kuruluyor, günümüz Avrupa Birliği'nin temelini oluşturuyor. Halk meclisleri, yasama ve yürütmeye yetki ayrımı, yargı bağımsızlığı, yargıda savcı-yargıç-avukat ayrımı; felsefe, güzel sanatlar bu devletlerin temel özelliğini oluşturuyor. Örneğin yaşlılar meclisi olan senatoya bakalım: “Senatus'un yargı alanında, özellikle ağır dava cezalarındaki yetkileri uzun süre sınırlandırılmadan kaldı. Yasada öngörülmemiş olan cezaları vermek, yasal cezaları azaltmak ya da çoğaltmak senatus'un elindeydi” (agy, s. 50).

Ama bu meclisin yetkileri, daha sonra Princeps denilen başka bir meclisin yetki alanına giriyor. Bu meclisin yetkilerine gelince: “...ordulara komuta etmek, asker toplamak, terhis etmek, savaş açmak, barış anlaşması yapmak, yurttaşlık hakkı tanımak, din işlerini yönetmek, devlet topraklarını dağıtmak gibi devlet yönetiminin en önemli yetkilerini kendinde toplamıştı. Öte yandan yargı yetkisine de sahipti” (agy, s. 48).

Roma'da Yabancılar “İlk zamanlarda yabancılar - Roma yurttaşı olmayan kişiler-, ülkede hukuk dışı sayılıyorlardı. Bu kişilere hiçbir hak tanınmıyordu. Roma sınırları içinde her türlü hukuksal korumadan bile yoksundular. Herhangi bir cezaya uğramaksızın bu kimseleri öldürmek, köle durumuna getirmek, satmak olanağı vardı.

...Ticaret geliştikçe Roma devleti, yabancı devletlerle yaptığı ticaret anlaşmalarıyla, yabancı tüccarların can ve mallarının korumasını doğrudan üzerine aldı” (agy, s. 100).

Bizce yabancıların önce korumadan yoksun olması, devlet kavramının yeterince gelişmemesinden kaynaklanıyor. Başka önemli bir nokta var: Bir insan kendi ülkesinde suç işliyor, sonra kaçıp başka bir ülkeye yerleşiyor. Öyle ki, eğer maddi olanakları yoksa ve can korkusu çekiyorsa, köle olarak çalışmayı bile göze alıyor.

Bizim açımızdan önemli bir örnek var: Henüz 1071 Malazgirt savaşından önce, Türkler Anadolu'ya geliyorlar; bir sorun olmadan Doğu Romalılarla ticaret yapıyorlar, çoban oluyorlar.

Roma doğal olarak çok uluslu bir imparatorluk olduğu gibi, bu uluslar da kendi aralarında sınıflara bölünüyordu. Böylesine toplumsal bir yapı, Roma'da yönetimin önünde güçlülere yol açtığı gibi, hukuk açısından da bir sorun yaratıyordu. İşte bu sorunları çözmeye çalışmak, hukukun gelişmesine de yardımcı oluyor.

Günümüzde Avrupa ülkelerinde yaşayan yabancılar sorunu bile henüz açıklığa kavuşmamıştır. Bu açıdan tarih bizim için öğretici olabilir: “Princeps'in (284- 476/1453) iktidarını güçlendirmesi, ona bağlı olan İtalya'nın ve eyaletlerin yönetimini birbirine yaklaştırdı. Bu yönetimler altındaki halkın hukuksal yaşama koşulları birbirine benzemeye başladı. Bu da princeps 'in yönetimi altındaki bütün bölgelerde yaşayan kişiler arasında eşitlik düşüncesini güçlendirdi. Bu toplumsal gerçek, imparator Caracalla zamanında hukuksal dayanağını buldu. Bu imparator, İ. S. 212 yılında çıkardığı bir emirname ile Roma imparatorluğu sınırları içinde yaşayan bütün bireylere, diğer bir deyişle imparatorluğun bütün uyruklarına Roma yurttaşlığı tanıdı.

İmparatorluk içinde herkesim eşit haklara sahip olması, o zamana kadar ayrıcalıklı olan sınıflarda hoşnutsuzluk yarattı.

Öte yandan, imparatorluk sınırları içinde yaşayan ayrı din, ırk ve kültürdeki kavimlerin tek bir yönetime bağlanması, bu yönetimde değişiklikler yapılmasını gerektirdi. Yine o zamana kadar kendi ulusal ve bölgesel hukuklarına göre yaşayan kimseler artık Roma yurttaşı oldukları için, bu kişiler arasındaki ilişkilere Roma hukukunun uygulanması zorunluluğu hukuk alanında da çatışmalara yol açtı” (agy, s. 51).

Toplumsal yaşamda törelere mi öncelik verilecek, yoksa hukuka mı? Törelere göre evlenmede yaş sınırı yok; oysa hukuk yaş sınırı koyuyor. Örneğin Batı Roma imparatoru Majorianus döneminde (456 - 461) orantısız yaşlardaki evlilikler yasaklanıyor.

Roma hukuku, uygulamadaki geçerliliği ölçü alıyor, akılcı davranıyor. Bu anlamda dinsel inanç ve töreler geri planda kalıyor. Eğer diğer insanlara ya da toplumsal sınıflara haklar tanımak, bu insanlarla birlikte yaşamayı kolaylaştırıyorsa, o zaman bu insanlara daha geniş haklar vermek gerekir.

Akılcı davranış, çıkardan çok, insanların mutluluğunu amaçlar. Eğer soylular sınıfına, orta ve aşağı sınıfların zararına olarak daha çok haklar verilecekse, bu akılcı bir yol olmaz, çünkü toplumsal çatışmalar yol açar. Buna karşılık, toplumsal sınıflar arasında giderek dengeyi gözetecek yönde bir politika uygularsanız, bu akılcı bir yol olur.

Akılcı yöntemin bir koşulu da laikliktir. Laiklikte özellikle dinsel inançlar ölçü alınmaz, hukukun dışında bırakılır.

Çok tanrılı Roma imparatorluğunda din ölçü alınmıyordu, çünkü bu devlet, bir din devleti olarak ortaya çıkmıyor. Oysa İslam'ın kendine özgü keskin ölçüleri var; daha önce gördüğümüz gibi, sadece Sünni-Şii ayrımı çok çekişmeli geçiyor.

Çeşitli halkların ve dinlerin yaşadığı bir toplumda, eğer siz bir tek dinden yana olursanız, diğer dinden olanlar ister istemez bundan rahatsızlık duyarlar. Diğer dinleri ortadan kaldırmak ise, hukukla bağdaşmaz.

Bakınız Roma'da tek tanrılı bir dinle birlikte, hukuk nasıl olumsuz yöne kayıyor :

“Klasik Hukuk Dönemi'ne kadar, Roma egemenliğine bağlı olan her kavmin, Roma'ya eyalet olarak bağlanan her ülkenin özel dinine, tanrılarına saygı gösteriliyor, karışılmıyordu. Hristiyanlığın Roma'da yayılmasıyla, (insanı) Tanrı'ya ulaştıran tek doğru yol olarak bu dini benimseyenler, diğer dinleri küçümsemeye başladılar. Hristiyanlık ilk zamanlarda Roma'da iyi gözle görülmedi. İlk Hristiyanlar çeşitli cezalara çarptırıldılar, işkencelere uğratıldılar. Ancak hukuk bakımından durumlarına dokunulmadı. İlk olarak, imparator I. Constantinus, Hristiyanlığa karşı hoşgörü ile davrandı. Bu imparatorun sonra, Hristiyanlık Roma'da giderek daha çok yayıldı. Sonunda, İ. S. 353 yılında imparator II. Constans, Hristiyanlığı imparatorluğun dini olarak kabul etti. Bu tarihten sonra Hristiyanlık dışındaki dinlere bağlananlara, Yahudilere, Hristiyanlıktan dönenlere, kimi mezheplere girmiş olanlara karşı çok sert davranılmaya başlandı. Öte yandan bunların hak ehliyetleri de kısıtlandı. Örneğin, bu kişilerin mal sahibi olmaları, miras hakkından yararlanmaları yasaklandı. Yahudiler için özel sınırlamalar kondu. Örneğin Yahudiler devlet hizmetine giremiyorlar, Hristiyanlarla evlenemiyorlar, Hristiyan köle sahibi olamıyorlardı. Justinianus döneminde bu sınırlamalar daha da arttı.” (Roma Hukuku, s. 167-68)

Bir de Yahudilere karşı pogrom denilen toptan kıyım var. Oysa Yahudili olmasaydı, İsa ve ermiş Paulus ortaya çıkıp tek tanrılı bir dini yayamazdı.

Pogrom, yani bir dine bağlı olanlara uygulanan toptan kıyım, suçun kişiselliğine aykırı bir tutumdur. Yahudiler kötü olabilir, ama bu anlayış, Hristiyanların doğru olduğu anlamına gelmez. Diğer insanlar kötülenerek iyi olunmaz.

Hukuk siyasal yapıların örgütlenmesinde, yönetiminde temel ilkelere dayanır. Bu ilkeler erdem'i ölçü aldığında sorunlar daha kolay çözülür; insanlar, toplumsal sınıflar arasındaki ayrımlar daha kolay ortadan kalkar.

Roma hukukunun peşinden gelen daha sonraki doğal hukuk, bizim çağdaş dünyada uyguladığımız ve insanlar arasında ayırım tanımayan laik hukuktur. Laik hukuk insanı temel değer alır; insan varlığını korumaya yöneliktir. Tarihteki dinsel kavgaları önlemenin bir yolu bu laik hukuktan geçer. Çünkü bir insan belli bir inanç edinmeye zorlanamayacağı gibi, dinsel inancı yüzünden de kınanamaz, suçlanamaz; küçük düşürülemez. Bu eşitlik ilkesi kadın-erkek cinsiyeti için de geçerlidir.

İslam dininin nasıl din ve cinsiyet ayrımı yaptığı Kuran'da var. Böyle bir din hukuka uygulandığı zaman, insanlar arasında elbette eşitlik kurulamaz ama eğer dinsel inançlar kişilerin kendi bireysel sorunu olur, din ile politikanın alanları ayrılırsa, o zaman insanlar barış içinde yaşayabilirler.

Genelde dinler ya da eski hukuk sistemleri , egemen devletin bağlı olduğu soya, varlıklı sınıfa ve erkeğe üstünlük tanıyor. Oysa çağımızın evrensel sivil hukuku, bu gibi ayrımları tanımıyor; her yurttaşın yasa önünde eşit olduğunu bildiriyor.

Benim erkek olarak kadınlarla eşit olduğumu onaylamam bir zayıflık değil, erdem'dir. Ya da mülk sahibi olarak kiracımı kendime eşit saymam, yine bir eksiklik değil, erdem'dir.

*

Pax Deorum - İnsanlar tanrılardan barış isteyebilir, ama insanlar kendi aralarında savaş çıkarmazlarsa, o zaman tanrıları için içine karıştırmaya- tanrı barışına - gerek kalmaz. Tanrılar yeryüzünde barış için bir şey yapmadıklarına göre, insanlar savaşmadan yaşamayı deneyebilirler.

Roma hukuku elbette düz bir çizgiyi izlemiyor. Barbarlık dönemlerinden başlıyor; iyi bir devlet düzeni kurmaya çalıştıkça, hukuk da gelişiyor. Zayıf dönemlerde, toplum üzerine baskı yapmak gereği duyulunca, hukuk da getiriliyor.

Dördüncü yüzyılda Roma'nın Hristiyanlığa başlaması, hukukun tanrısal niteliğe bürünmesine yol açmış, böylece Ortaçağ karanlığı başlamıştır.

Roma'nın ikiye ayrılmasından sonra, Doğu Roma imparatoru Justinianus'un (527-565) da Roma hukukunu koruma yönünde büyük çabaları olur, ama Ortodoks mezhebini de imparatorluğun dini olarak benimsetmeye çalışır.

Bu imparator da pagan kültürünü sevmez; ilk işlerinden birisi, Atina Okulu'nu kapatmak olur (528).

“Justinianus'un hukuk alanındaki birleştirme çabalarında iki düşüncenin egemen olduğunu görüyoruz. Bir yandan, eski büyük Roma İmparatorluğu'nu yeniden canlandırmak amacıyla bu imparatorluğun en parlak dönemi olan Principatus Dönemi'nin hukukunu, yani Klasik dönem hukukunu yeniden geçerli kılmak; öte yandan da, zamanın toplumsal ve ekonomik gereksinimlerini karşılayacak bir hukuk düzeni kurmak” (Roma Hukuku, s. 61).

Görüş sahibi olmak için bir iki bilgiyi daha buraya

aktarıyoruz. Bu derlemelerden birisi “Digesta” adı altında toplanıyor ve 50 (elli) kitaptan oluşuyor.

IV. yüzyılda İtalya'da hukuk okulları kuruluyor, klasik dönemin yapıtlarına bakılıyor.

“Digesta yine Tribonianus'un başkanlığında on yedi kişilik bir kurulca, 530 yılında hazırlanmaya başlanmış, üç yıl sonra tamamlanarak Institutiones ile birlikte yayınlanmıştır. Digesta'nın hazırlanması zor ve zaman isteyen bir işti. Klasik dönem hukukçularının bütün önemli eserlerinin araştırılması, elden geçirilmesi ve işlenmesi gerekiyordu. Binlerce kitap okunacak, önemli parçalar ayıklanacak, bunlar gerekirse özetlenecek ve çağın hukukuna göre değiştirilecekti. Gerçi bu işle uğraşacak hukukçu sayısı az değildi. Ayrıca söz konusu eserler belli bir sistem içinde elden geçirilecekti” (agy, s. 68).

Hristiyanlıktan önce Roma bir hukuk devletine doğru gidiyor ve bu yapılırken, hukuk okulları kuruluyor, hukukçuluk başlı başına bir iş kolu oluyor. Yalnız yargıç ya da avukat olmak için değil, “hukuk adamı” olmak için de hukuk öğrenimi yapılıyor; hukukçular, hukuk bilginleri yetişiyor. Hukuk, toplumun temel kültürü oluyor.

“Hukuk bilimi rahiplerin tekeline kurtulduktan sonra laik bir nitelik kazanmış olmakla birlikte, içerik bakımından değişmemişti. Hiç değilse başlangıçta laik hukukçular da eski rahip hukukçuların hukuksal etkinliklerine eş etkinliklerde bulunuyorlardı. Bu hukukçular da, hukuk kurallarını yorumlama etkinliklerinin yanı sıra, hukuksal işlemlerle usul hukukuna ilişkin işlemlerin biçimlerini saptıyorlar, onları yeni gereksinimlere göre geliştiriyorlardı. (...) Ancak bu hukukçuların rahip hukukçulardan ayrı olarak hukuk biliminin kuramsal yönünden gelişmesine büyük katkıları olmuştur. Çünkü hukuk yaşamındaki gizliliğin kalkmasından yararlanan bu hukukçular, hukuksal işlem ve dava formüllerini, hukuksal sorunlar konusunda bildirdikleri görüşleri, verdikleri yanıtları toplayarak yayımlamaya başladılar. Böylece derlenen hukuk gereçleri, hukukçular için , uygulanan hukuk üzerinde kuramsal olarak çalışma olanağı da sağlamıştır. Nitekim bu gereçlerden yararlanarak hukukun gelişimini izleyip çağın geçerli hukuk kurallarını saptama yolunda çalışan hukukçular olmuştur” (agy, s. 78).

Justinianus'un ölümünden sonra Roma hukuku Avrupa'da nerdeyse unutuluyor; 11. ve 12. yüzyılda yeniden canlanıyor.

Doğal Hukuk - Bununla birlikte, Rönesans'tan hemen sonra Avrupa'da hukuk alanında yeni bir hukuk akımı başlıyor. “Yeni” diyoruz ama aslında Helen dünyasında Lykurgus'tan, Platon'dan, Aristoteles'ten geçerek gelen hukuk, doğrudan insan aklına dayalı bir hukuktur; diğer bir deyişle, törelerden ve dinden hareket etmiyordu. Bu hukukun felsefe ile bağlantısı vardı. Felsefenin bir kolu gibi ortaya çıkmıştı. Akla dayalı olmasının anlamı şu: yere ve zamana göre değişikliğe uğrayabilirler.

Doğal Hukuk için her ne kadar Roma Hukuku'ndan bağımsız olduğu söylene de, hukuk biliminin, hukuk okullarının ve hukuksal örgütlenmenin Roma'da yetkin bir düzeye ulaştığını kabul etmek gerekir. Doğal Hukuk'un kurucusu olarak Grotius (1583-1645) biliniyor.

“ ... daha sonrasını izleyen ne varsa, hepsi Rönesans felsefesini tarih sırasına göre izlemiyor ama , Rönesans rüzgârı daha uzun süre düşünülere can veriyor.

Grotius Hollanda'da yaşıdı; soylu olmakla birlikte, Cumhuriyet Partisi'nin başındaydı ve bu durum onun doğal hukuk ile olan bağlantısını yansıtmaktadır. De Jure belli et Pacis (Savaş ve Barış Hukuku Üzerine, 1625) adlı ünlü bir kitabın yazarıdır. Devletleri de bağlayan evrensel bir hukukun

temel kavramları ilk kez bu kitapta yer alır. Bununla birlikte, daha sonraki olaylar üzerinde önem kazanan şey, Althusius'un toplumsal sözleşme öğretisini yeniden ele alması, onu yenileştirmesi ve halkların hukuk temeli gibi saymasıdır. Bireysel hukuktan örgütlü topluma geçiş düşüncesinden hareket eden bu öğretisi, Rousseau'nun Toplum Sözleşmesi aracılığı ile Fransız Devrimi üzerinde etkili oldu.

Grotius'a göre devletin görevi, insanın toplumsal tepilerini yararlı sayılan tepileri düzenli bir şekilde doyurmaktır. Demek ki doğal hukuk bir kez daha insanların başkalarına devredilemez haklarının öğretisi gibi, devletin sağaltıcı olması gereken haklar diye sunuluyor.

Gerçek hukuk, sözleşmeye katılanların eğiliminden, diğer bir deyişle, bireylerle, örgütlü bir toplumu gerçekleştirmeyi görev edinenler arasındaki eğilimden kaynaklanır".[9]

Adı geçen Althusius, Grotius'un çağdaşı ve "halkın egemenliği"nden söz ediyor.

Roma Hukuku, toplumun geleneklerini de göz önüne aldığı halde, Doğal Hukuk, dinsel ya da geleneksel değerleri göz önüne almıyor. Özellikle kilise ve monarşi otoritesinden kaçmanın yollarını arıyor. Buna göre insanlar pratik bir nedenle bir araya gelirler; toplumsal ilişki, karşılıklı anlaşma ilişkisidir. İnsanlar arasında bir işbölümü vardır. Hukuk, dinsel değerleri ve töreleri değil, aklı ölçü alır ve akla uygun olanı uygular.

Doğal hukuk, kendi başına hemen yeni kurallar ortaya koyamayınca, daha önceki Roma Hukuku'nun ilkelerine başvurma gereğini duymuştur.

*

Hukuk ve Aile - Bir çocuk sadece biyolojik varlık olarak dünyaya gelir. İnsan psikolojisi, dünyaya geldikten sonra oluşmaya başlar. Çocuğun psikolojisi ve genelde kişiliği aile içinde gelişir. Çocuğun kişiliğine özel niteliğini karakteri ve davranış biçimlerini aile verir. Bu anlamda annenin çocukla ilişkisi önemlidir.

Eğer bir birey yetiştiğinde toplum içinde ikinci sıraya itilecekse, öncelikle annenin aile içinde ve babanın yanında yeri ikinci sırada olmalıdır.

Eski toplumların ataeril ailesiyle, sınıflı-kölecî toplum arasında doğrudan bir bağ vardır.

Toplumlar demokratlaşırken, aile içi ilişkiler de demokratlaşır; iki ilişki birlikte yürür.

Ayrıca kadının sağlıklı bir kişiliğe sahip olmasıyla, çocuğun sağlığı arasında da doğrudan bir bağlantı vardır. Şöyle özetlemek daha yerinde olur: **İnsanlar her ne kadar bir tanrıya ya da tanrılara inansa da, insanın gerçek tanrısı annesidir.** Zorbalık bilmeyen, duygusal doyumsuzluk çekmeyen, mutlu yetişen bir çocuk, daha sonra kan dökücü zalim peygamberlerin ve tanrıların peşinden gitmeye gereksinim duymaz.

Dünyanın mutluluğu, mutlu annenin ve onun yetiştirdiği mutlu çocuklardan geçer.

Çocuk yetiştirmede yapılacak en önemli şey, önce annenin, sonra diğer aile bireylerinin kendi iç sorunlarını dünyaya yeni gelen bu yavruya aktarmaktan kaçınması olacaktır.

Eğer çocuk, aile bireylerine sevgi kaynağı olmaktan çok, bağımsız bir birey olarak büyürse, anne sevgiyi çocuğundan önce kendi eşinde ararsa, kendini değil, çocuğunu mutlu etmeyi kendine iş edinirse, bu sorun önemli ölçüde çözümlür.

Krallıklar aile yapısının ataeril kalmasını

sağlamaya çalışırlar. Çünkü çocuk krala boyun eğmeyi, önce aile içinde babaya boyun eğmekle öğrenir daha doğrusu, boyun eğmeye koşullanır.

Eşitlilik ilkesi, önce çocuğun varlığına saygı ile başlar. Baba çocuğunun bakımını sağlasa da, çocuktan çok güçlü olsa da, çocuğuna saygılı davranmalı, onu küçümsememelidir.

Bu anlayış okulda da sürmelidir. Okulda çocuğun ve öğretmenin yerleri ve görevleri ayrı ayrıdır. Eğer bir eğitim kurumunda demokratik eğitim olacaksa - demokratik bir toplum kurulacaksa -, öğrenci boyun eğen uysal, kişiliksiz bir varlık, öğretmen boyun eğdiren, zorba bir varlık olmaktan çıkmalıdır.

Tarih boyunca ailenin yapısı da, aile hukuk da evrim geçiriyor; buna karşılık, dinlerin belirlediği aile hukuku değişmiyor.

Biz burada ister istemez, Roma ailesi ile, İslam'ın sınırlarını çizdiği aileyi ele alacağız. Zaman içinde Roma ailesi büyük değişimler geçirdiği halde, Arap-İslam ailesi eski yapısını koruyor.

Bu arada Türkler, Araplardan ayrı olarak çok-kadınlı evliliği pek benimsemiyorlar; Türklerde kadınların durumu Araplardaki kadar kötü değil.

Önce Roma ailesine bakalım. Roma'da pater familias adı altında baba egemenliğine dayalı aile vardı. Bu ailede hukuk sahibi yalnızca babaydı. Yani alım, satım, mal mülk edinmeden, aile geçiminden, aile bireylerini eğitiminden, dinsel inancından bile sorumlu ve yükümlü olan babaydı. Kız çocukları önce kendi baba ailelerinin egemenliğindedir; kendi başlarına İus civile - sivil hukuk'a sahip değildiler. Evlendikleri kocalarının babaları sağ ise, buna göre kayın pederin ailesine katılırlardı ve o sağ oldukça, kendisi gibi kocası da, çocukları da büyük babanın egemenliği altına girerdi. Kayın peder öldükten sonra, ailenin babası bu koca olurdu.

Evli kadınlar üzerine kurulan egemenlik için özel bir deyim var manus.[10] Aileye sonradan katılan ve kocasının babasının egemenliği altına giren kadın, o evin kızı durumunda oluyor. Kendi eski ailesiyle olan tüm bağları kopuyor. (Kitapta sözü edilmiyor, ama öyle anlaşılıyor ki, miras hakkı da kalmıyor.) Bu durum Justinianus zamanına dördüncü yüzyıla kadar sürüyor; kadın artık manus durumundan çıkıyor.

Baba öldüğü zaman, erkek çocukları evli olsun, olmasın, sui juris kendi hukukunu kazanıyor.

Eğer baba çocuklarını kötü yola itiyorsa, babanın egemenlik hakları elinden alınabiliyor. Yine aile babası, özgürlüğünü ya da vatandaşlık haklarını yitiriyorsa, aile üzerindeki egemenlik haklarını da yitiriyor.

Buna karşılık, kadının ekonomik durumu iyi ise böyle bir durum hiç kuşkusuz soylu kadınlar için geçerli kimsenin egemenliğine girmiyor.

"Aile içinde tek sui juris kendi hukuku olan, hiç kimsenin egemenliği altında bulunmayan aile babası, özellikle ilk zamanlarda aile evlatları üzerinde mutlak bir iktidara sahipti. Her ailenin, ölmüş atalarının ruhlarından oluşan özel tanrıları vardı.[11] Ailenin koruyucusu olan bu tanrılara tapma biçiminde belirlenen özel aile dinlerinin düzenleyicisi, bir çeşit başrahip olarak görülen aile babasıydı. Başka bir deyişle, aile babası, ailenin dinsel başkanıydı. Öte yandan, bir çeşit aile yargıcı durumunda olan aile babası, suç işleyen, hatalı, kötü davranışları olan aile evlatlarını yargılamak ve cezalandırma yetkilerine de sahipti; suçlu bulduğu aile evlatlarını dövebilir, hapsedebilir, öldürebilirdi.

Aile babalarının, aile evlatlarını satmak, kiralamak, ailede yeni doğmuş çocukları atmak, öldürmek hakları da

vardı” (Roma Hukuku, s. 163).

(Yeni doğan çocukları öldürme töresi ilkel toplumlarda da var. Eğer bir aile yiyecek sıkıntısı çekiyorsa, çocuk öldürülüyor.)

Aile dinleri, Hristiyanlıkla birlikte ortadan kalkıyor. Babanın çocuklarını cezalandırma yetkisi, onların yetişmesinden sorumlu olduğu için o zamana göre olağan karşılanabilir. Bununla birlikte, çocuğun, babanın mülkiyetinde sayılması, babanın çocuklarını satmak ya da öldürmek gücüne sahip olması, tam barbarca bir tutum. İlk çağın kabilelerinde bu barbarca tutum ne yazık ki çok yaygındı. Günümüz aşiret yapılarında kadınların ve çocukların öldürülmesinde namus cinayetleri rol oynuyor.

Aslında, doğadaki “yaşam kavgası”, burada toplumsal yaşamda da görülüyor.

Hukukun ve toplumsal örgütlenmenin en önemli işlevi, insanların var olmak için verdikleri kavgaları, saldırganlık güdülerini sınırlamak; saldırganlık güdüsünü yönlendirmektir. Hukuk, öncelikle savunmanın örgütlenmesidir.

Toplumlar ve buna bağlı olarak hukuk da gelişince, bu aile yapısı ister istemez değişiyor :

“Bu dönemde aile babalarının mutlak yetkilerine herhangi bir biçimde karışmak söz konusu olamazdı. Bu yetkileri denetleyecek bir makam yoktu.

Zamanla gücü artan devletin giderek ailenin içişlerine karışmaya başladığını görüyoruz. Cumhuriyet döneminin son yıllarında kimi magistra' lar, aile babalarının egemenlik haklarını kötüye kullanmalarını önlemek için önlemler almaya, suçlu görülen aile evlatlarına verilecek cezaları kısıtlamaya başladılar. Principatus döneminde bu eğilimin sürdüğünü görüyoruz. Örneğin, imparator Traianus (98-117), oğluna çok kötü davranan bir aile babasını, oğlunu egemenliğinden çıkarmaya zorladı. Aynı imparator, oğlunu öldüren bir başka aile babasını sürgün cezasına çarptırdı” (agy, s. 163).

Klasik dönem sonrası 250'den başlayarak baba egemenliği azalıyor. IV. yüzyıldan itibaren, çocuklarını öldüren babalar da ölüm cezasına çarptırılıyor. Çocukların terk edilmeleri ya da satılmaları yasaklanıyor.

“İ. S. III. Yüzyıldan başlayarak evli kadınlar üzerinde manus kurulması da bütün bütün ortadan kalktı. Evli kadınlar artık ailenin çocuğu değil, ev kadını olarak özel işlem görmeye başladılar.”

Burada bizi ilgilendiren bir durum var; henüz ilk çağlarda gerek kişilerin, gerek ailenin durumu giderek düzeliyor. Günümüz modern dünyasında durum çok değişik. Dünyaya gelen her birey, kendi başına bir varlık sayılıyor; aile babasının ya da devletin insanlar üzerinde mülkiyet hakkı bulunmuyor. Yalnız eğitim zorunluluğunu devlet uyguluyor. Bir baba “ben istersem çocuğumu okutmam” ya da “ben kızımı istediğimle evlendiririm” diymiyor.

Günümüz sivil hukukunda da bu son dediklerimiz yürürlükte, ama uygulamaya gelince durum çok değişik. Örneğin bir babanın çocuklarını ya da kendi eşini - dövmesi yasak olduğu halde, bu yasak dinlenmiyor; bir kadın kocasından çocuklar babalarından şikâyetçi olamıyor.

Çok kadınla evlenmek yasak olduğu halde, İslam toplumlarında kuma her zaman, her yerde var. Kuma olayı bir aşiret geleneği olduğu kadar, kaynağını dinden doğrudan doğruya Kuran'dan alıyor.

Kızların evlenmesine gelince, bu nazik noktada da hukuk her zaman geçerli değil; kızlar istemedikleri halde -görücü usulüyle evlendiriliyorlar. Bu yolla evlenen kızlar

genelde küçük yaşta oluyor ve işi imam nikâhı çözüyor.

Dine bağlılık, hukukun işlemlerini engelliyor; buna karşılık, çok eşliliğin ya da kız çocuklarının küçük yaşta evlenmelerinin önünü açıyor. Kadına dayağı, aile içi şiddeti dinin kendisi besliyor. (“Serkeslik etmelerinden endişe ettiğiniz kadınlara gelince; önce kendilerine nasihat edin, sonra yataklarında yalnız bırakın, yine dinlemezlerse dövün Kuran.)

*

Batı'da aile ilişkileri özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısından başlayarak ayrı bir dönemece girdi. Bekâr anne diye yeni bir statüye geçildi. İsteyen bir kadın, resmi evlilik bağı olmadan, yakınlık kurduğu birisinden çocuk sahibi olabiliyor. Bu anne, eğer çalışmıyorsa, devlet ona aylık bağlıyor; çocuğu yasal kabul ediyor.

İş bu kadarla da kalmıyor. Evli bir kadın ya da erkek, başka evli birisinden çocuk sahibi olabiliyor; bu durumda da çocuk yasal statüye sahip sui juris - oluyor.

Cinsel birleşme ve çocuk sahibi olma, kişilerin kendi özel yaşamı sayılıyor. (Bu durumda olan ve benim kişisel olarak tanıdığım öğretmen çiftler var.)

Doğal hukuk gereği bireysel haklar genişlerken, bir görevi yerine getirme, yasaklara uyma konusunda bir gevşeme görülüyor. Bir aile babasının, bu aile üzerindeki baskıları artmıyor, tersine, diğer aile bireylerinin kadının, çocukların hakları, bir denge kuracak yönde gelişiyor.

Benzer durum öğrenci - öğretmen, vatandaş- devlet ilişkisinde de geçerli. Bir hukuk toplumunda devletin yetkileri sınırlandırıldığı gibi, vatandaşlar üzerinde istediği hakka sahip olamıyor; vatandaş devlete karşı dava açabiliyor; haklarını arayabiliyor.

Roma da, ilk çağın diğer toplumları gibi köleci toplumdur; çünkü toplumsal yaşam öyle başlamıştı. İşgücü ucuz emeği gerektiriyordu. Roma savaşçı bir devletti. Orduları barındırmak, ordulara donanım sağlamak, kesme ve yontma taşlardan binalar çıkmak, köprüler kurmak bir yerde köleliği zorunlu kılıyordu. Savaşlardaki kıyımın arkasında, ezilen köleler sınıfı da vardı.

İlk çağın büyük devlet adamlarının ya da filozoflarının bu köleliğe karşı çıktıklarını göremediğimiz gibi, sözüm ona Tanrı adaleti'ni sağlamak için ortaya çıkan din kurucularının da köleliği yasaklamak gibi bir cabaları olmuyor.

Roma'da en ilginç filozofun, birinci yüzyılda yaşamış Epiktetos olduğu söylenebilir; çünkü kölelikten gelir, ama köleliğe karşı bir mücadele vermez.

Dip Notlar:

[1] “Batı'da çok uyulmuş bulunan Colomban kuralı, en hafif kusurlar için yüz disiplin sotasını gerektirir. Şarلمان'ın saltanatından önce başpapazlar, keşişlerini sakat bırakabiliyor, gözlerini oyabiliyordu. Bu barbarca ceza, o zamandan beri icat ettikleri vade in pace - barış içinde ol - denilen gömüt ve yeraltı cezasından daha hafif sayılabilir.” Kitap'ta 899 no'lunot.

[2] Lucien Jerphagnon, Histoire de la Pensée. cilt 1. s. 335-36

[3] G. Bruno, De la Magie, s. 115, Editions Allia.

[4] Gibbon, 1081 nolu dipnot.

[5] Gibbon, agy, s. 368-9.

[6] Özcan Karadeniz Çelebican, Roma Hukuku, s. 293

[7] Augustus yüzyılı, İ. Ö. birinci yüzyıl. Horatius, Vergilius, Titus-Livius onun döneminde yaşadı. Teutonlar, eski Germen halkından, ilk yüzyılda Galya'yı istila ettiler. Franklar ise bugünkü Fransa'nın yerlileri.

[8] Pax Romana, “Roma barışı” daha çok Roma'nın bir savaştan üstün çıkmasıyla düşmanlarına istediği gibi anlaşma kabul ettirdiği barıştır.

[9] Ernest Bloch, Rönesans Felsefesi, Bölüm 9, s. 142-43.

[10] Bu bilgileri Özcan Karadeniz Ç. ın Roma Hukuku adlı kitabının 152-64 sayfalarından alıyoruz.

[11] Vesta, ocak tanrıçası.

Her iki cinsiyette kadınsı konum, özneleşme sürecinin anahtarı

Çeviri: Onur Saltuk DÖNMEZ

Bernard Penot

Eğer Freud genel olarak *özneyi* zikretmekten uzak durmuşsa, bu kuşkusuz insanoğlunda hem bariz hem de merkezi olan konumunu belirtmek için bu terimi benimsenmiş felsefi anlamına güvenmesinden dolayıdır: metapsikolojiyi kuran Freudcu eylemin tahttan indirmek istediği bu *kendi bilincinde öznedir*.

Psikanalitik yöntem başlangıcından beri insan *öznelliğinin* eğreti konumunu, yapının bir unsuru olarak ortaya koymayı sürdürdü. Bunun ötesinde, pek çok filozof gibi, varoluşsal gerçeklik ekseninde, Descartes ile birlikte Freud da bunu merkez dışı ve üstelik ruhsal aygıtın bilinç dışı boyutlarıyla olan bağları kopmuş bir konuma yerleştirdi.

Ama Freud, her şeyden önce her insanın öznel serüveninin gerçek bir **fetih** olduğunun altını çizer. Dil edinimi, iç düşlemsel senaryoların yapılanması, aşkın gerçekleşmesi doğa tarafından bahsedilmemişlerdir, ancak dünyaya geliş eşlik eden *halihazırda-özne'lerin* her birine özgü **öyküye** bağlıdır.

İnsan öznelliğinin böylesi belirsiz statüsünün, Freud'un gerçekleştirebildiği kavramsallaştırmadaki dalgalanmalarla sürüklenmiş olması sürpriz değildir. Öncü [nitelikteki] eserlerinin pek çoğunu birbirinden yeterince farklı bakış açılarıyla tasarlanmıştır. Örnek olarak bir yıl sonrasında Freud'un dürtü kavramını tamamen yaşamın ilk yıllarındaki özneleşme temelinde ortaya koyduğu Narsizme Giriş (1914) ile Dürtüler ve Yazgıları (1915) arasındaki fark ele alınabilir.

- *Narsizme* giriş çalışmasında, Freud'un gerçekten de yalnızca **bireysel organizmaya özgü dinamik** üzerine odaklanmış bir bakış açısına tutunmuş olduğu görülür. Bu bakışla, bireyin yaşamın başında yeterlilik ve tümgüçlülük belirttiği için « narsisik » olarak adlandırılan öznel bir birincil konumda olduğunu ve bundan itibaren de birey olarak kast edilenin dışsal nesne ve kişilerle salt *ikincil olarak* kuşatılmış olduğunu ileri sürer.

- Ama aynı Freud, bir yıl sonra dürtü kavramını geliştirmeye girişir ve bakış açısında çarpıcı bir değişim görülür : baştan beri kesin sonucu götüren bir rolü oynadığı varsayılan, **ilk ebeveyn partnerdir**. Dürtüler ve yazgılarında Freud'un, narsizmi anlamak için önceden benimsediği temelden yeterince farklı bir kavram olan insan öznenin doğuşunun psikanalitik bir kavramsallaştırılmasının taslağını bize sağladığını düşünüyorum.

Dürtülerle ilgili bu başlangıç metninde, Freud'un **özne** terimini birçok kez dönüp ele almasının, öte yandan yalnızca iki istisna dışında yapıtlarının geri kalan hemen tümünde bunu kullanmaktan uzak durmasının psikanalitik hareket tarafından uzun bir zaman yanlış anlaşılması kuşkusuz bir rastlantı değildir... !

Eğer Freud genel olarak *özneyi* zikretmekten uzak durmuşsa, bu kuşkusuz insanoğlunda hem bariz hem de merkezi olan konumunu belirtmek için bu terimi benimsenmiş felsefi anlamına güvenmesinden dolayıdır: metapsikolojiyi kuran Freudcu eylemin tahttan indirmek istediği bu *kendi bilincinde öznedir*.

Oysa Dürtüler ve Yazgıları'nda (1915) Freud sistematik ve yineleyen bir tarzda *özne* (*subjekt*) fikrine geri dönmeyi tercih etmiştir ve kendi bedenine **geri-dönüş** (oto erotik) ile dürtünün **amacının tersine dönüşünü** kombine ederek dürtüsel çalışmanın olağan yazgısı olarak kavradığı şeyi tanımlamaya çalıştığı an tam da burasıdır.

Freud bunu bakmak/kendine baktırmak ve almak/kendini aldırarak temelinde **dürtü çiftleri** biçiminde adlandırarak açıklamayı önerir. Bu nokta Freud'un önceden ortaya koyduğu gibi bir « nesne »den değil ancak bir « dış özne »den söz etmeye başladığı, edilgen kip (kendine

baktırmak, kendini aldırarak) üzerinden bir doyum aramanın tersine çevrilmesini tanımladığı yerdir. Adlandırdığı şekliyle bu « yeni özne »yi, küçük çocuğun kendini bir çeşit öznel *askıda* bulduğu tepeden bir bakışın ya da kucağa alınmasının **etkeni** olarak kişinin kendisinin **dışına** koymuştur.

Zıt dürtü çiftlerinin temel oyunu

1- Freud bunu **sado-mazoşizm** olarak (basit dürtüsellikten söz etmeyi tercih etmediğinden henüz sapkınlıkların psikopatolojik terminolojisini kullanmaktan kaçınarak) tasarladığı bir ilk antagonist dürtü çifti üzerinden açıklamayı önerir.

Memedeki bebeğin ilk devimsel [motor] eylemini kastetmektedir: kucağında bulunduğu kişiye saldırarak ve özneleşme derecesine göre yine de masum ölçütlerde « sadist » olarak kavradığı bu eylem minimaldir. Freud acı vermenin, küçüğün ilk devindirici eylemi olarak görünen şey olmadığını saptar. Diğer yandan bebeğin bu devimsel eylemi daha sonra **oto-erotik** nitelikte bir eylemde kendi bedenini nesne olarak alacaktır.

Freud sonra **edilgen kipte** doyum arayacak olan aynı dürtü etkisinin olduğu bir üçüncü dönem tasarlayacaktır. « Bir kez daha, diyor, **kaynak olarak dürtüsel amaçta yer alan değişikliğin sonucu olarak özne rolünü üstlenmek zorunda olan yabancı biri aranır** » (vurgu bana aittir)

Bu *özne* teriminin ilk belirmesidir, ki bundan kişinin kendi isteğini doyurmasına (Freud'un « mazoşist » terimini önerdiği) eş olan kucaklanma (« *sadist* » olduğunu düşünür) dürtüsel eyleminin yabancı ajanını tasarlamayı kastetmektedir. Öyleyse daha önce ona ait olan yere « **yabancı özneyi** » (terimin ikinci kullanımı) « *düşlemde yerleştiren edilgen bir ben* »den bahsetmektedir. Oysa düşüncesinin bu noktasında Freud bu *edilgen-mazoşist* konumu ikincil olarak kavrar ki bu da ilk « sadist » itkinin geriye döndürülmesi-terisine çevrilmesi ile sonuçlanmıştır.

Ne var ki dürtü çalışmasının art arda gelen bu üç evresi (etkin, oto-erotik ve edilgen) ile Freud sonuçta bir ajan-öznenin olanaklı konumlarını dilbilimdeki üç çatı olan etkin kip, dönüşlü kip ve edilgen kip üzerinden birleştirir [çekimler].

2- Daha sonra okuyucusunu ikinci bir dürtü çiftine bakmaya davet eder: bu amacı « *seyretmek ve kendini sergilemek* » olanlardır ve de hemen ardından « *sapkınlıklar dilinde gözetlemelecilik - göstermeciliktir* » diye ekler. [1]

Dürtü çiftinin geriye döndürülmesi - tersine çevrilmesi biçimindeki « yazgı »yı yazarken, Freud üçüncü kez *özne* terimini kullandığı ve amacın edilgenleştirilmesinin olduğu bu üçüncü zamandır hala.

« Burada da, der, önceki örnektekiyle aynı evreleri sayabiliriz : a/ yabancı bir nesneye yöneltilmiş bir etkinlik olarak *seyretmek*, b/ nesnenin terk edilişi ve gözetleme dürtüsünün beden bir parçasına geri dönüşü, aynı zamanda edilgenliğe dönüş ve yeni bir amacın belirlenmesi olarak: *seyredilmek*; c/ insanın onun tarafından *seyredilmek için kendisini sergilediği yeni bir öznenin atanması*. » (s.122) *Özne* teriminin bu üçüncü kullanımı kendi üstüne yabancı bir bakışın etkisini belirtmek ister.

Edilgenleşme ve Kadınsı Konum

Edilgen doyum arayışının[2] net bir biçimde özneleşme sürecinden beslendiği görülür. Bununla birlikte *edilgenlik* terimi daha çok olumsuz-savunmacı bir duruş gösterir. Özellikle saldırgan bir değiş-tokuştan öznel olarak uzaklaşmak için, yansızlaştırılsın ve bulaşması savuşturulsun diye edilgen kılınır. Bu aynı zamanda hayvansı davranışın birçok kez ortaya çıktığı bir taktiktir. Edilgenliğin bu olumsuz değeri Klein'dan esinlenen yazarlarca önceden temelde ortaya konmuştur.

Ama Freud'un tanımladığı dürtüsel yaşamın işleyişindeki özneleşme sürecinde böyle bir edilgenlik diğer yandan da olumlu bir değer kazanır. Bu, edilgenlikten daha çok yabancı bir ajan tarafından edilgen bir doyumun etkin arayışındaki bireyin dürtüsel işleyişini tanımlamak için ortaya konan *edilgenleşme* teriminin kullanımını doğrulamaya yeter gözükmemektedir.

Edilgenleşme, André Green'in başlığı Freud'un *Dürtüler ve Yazgıları* metni (1915) ile ilişkisini vurgulayan *Tutkular ve yazgıları* (1980) adlı çalışmasında ele alınmıştır. Edilgenleşme terimi, dürtüsel işleyişin Freud için temelde her zaman *etkin* (dürtü « *bir etkinlik parçasıdır* » der) ve yine amacı edilgen bir doyum elde etme (bakılmak ve kucaklanmak) olması üzerinden daha iyi açıklanır. Freud tarafından düzenli olarak kullanılan « *[kendine bir şey] yaptırmak* » ifadesi böyle bir doyum (edilgen) arayışının (etken) açıklanmasında en uygun yol gibi görünmektedir.

Bu edilgenleşme terimi *her iki cinsteki kadınsı konum* olarak ifade edileni de açıklar ve özneleşmede olduğu gibi bu süreçte de anahtar bileşeni olan « *[kendine bir şey] yaptırmak* »'ın kadınsılığını da anlamaya olanak sağlar.

Gerçek *özneleşmede* dürtüsel *edilgenleşmenin* başat rolüne dair düşünceyi geliştirebilmesi André Green'in (1980) büyük yeteneği sonucudur. Edilgenleşme ve özneleşme terimlerinin her ikisi de türetilmişlerdir ama her ikisi de birbirinde benzeştiklerinden daha çok ayrıldıkları oranda anlamlıdırlar. Bu edilgen doyum arayışındaki dürtüsel etkinliğin tasarlanmasına daha özgülce yönelen ikinci terimlerin görüldüğü, *edilgenlik/edilgenleşme ve bağımlılık*[sujétion]/*özneleşme* çiftlerini verir. Bu psikanalizin nesnesini daha iyi aydınlatmaya olanak sağlayan kavramsal bir ilerlemedir.

1/ Sonuçta Freud'çu anlamda, *öznenin öncelikle iktin olarak dürtüsel dinamikten kaynaklandığını* aksi taktirde bunun ancak kendi narsisik imgesinin hizmetinde (savunmacı) bir *sahte kendilik* ya da *reaksiyon-formasyon* ile cezalandırılacağı sonucunu çıkarır. Elbette ki organik ile ruhsal olanın sınırında beliren böyle bir dürtüsel özne, kendi-bilincinde-olan olarak tanımlanan felsefi öznenin geleneksel karakteristiklerinden ayrılır. Aynı zamanda psikanalitik olarak anlaşılan özne, Lacan'ın mirasının indirgenmesinde can sıkıcı şekilde ortaya konan « saf özne » ya da dilbilgisel özne gibi salt simgesel bir kayda indirgenemez.

Freud dürtüsel özneleşmeyi kurarken psikanaliste artık enerjik bedensiz bir öznenin anlaşılmasına izin vermemiştir.

2/ Aynı zamanda öznel kapasite gelişiminin dinamik moment anahtarı olarakamacın *etkenden edilgene ters dönüşünü* ortaya koymuştur. Öyle ki kadınsı

bir konum tutma yeterliliği herkes için kaçınılmaz bir nitelik olarak ortaya çıkar. Erkek çocukta bu ne yazık ki « olumsuz » ödipal konumun niteliğine sahip olanın yani babadan bir doyumun aranması üzerinden gerçekleşir.

Oto/hetero ve etken/edilgenin dinamik çifte-birleşmesi, Freud için dürtüsel *işleyişin bu üç kipini sağlayan geçici öncelik* sorusunu sormasına neden olmuştur. *Yazgılarında* Freud öncelikle, « ... *etkin amaç edilgenden önce ortaya çıktığından, seyretmenin seyredilmekten önce geldiğinden kuvvetle şüphelenilebilir.* » (s.122) prensibine tutunur.

Oysa, örneğin dokuz yıl sonra *Mazoşizmin ekonomik sorununda*(1924), bunun tersini destekleyen Freud'un memeden beslenen insanın *prematüreliliğinden* dolayı *birincil bir mazoşizm* ile yüz yüze kaldığını öne sürdüğü düşüncesindeki gerçek tereddüdü aşağıda göreceğiz. Ayrıca *birincil bir oto-erotizmi* anlama noktasına geldiğini de gördük... Ne var ki Freud'un, oto-erotizmin ya da mazoşizmin ya da sadizimin önceliğini tam da ortaya koyduğu bu belirgin dalgalanmanın kendisi büyük bir değer arz eder.

Freud özneleşme sürecinde, bu dürtüsel geriye dönmüş-terse dönüşün *merkezi* rolünün varlığını ortaya koymuştur. Hangi konumlanmanın birincil olduğuna gelince, bu boşalan tek hazzın ötesinde öznel bir keyfin gelişiminde merkezi devindirici olarak kendini ortaya koyan bir kipten ötekine geçişi sağlayan dinamiktir.

Bu aynı zamanda *sapkın* denebilecek dürtüsel işleyişin daha iyi saptanabilmesini de sağlar: yalnız etkin-sadist, veya edilgen-mazo ya da oto-erotik olan bir tekanamlı doyum kipliği durumuna perçinlenmiş bulunur. Dolayısıyla gerçek erotizm, geriye dönüşlerin-terse dönüşlerin çeşitliliğinde özneleşme dinamini besler.

Dürtü Devresi

Jacques Lacan ellili yıllarda Freud'un sorularını yeniden ele almaya girişti. *Kısmidürtü ve devresi* üzerine 1964'teki seminer özellikle burada ortaya koyduklarımızı aydınlatmayı sağlar. Her dürtü çiftinin üzerinden daha çok tamamlanmış biçimde gerçekleşmeye uzandığı « *gidış dönüş* »'ün bu dinamini bilebilmek için yukarıda sözünü ettiğimiz Freud'un metnini daha iyi açıklamak gerektiğinde ısrar eder.

Lacan'ın erojen bedenden, görülen « nesne » inin yanına iliştmek için giden ve kendi bedenine geri dönen geriyeetkili [rétroactive] bir eğri çizerek, bukleye benzer bir devre şeklinde dürtüsel gerçekleşmeyi temsil eden (biraz Christophe Colomb'un meşhur yumurtası gibi !) basit bir fikre sahiptir. Böylece burada Freud'un anladığı üç dürtüsel kip birbirini izler. Lacan, « *ötekinin devreye girişi sayesinde (temsil edilebilir olarak) ortaya çıkan dürtü yapısı, salt tersine çevrilmiş biçiminde, geri dönmüş biçiminde gerçekte tamamlanır.* » (pasifleşerek) diye saptar. Bu baktığında « *özne tarafından görülen ötekinde gerçekleşendir* » dediği teşhircilik olgusunda örneklendirilir.

Ama Lacan için açık hale gelen dürtüsel doyumun, keyif alınan nesneden gerçekten emin olmaya çabalamaktansa, *bu yolculuğun tamamlanmasıyla elde edilecek düzeyden* daha fazlasını dolambaçlılığın

zenginliğinde bulunacak olmasıdır.[3]

Dürtü doyumun orada olmadığını nesnesini ele geçirerek öğrenir der Lacan, çünkü **hiçbir gereksinim nesnesi** dürtüyü doyuramaz. Gerçek dürtüsel arayış ilk partnerde olduğu gibi kayıp bir nesnenin arayışıdır.

Böylece özellikle oral dürtüden yola çıkarak « *dürtü kaydı içinde açılan ağız, doyuran bir beslenme değildi* » der. **Bulimiklerin** sürekli bize hatırlattığı şey: hiç bir besinin dürtüsel arayışa doyum sağlamadığıdır. Zira bu her zaman *eksik olan-kayıp öteki*'ni daha kesin olarak da oral eksik olan-kayıp ile Öteki arasındaki ilişkiyi hedefler. Kuşkusuz bulimik hastalarımız kökünde, yıkım hissetmeksizin **annenin gözlerindeki lezzette** karşı dayanabilmenin eksikliğini durmadan doldurmaya çalışırlar. Kaldı ki annesel [maternelle] oralitenin nesnesi olan kişiye dönüşmek, eğretilenmiş [dé-métaphorisé] ve besin gereksiniminin tek kaynağından gelen *azalmış* oral doyumlarının *kısa devresi* üzerinden aşağılayıcı olarak yaşantılanan oral edilgenliğin savunmacı reddinine neden olur.

Anorektik ve bulimik hastalarımız, aşk deneyimlerinde net olarak görülebildiği gibi, edilgenleşmiş biçimi kapsayan oral dürtüsellüğün işleyişi ile dolu olarak sonuçlanan devasa öznel kazancı elde etmeyi başaramazlar. Dürtüsel çıkmazları sadece, analistin kendisinin de yeterince *edilgenleşmeyi* kabul etmesini içeren bir '**daha fazla geridönüşebilirlik kazancı**' deneyimi tedavide yaşanarak aşılabılır.

Aktarımsal yeniden ele geçirme.

Tedavi sürecinin edilgenleşme deneyimi üzerinden beslenmenin tasarlanabilmesinde yararı olur. Öznel kazanç, kendini iştmesine olanak vererek bir *kendini iştirtirmenin*, kendisi tarafından sınanma kapasitesi artışı sağlayarak bir *kendini yorumlatmanın* yineleyen deneyimi üzerinden kazanıldığı varsayılan şey değil midir ? Tüm bunlar *id'in öznesine* (*Wo es war*) daha iyi dönüşebilsin diyerdir...

Her dürtünün, kendi devresi içinde, her defasında ötekinde yanıtlamak için bir şeyler arayacak olmasını anlamak gerçekten de özeldir der Lacan. « *Ve özne, der, Ötekinin alanında beliren gösteren olarak, yani dürtüsel askıya [alınmasına] bir yanıtın imleyici elemanı olarak doğacaktır.* » Psikanalitik hareket içindeki (ilk Mélanie Klein'nın ortaya koydukları arasındaki) doğalcı kavramsallaştırmalara zıt bir ifade ile Lacan, başlangıcında dürtüsel hareketi, ötekine eklenmeden önce kendinde hiçbir özne içermediği biçiminde yani, « **beyinsiz** » diye adlandırdığı biçimde düşünmektedir.

Bu gerçekten de, yalnızca *bebeklikte* belirlenecek olan öznenin ilk ebeveyn Ötekine yanıtıdır. Vahşi çocukların gözlenmesi bunu uzun zaman önce ortaya koymuştur ! Dürtü eğrisinin yineleyen işleyişi içinde küçük, her defasında ebeveyn (ve bilhassa bilinçdışı yüküyle) geri dönen mesaj-sinyalde kendi duyularının niteliksel izini ele geçirecektir.

Bu başlangıçta hangi kesin etmenin, ebeveynin çocuğu ile göz göze faklı dürtüsel konumlara elverişli olabileceğinin ve değişim içinde **haz ile yeterince kuşatılmaya** kapasitesinin **tahsis edilebileceğini** belirleyebilir. Aşırı koruyucu ebeveyn davranışları (etkin ya da egemen anlamda örneğin) öznel açılımdaki çocuk için

sürekli köstek olabilir ve erken anoreksi gibi dürtü blokajı biçiminde semptomlar üretebilir.

Libidinal bir devindirici [motor]

Dürtü devresinin bu dinamik modelini üç modalitenin eklenmesi ile oluşan enerjik **salınımın** olduğu bir devindirici çeşidi olarak kavramayı öneriyorum : etkin, otoerotik ve edilgen (üç zamanlı bir motor gibi bir şey...)

Bu termodinamik referans belki de Freud'un hoşuna giderdi? Dönen pistonun konumlarıyla ilgili eğretilme [metafor], Freud'un dürtü itişinin sabit karakterinde ısrar ettiği şaşırtıcı kavramını hesaba katmamıza her halükarda olanak sağlar. Statik kutuplar ya da yapısal konumlanma terimleriyle düşünmek ancak dürtü kısa-devresi, patolojik blokaj biçimlerini tasarlamaya olanak verir.

Bu çığına dönmüş hiperaktiflerin, *gönüllü kürek mahkumlarının* (Gérard Szwec, 1988), acı içinde ebeveynlerinin yaşamlarını onaranların ve tabii ki aksine, bildiğimiz çeşitli edilgen-mazoşist blokajların durumudur. Biri gibi diğerleri de (kompulsif hiperaktivite veya edilgenlikteki azalma), dürtü devrelerinin ilk ortaya çıkmaları sırasında olanaksızlaşmış bir tersinedönmenin tehdidini sürekli önlemek sayılabilecek ağır-kesici durumları oluştururlar.

Bu gelişim biçimi içinde genişçe bukledenmiş, öteki (ve kendisi) için sırayla nesne olunan her başyönücü (protagoniste) durumunu taşımak, tamamlanmış dürtüsellüğün aksine daha özgüdür. Rosine Debray4, bir ebeveynin *çocuk tarafından yapılanlara karşı kendini nesne* (bir annenin başlaması için gerekli oral nesne) *olarak bırakabilmeye* yatkın olup olmamasının önemini özellikle hesaba katar. Ama bu analist için de geçerlidir bir yatkınlıktır!

Öznel kazanım *bebeğin meşhur ilk doyum deneyiminde* filizlenir. Bebeğin içgüdüsel talebi hoşnutsuzluk ya da doyum yüküyle birlikte ebeveyn çiftinin yanıtını çağırır ve bu da bebeğin beni [egosu] başkası olma durumunda konumlanmasından önce olan bir şeydir.

Yani ilk doyum deneyimi ebeveynin de doyumunu (örneğin annenin fobisinin aynı zamanda kesikli sinyallerindeki başat yabancılaştırıcı etkiden, psikotikleşmeye kadar) içerecek şekilde yalnızca karşılıklı olabilir.

Ama bu görüşlerin faydası, 'ebeveyn Ötekisiyle' alış verişinde bir şeyleri temsil edilebilir kılmak için bu ölçüde geriletilen **bir yeniden ele alma** gereksinimi içindeki hastanın böylece asimetrik, hatta ölçüsüz bir durumu olan **aktarım ilişkisi içinde tutunma** zorunluluğuna tedavilerde kendisinin de (tabii ki kelimesi kelimesine kendini orada sanmadan !) hazır olması gerektiğini her şeyden önce psikanaliste hatırlatmasındadır.

Özleşmenin kökenlerinde kadınsı

Kız çocuk gibi erkekte de « [kendine bir şey yap]-tırmak » konumunun kullanılabilmesinde her birinin elverişliliği ile koşullanmış bu alıcı-edilgen konumun kesin rolünün yeterince ortaya çıkarıldığını umuyorum. Ancak 21.yüzyıl güncelliğinde açıkça görülmektedir ki, böyle bir kadınsı keşfe karşı sert bir direncin (çoğunlukla tabii ki eril, ancak yalnızca değil !) oluşması eksik olmamıştır.

Katlanmanın reddindeki şiddet ve büyüklük, **edilgenlik korkusunu** insanoğlunun başat korkuluğu olarak ortaya koyan Freud'u haklı çıkarır gibi görünmektedir.

Özellikle dışı denen canlılara ayrılmış statüyü içeren böyle bir reddin sonuçları dünyada ağır olarak hissedilmektedir. Gezegenimizde keskin politik bozukluk olarak bugün kendini belli eden nerdeyse kör edici bir örnek var elimizde : islamcı olarak adlandırılanların uyguladıkları şiddet. Dinsel olana dönüş maskesi altında, kendini belli etmeye çalışan erktekelciliğin [totalitarizmin] yeni bir biçimidir bu. Söz konusu olan maalesef, özünde **fetişist** bir doğada olan inançlar üzerinden yerleşerek 20.yüzyıla hükmetmiş erktekelciler ile paylaşılan tamamen « modern » bir barbarlıktır. İslamcı terörü harekete geçiren hedeflerden biri de, kuşkusuz **kültürü aktarmada başat etken olan kadının ve kadınının** rolünü çılgına dönmüş bir inkar ile ele alma zorunluluğudur.

Fethi Ben Slama İslam'ın varlığını bir kadının, peygamberin kendinden açıkça daha yaşlı ve zengin ilk eşi Hatice'nin kesin rolüne bağlı olduğunu bize hatırlatır. Biraz Diotime'in Sokrates'e yaptığına benzer şekilde, hallisinatar yaşantılarının patolojik ve korktuğu gibi şeytanın işi olmadığına ama kutsal mesajcı Cebrail'in ortaya çıktığına Muhammed'i ikna eden odur [5].

Fakat Şölende Sokrates'in Diotime'ye olan övgülerinin tersine, peygamberin yerine hayatta kaldığı **kadının yasına karşı** katı bir **inkarı** söz konusudur. Hatice'nin ölümünden sonra Muhammed duruşunu değiştirmiş, onun için bundan böyle cinsel « nesne » statüsünün ötesine geçemeyecek olan birçok genç eş edinmiştir...

Aktarmanın özsel yönü olan kadınlığın reddi, **eşcinsellikle** yüz yüze kalan İslamcılarının sahip oldukları tam anlamıyla fobik duruşta meydana çıkmaya kadar uzanır. Bununla birlikte **Müslüman** sözcüğünün bile boyun eğmeyi imlediği söylenir, ama itaatkarlık ve gerçek alıcılık kuşkusuz çok farklı iki şeydirler!...

Artan erktekelleştirici tümelciliğin parçası olarak gördüğümüz tehdit salt islamcı çevrelerden gelmemekte, ancak aynı zamanda örneğin ABD'deki (başkan Bush'un favorisi olan) Evangelist kilise tarafında da gözlenmektedir. Bu uygarlık sürecinin kritik bir eşiğinin semptomu olabilir. Aynı zamanda bu terörist semptomun yoğunluğu, **insan öznelliğinin aktarıcısı özneye** ait kesin ve başat rolü taşıyan ve tanıyan aşikâr nesne rolünü üstlenmekte olan kadını (ve anneyi) barındırmaktan vazgeçebilmeye muktedir olup olmadığının, insanlığın kendine sordurtmasının önündeki engeldir. Bununla birlikte bu gönüllülerin her birine bir anadil atfedilir...

21.yüzyıl psikanalizinin önündeki şans, insanlığı geçtiği bu dönüştürücü sınava yanıt sağlayan konumunu almak olabilir. Freud cesurca kendi payına, otuzlu yıllarda ağırlığını hissettiren korkunç tehditleri kavramsallaştırma yolları aramıştır. Ancak bugün daha iyi görülüyor ki psikanalistler yalnızca, **bir insan öznenin ilk ortaya çıkışında** anne etkeninin başat rolünü (tedavide analistin **aktarımında** ele almaya sıkça gereksinim duyduğu rolü) ele almakla ilgili özsel olan şeye aldırmayan gelişmelere katkıda bulunma kapasitelerinden şüphe duymalarına neden olan **annesel nesne** üzerine konuşmakla yetiniyorlar.

Analitik tedavi sürecinde **aktarımını öznelletirmek**

elbette, analizan için kendi kendisine **dayanabilmesine**, bunu üstüne almasına, aynı zamanda kendi tarafından belirlenmiş olanın tanınmasına ve öyküsünde bariz olarak onarılmış bazı anlamlı ilişkilere **boyun eğmiş** olmayı sonuçta yüklenmesine olanak sağlayacaktır.

Böylesi edilgenleştirici bir alıcılık, elbette analizan için olduğu kadar analist açısından daha fazla özneleşmenin ortaya çıkabilmesi için kaçınılmazdır.

Kaynaklar

- DIDIER-WEILLA. 1998, *Invocations*, édit. Calmann-Levy, Paris.
FREUD S. 1914, « Pour introduire le narcissisme », in *La vie sexuelle*, P.U.F Paris, p. 98.
FREUD S. 1915-b, « Pulsions et destins de pulsions », in *Oeuvres complètes*, P.U.F Paris, vol. XIII, p. 173.
FREUD S. 1924, « Le problème économique du masochisme », in *Oeuvres complètes*, PUF, vol. XVII, p. 9.
GREENA. 1980, « Passions et destins des passions », in *Nouvelle Revue de Psychanalyse*, n°21, repris dans *La folie privée*, édit. Gallimard, p.186.
LACAN J. 1964, Séminaire XI, *Les quatre concepts fondamentaux de la psychanalyse*, Seuil, Paris, p.159.
LAZNIK-PENOT M.C. 1993, « Pour une théorie lacanienne des pulsions », in *Le Discours Psychanalytique*, n°10, p.221.
PENOT B. 1999-b, « La passion du sujet, entre pulsionnalité et signification », in *Rev. Fse. Psychanal.* 1999 n°5 (Enjeux de la passivité), p.1489.
WINNICOTT D.W. *Jeu et réalité*, édit. Gallimard, 1975, p.102-3.

DİP NOTLAR:

- [1] Alain Didier-Weill Freud'un burada başka bir zıt dürtü çifti olan dinlemek-kendini dinlettirmek çiftini ele almadığının altını çizer. Çünkü bu diğer iki çiftin aksine bedeninin kendi plastik tasarımına kulak asmadan, « imgesel » denen kaydı kapsayan duyuşsal bir kayıttır.
- [2] « Öznenin tutkusu, anlamlılık ve dürtüsellik arasında » başlıklı bir bildiri sunduğum Mayıs 1999 Paris'teki Fransızca Konuşan Psikanalistler Kongresinin teması : « Edilgenliğin oyunu » idi.
- [3] Constantin Cavafy 'nin « İthaki » [çn : Odyseus'un Truva'ya gitmek üzere terk etmiş olduğu adanın adıdır] şiirini düşünüyorum: « İthaki için yola çıkacağın zaman, zengin olaylar ve yaşantılarla geçecek uzun bir yol umarak, (...) İhtaki sana güzel bir yolculuk bağışladı: onsuz yola koyulacaksın. Sana verecek başka hiçbir şeyi yok (...) Sonunda İhtakilerin ne anlama geldiğini gördün. » CAVAFY Constantin, « Şiirler », çev: Marguerite Yourcenar, NRF Gallimard, 1978, p.102
- [4] Mayıs 1999 Paris'te, Fransızca Konuşan Psikanalistler Kongresindeki tartışma : « Edilgenliğin oyunu », *Rev. Fse. de Psychanal.* n°5, p.1785.
- [5] bkz. Fethi BEN SLAMA, 2002, ; türkçe basım : *İslâm'ın Psikanalizi*, İletişim, İstanbul, 2005 çev. Işık Ergüden

NAZİLERDEN KAÇIŞ

Bir Nazi Sigmund Freud'u nasıl kurtardı?

Çeviren: Çiçek Canpolat

David Cohen

Güvenle Paris'e, New York Times, Haziran 1938 yılında

Berbat bir rejimde bir arkadaşına sahip olmanın yardımı dokunur.

Vikipedi bu konuda şöyle der..

Freud 1932'de Alman edebiyatına, kültürüne ve psikolojiye yaptığı katkılardan ötürü Goethe Ödülü'nü aldı. Bir yıl sonra (30 Ocak 1933'de), Naziler Almanya'nın kontrolünü ele geçirdi ve Freud'un kitapları Naziler tarafından yakılan ve imha edilen kitapların başında yer aldı. Freud iğneleyici bir şekilde şöyle söyledi:

'Ne büyük gelişme kaydetmişiz. Orta Çağda olsak beni yakarlardı. Şimdi kitaplarımı yakarak yetiniyorlar'

Freud'un kız kardeşlerinin hepsi Nazi Soykırımı'nda yok oldu.

Nazi Almanya 1938'de Avusturya'yı Anschluss (Birlik, birleşme) fikriyle işgal etti. Bu Viyana'da Yahudi karşıtlığının şiddetli bir şekilde kendini göstermesine yol açtı ve Freud'la ailesi Gestapo'dan ziyaretler almaya başladı. Freud "özgürlük içinde ölmek için" sürgüne gitmeye karar verdi. Freud'un Avusturya'daki bütün servetinin kontrolü Anton Sauerwald adlı bir Nazi görevlisine verildi ve şans eseri Freud'a bu Nazi tarafından yardım edildi. Fakat Sauerwald sıradan bir Nazi değildi: Nazi hareketi için bombalar yaptı ve aynı zamanda tıp, kimya ve hukuk okudu.

Sauerwald, Viyana Üniversitesi'nde Freud'u kart oynamak için sık sık ziyaret eden profesör Josef Herzing'in bir öğrencisiydi. Sauerwald Nazi üslerinden Freud'un birçok gizli banka hesabı olduğunu sakladı ve Freud'un psikanalizle ilgili kitaplarının imha edilmesi yönündeki bir Nazi talimatına da uymadı. Aksine, Sauerwald ve bir suç ortağı o kitapları saklı oldukları Avusturya Ulusal Kütüphanesi'ne kaçırdı. Freud'un evini Aryan ırkının üstünlüğünün araştırılması için bir enstitüye çevirme emrinden korkan Sauerwald son olarak Sigmund Freud'un çıkış vizesini imzaladı. Freud 1938 Haziran'ında Viyana'yı doğu ekspresi treniyle terk etti ve Londra'ya yerleşti. Freud yerel bir gazeteye "Viyana'daki bütün param ve mal varlığım gitti." demesine rağmen gizli banka hesaplarından bahsetmedi. Anton Sauerwald savaştan sonra Freud'un gizli mal varlığıyla kaçtığı suçlamasıyla mahkemeye gittiğinde, Freud'un kızı Anna Freud Sauerwald'ı korumak için olaya müdahale etti. Anna Freud Sauerwald'ı tutuklayan Amerikan ordusu görevlisi Harry Freud'a şöyle açıkladı: "Gerçek şudur ki biz hayatımızı ve özgürlüğümüzü (Sauerwald'a) borçluyuz. O olmadan biz asla kaçamazdık." Sauerwald sonra Amerikan tutuklamasından salındı.

"Bir Nazi Sigmund Freud'u nasıl kurtardı?"

28 Ocak 2010, the Jewish Chronicle Online

David Cohen yeni kitabından yaptığı bir alıntısında psikanalizin Yahudi soykırımından kaçışının öyküsü üzerindeki giz perdesini aralıyor.

Viyana, 25 Temmuz 1947: Anton Sauerwald 44 yaşındaki biri için fazlaca bitkin görünüyordu. Onun doktoru, Karl Szekely, mahkemeye hastasının tüberküloz olduğunu, mahkeme prosedürlerinin ertelenmesi

gerektiğini defalarca yazdı. Sauerwald bir ayını hastanede geçirdi. Fakat Judge Schachermayr daha fazla erteleme istemedi.

Sauerwald savaşın büyük bir bölümü boyunca Luftwaffe'de bir görevliydi, pilot değildi fakat teknik bir uzmandı. 1945 Mart'ında esir alındı ve Amerikalılar tarafından yürütülen Bad Heilbrunn'daki savaş kampına esir olarak gönderildi, ama Haziran'da salındı ve Viyana'ya döndü.

O gerçekten iyi eğitilmiş bir adamdı. 24 yaşındayken kimya alanında dünyada önde gelen dergilerden biri olan Monatshefte für Chemie'de (Aylık Kimya) bilgilendirici 4 sayfa yayınladı. Profesörü (Josef Herzig) saygın bir organik kimyacı olan Viyana Üniversitesi'nde doktora yaptı. Sauerwald her zaman "Doktor Profesör Herzig"i sevdi ve ona saygı duydu.

Sauerwald Viyana'ya döndüğünde eşi Mariane'yi bulamadı. Onu ararken bir başkası da Sauerwald'ı arıyordu. Freud'un yeğeni olan Harry Freud Amerikan ordusunda görevliydi ve Sauerwald'ın aranıp bulunması konusunda ısrar etti. Harry Sauerwald'ın ailesini soyduğunu; aile işlerine, 1919'da büyükbabasının başladığı Uluslararası Psikanaliz Yayınevi'ne zarar verdiğine inandı. Harry, Sauerwald'ın eski evine onun suçunu kanıtlayacak belgeleri aramak için gitti. Hiç kimse bir Amerikan görevlisini durduramazdı.

1945 Ekim'inin sonunda Harry Freud'un ısrarı üzerine Sauerwald yakalandı ve polis onun geçmişinin tüm yönlerini sorgulamaya başladı. Bu tamamen sıradan olan adam savaş suçlarıyla suçlanıyordu ve 1945 Haziranında Almanya teslim olur olmaz kurulan yeni Volksgericht'e, Halkın Mahkemesi'ne, yargılanmak için gönderildi. Halkın Mahkemesi'nin davaları Nuremberg'dekiler kadar sansasyonel değildi, fakat Birleşmiş Güçler hala yasal prosedürlere meraklılardı. Onlar Nazilerin kuralları takip eden sivil insanlar tarafından yenildiğini göstermek istediler. Sonuç olarak her şey çok büyük zaman aldı. Aslında Sauerwald'ın davası Nuremberg'deki birininkinden daha uzun sürdü (18 ay).

Yargılama süreci basitti. 1933'te Naziler Almanya'da gücü ele aldıkları andan itibaren Yahudilerin kişisel ve finansal özgürlüklerini kısıtlayacak yasalar geçirdiler. Tüm Yahudilerin 5.000 Reichsmarks'ın (o zamanlar Alman para birimi) üzerindeki malları bildirilmeliydi. Nazi Partisi'nin gazetesi Der Angriff (Saldırı) bütün Yahudi mallarının düzgün olmayan yollardan kazanıldığını açıkça ilan etti. Naziler her Yahudi işyerine bir müteveli gönderdi. Mütevelliden bu düzgün olmayan yollardan elde edilen malların Nazi projesinin şanına kullanılmasını garanti etmesi beklendi.

Sauerwald, Freud ailesine müteveli olarak 15 mart 1938'de gönderilir gönderilmez sadece onların mallarını değil aynı zamanda onların kaderini de etkiledi. Dava onun bu pozisyonunu kötüye kullanarak para ve aynı zamanda el yazmaları, sanat eserleri, kitaplar ve aynı değerdeki başka şeyleri de içeren malları ele geçirdiğini iddia etti.

Dava prosedürleri başladığında mahkeme Sauerwald'a suçlu olup olmadığını sordu. Sauerwald "suçsuz" diye cevap verdi.

The Anschluss (Birlik, birleşme)

12 Mart 1938'de Alman askerleri Avusturya sınırını geçti ve hiçbir direnmeyle karşılaşmadı. Freud her saat başı yorum yapan radyoyu dinledi. Hiçbir direnme yoktu. Alman askerleri karşılaştıkları bu sıcak karşılamayla şaşkına döndü. Freud arkadaşı Arnold Zweig'e şöyle yazdı: "Yahudi düşmanlığına tapan insanlar Reich'teki kardeşleriyle birleştiler."

Freud Anschluss'la berbat bir bedensel ağrı içinde başa çıkmak zorundaydı. Doktoru Max Schur'a göre 3 hafta önce bir operasyon geçirmişti. Freud 21 Mart'ta doktorunun onun işini 12 günlüğüne iptal etmek zorunda kaldığını, başkaları için olan kanepede sıcak su torbalarıyla ve ağrıyla yattığını yazdı. Freud olana bitene inanmayı güç buluyordu. Ona Viyana'yı terk etmesini söyleyen arkadaşlarının tavsiyelerini reddetti.

Nazilerin Viyana'ya geldikleri günden bir gün sonra Freud'un oğlu Martin aynı zamanda Uluslararası Psikanaliz Yayinevi'nin de ofisi olan Bergasse 7'deki ofisine gitti. Babasına ait olan bazı eşyaları da içeren gizli banka hesaplarıyla ilgili belgeleri yok etti. Belgeleri yok ederken bir çete ofise kabadayı gibi daldı. Çeteler şehirde dolanıyorlar ve Yahudileri hedef alıyorlardı. Bitkin görünüşlü bir adam tabancayı çıkardı ve Martin'in kafasına dayadı. "Seni neden öldürüp kurtulmayayım?" diye bağırdı. Fakat en sonunda bir Nazi görevlisi geldi ve Martin'in gitmesine izin verdi.

Martin Bergasse 19'daki ailesinin apartmanına döndü ve orada da bir olay olduğunu öğrendi. Freud'un hizmetçisinin dediğine göre birtakım Gestapo'lu (gizli polis) adamlar geldi. Freud'un eşi Martha sakindi. Gestapo'lulara eve gelenlerin beklerken ayakta durmalarına izin vermediklerini söyledi ve bu yüzden de oturmalarını rica etti. Sonra nazik bir şekilde evde biraz nakit paralarının olduğunu söyledi.

"Buyurun beyler" dedi Martha

Nakit para toplam 6.000 şilin ediyordu. Freud endişeli bir şekilde odaya doğru yürüdü, fakat bir şey demedi. SS'nin (Koruma timi) beyleri parayı aldı ve garip bir şekilde resmi bir makbuz verdiler.

Freud Nazilerin 6.000 şilini aldığını görürken eşine: "Aman tanrım, hiçbir ziyaretimde bu kadar para almadım ben." dedi.

Daha da kötüsü Gestapo'lu adamlar bütün ailenin pasaportlarını aldı. Herkesin her an durdurulup kim olduklarını kanıtlamaları istenen bir şehirde Freud ailesinin şimdi hiçbir resmi belgesi yoktu. Belgeleri olmayanların çoğu yakalanırdı.

13 Mart'ta Viyana Psikanaliz Topluluğu toplandı. Freud kendi Yahudi tarihi bilgisinden morallerini yüksek tutacak bir hikaye düşündü ve arkadaşlarına anlattı: "Rabbi Jochanan ben Zakkai Kudüs'teki tapınağın Titus tarafından yıkılmasından sonra Tevat'ı okutmak için Jabneh'te bir okul açmak için izin istedi. Biz de aynısını yapacağız. Biz, her ne olursa olsun, tarihimiz ve geleceğimize bağlıyız ve birazımızı kendi kişisel deneyimlerimizle işkence edileceğiz."

İyi Nazi Sauerwald

Mütevelli olarak Sauerwald'ın görevi Yahudileri bir şeyden dolayı suçlu bulmaktı ve böylece onlara

Sigmund Freud ile kızı Anna
Paris'e varışta

paralarını alabilmek için daha fazla baskı yapabileceklerdi. 1938'e kadarki geçmişinde hiçbir şey Sauerwald'ın ahlaklı olduğunu göstermiyordu, ahlaklı olması bir yana, onun Yahudiler için sempatisi olduğunu da hiçbir şey göstermiyordu; fakat o nasıl çalışacağını ve detaylara nasıl dikkat etmesi gerektiğini bilmiyordu. Sauerwald Freud ailesinin ve yayinevinin belgelerini inceledi, başkalarının ailenin bütün fertlerine gönderdiği mektupları okudu. Freud'un yıllardır yurt dışına para gönderdiğini fark etmesi uzun zaman almadı. Martin her belgeyi yok etmede başarılı olamamıştı.

Sauerwald aynı zamanda Freud'un yayinevinin üreticilere borcu olduğunu fark etti. Yahudilerin kendilerinin ve şirketlerinin bütün borçlarını ödemedi. Avusturya'yı terk etmelerine izin verilmiyordu. Freud'un yayinevinin borcunu ve kendisiyle ailesinin uçuş vergilerini ödemesi için büyük bir miktar paraya ihtiyacı vardı.

Sauerwald'ın davranışı şaşırtıcıydı. Yayineviyle ilk toplantılarında kabaydı, fakat sonra çok daha az düşmanca davrandı. Kimse neden olduğunu anlayamadı. Savaşın sonra Freud hakkında ilk izlenimlerini açıkladı. Sauerwald, Freud'un duygusal olarak kırılgan bir durumda olduğunu ve çok hasta biri olduğunu anlamıştı. Sauerwald, onun durumuna anlayışlı olmaya çalıştığını ve, belki de biraz kendini beğenmişlikle, iyi bir doktorun ona davrandığı gibi davrandığını ısrarla söyledi. "O ve ailesinin ihtiyaç duyduğu rahatlatıcı sözleri bulmaya çalıştım" diye ileri sürdü. "Onun daha fazla şok yaşamasına engel olmaya karar verdim."

Fakat Sauerwald'ın hoşgörülü olması için daha akademik bir neden daha olabilir. O her zaman oldukça

vicdanlıydı ve şimdi yayınevini yönetmek onun mesleği olmuştu. Mantıklı olarak yapılabilecek ilk şey onun yayınladığı kitapları okumaktı.

Kitaplar onun üzerinde olağanüstü bir etki bıraktı ve bu etkiden Nazi üslerinin şüphelenmesine izin vermemesi gerektiğini biliyordu. Freud imkansız olanı elediğinde olası olmayan gerçeği açıklar diyen dedektif Sherlock Holmes'u yaratan Conan Doyle'u severdi. Olası olmayan Sauerwald'ın Freud'a yardım etmesiydi. Olası olmayan Sauerwald'ın tavrının değişmesinin tek nedeninin Freud'u okumak olmasıydı. Fakat olası olan Sauerwald'ın Freud'un yardım etmeye değer biri olduğuna karar vermesiydi, en azından 2 neden için: O bir dünya figürüydü ve Sauerwald'ın saygı gösterdiği profesörü Josef Herzig'in bir arkadaşıydı. Fakat aynı zamanda Freud'un diğer nüfuzlu arkadaşları gibi yurt dışında parasının olduğu da açıktı. Savaşın sona mahkeme prosedürlerine eklenen bir notta, Freud'un 2'yle 3 milyon arasında göz ardı edilmeyen bir serveti olduğu yazılıydı.

Sauerwald Freud'un kitaplarını okuduktan sonra üslerine Freud'un yurt dışında gizli hesapları olduğunu söylemedi. Aksine, önemli belgeler için kilitli bir kutusunun olduğu evine kanıtı geri götürdü. Eğer Gestapo bu kanıtı bulacak olsaydı, Sauerwald belgeleri çalışmak için geri getirdiğini söyleyecekti.

Freud'u ikna etme

İronik bir şekilde, Freud Gestapo'nun sevgili kızı Anna'yı yakalamasından sonra Viyana'yı terk etmeye karar verdi. Anna 22 Martta evine sağ salim döndüğünde Freud'un rahatlaması kelimelerle anlatılamazdı. Freud gelecek birkaç gün içinde Viyana'daki İngiliz Konsolosluğu'na, İngiltere'ye birlikte gitmek istediği kişilerin isimleri için bir liste hazırladı.

Liste şöyle uzuyordu: Sigmund Freud, yaş 82; Martha Freud, yaş 77; Minna Bernays, baldız, yaş 73; Anna Freud, kız çocuk, yaş 42; Martin Freud, erkek çocuk, yaş 48; Esti Freud, Martin'in eşi, yaş 41; Walter Freud, Martin'in oğlu, yaş 16; Sophie Freud, Martin'in kızı, yaş 14; Enkel Ernst Halberstadt, torun, yaş 24; Mathilde Freud, kız çocuk, yaş 50; Robert Hollitscher, Mathilde'nin eşi, yaş 62; Max Schur, Freud'un kişisel doktoru, yaş 39; Schur'un eşi, Helen, yaş 26; Schur'un iki küçük çocuğu; Paula Fichtl, kahya, yaş 36; Mitzi, Freud evindeki diğer hizmetçi, yaş 30 civarı.

Bir kilit rol de Freud'un resmi yaşam öyküsü yazarı olan Gal'li analizci Ernest Jones tarafından oynandı. Gelecek üç ay boyunca kaçışı gerçekleştirmek için yılmadan çalıştı.

Jones Londra'da bilindik bir doktor olan kuzeni Wilfred Trotter'ı görmeye gitti. Trotter Kraliyet Derneği'nin başkanı olan Bay William Bragg'ın tanıtım mektubunu verdi. Bragg Jones'a sormuştu: "Gerçekten Almanların Yahudilere karşı bu kadar zalim davrandığını düşünüyor

musun?"

Jones onların zalimliğini garanti edebilirdi. Bragg'e Yahudilerin sokaklarda çeteler tarafından dövüldüğünü söyledi. Jones bu konuda gönüllü bir asker gibiydi ve Bragg'den Freud'u İngiltere'ye davet eden bir mektup almadığı sürece Kraliyet Derneği'nin ofislerini terk etmeyecekti.

Jones, St James parkını geçip İçişleri Bakanlığı'na bir tanıdığı görmek için gitti ve bu tanıdık da İçişleri Bakanlığı'nda sekreter olan Bay Samuel Hoare'ydı. İki adam geçmişte birlikte buz patenine gitmişti. Hoare dikkatli olması gerektiğini hissetti çünkü bu kadar çok Yahudinin İngiltere'ye gelmesine izin vermeye karşı çıkarlar vardı. Jones gene ısrar etti ve sonunda Hoare'yi Fichtl ve hizmetçi Mitzi de dahil bütün Freud ailesi için giriş vizesi çıkarmaya ikna etti. Fakat Freud'un aynı zamanda çıkış vizesine de ihtiyacı vardı.

Sauerwald Freud'un çıkış vizesini imzalayıp imzalamamayı düşünürken Berlin'den yeni bir emir aldı: Freud ailesi apartmanlarından taşınacaklar ve ev yeni bir ırk

enstitüsüne ev sahipliği edecek; ırk enstitüsü neden Aryan ırkının üstün olduğunu araştırarak. Bu büyük bir hakaretti ve dengeyi bozacağa benziyordu. Sauerwald sonunda Freud'un ayrılmasında hiçbir engel olmadığını gösteren belgeleri imzaladı.

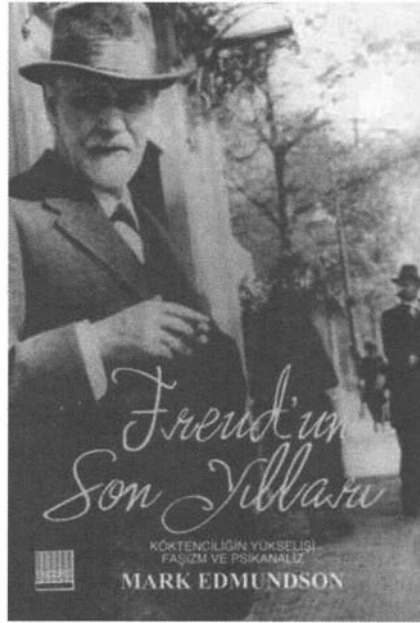
Max Schur kimsenin neden Sauerwald'ın Freudların hayatını kurtardığını anlamadığını söyledi ve Freud'un kitaplarını okumanın Sauerwald'ın tavrını değiştirdiğini düşündü. Schur sonunda daha kapsamlı bir açıklama getirdi. Freud'un erkek kardeşi Alexander, Sauerwald ile buluştu ve açıkça nedenlerini sordu. Schur'un Sauerwald'ın o zamanlar yaptığını söylediği konuşmanın kelimesi kelimesine doğru olup olmadığına emin olmak imkansız, fakat Schur Sauerwald'ın Alexander'a

söylediklerini şöyle aktarıyor: "Lider elbette en iyisini bilir ve anavatanın bir kuşatma içinde olduğunu fark eder. Yahudiler enternasyonalist arzuları ve bireysel davranışa karşı yatkınlıkları yüzünden toplumun güvenilir bir elementini oluşturamazlar. Bu yüzden ortadan kaldırılmalılar. Fakat bu bir bireyin özel durumdaki kişisel zorluğunu hafifletmesine izin verilmemesi anlamına gelmez."

Stres ve terk etme

Freud'un korktuğu son bir bürokratik pürüz vardı. Gestapo bir referansta ısrar etti, çünkü ünlü bir adama karşı zulimlikle suçlanmak istemediler. Freud'dan iyi davranıldığını onaylamasını istediler. Freud'un cevabındaki ironiyi görmediler, görmek istemediler. Freud "Ben çok içtenlikle Gestapo'yu herkese öneririm." diye yazdı.

Terk ettikleri gün en iyi rapor küçük, sıradan detayları not alan Paula Fichtl'den geldi: Kahvaltı normal

servis edildi. Freud her zamanki gibi rafadan yumurtasını yedi ve Anna, Freud'a favori içeceklerinden biri olan vermuttan bir yudum almasını önerdi. Kimse çok konuşmadı.

Öğleyin Paula onları ve 20 bavulu Westbahnhofa (Batı İstasyonu) götürmesi için iki taksi çağırdı. Tam apartmanı terk edeceklerken Paula çekyatın üzerinde biraz toz gördü ve sildi. Yeni kiracılar gelecekti ve evi kirli bırakmalarından kimsenin şikayet etmesini istemedi. Taksiler 2'de geldi. Freud yeni köpeği Lun'u istasyona giderkenkucağındataşdı.

Freud, Martha, Anna, Dr Josephine Stross, Paula Fichtl ve hizmetçi İstanbul'dan gelen doğu ekspresine bineceklerdi. Freud birçok kişinin ya gittiğini ya da öldüğünü ve sadece 2 kompartımana ihtiyaçları olduğunu fark etti. Freud'un Viyana'da yazdığı son söz şimdi Manchester Üniversitesi'nin koleksiyonunda. İngiltere'de yaşayan yeğeni Sam'e ayrıldıklarını ve 30 yıllık bir aradan sonra onunla buluşmayı umduğunu posta kartına karaladı. 3.25'te tren Westbahnhof'dan hareket etti. Freud'un bilmemesine rağmen grup yalnız değildi. Freud'un eski bir hastasının bir arkadaşı olan Paris'teki Amerikan büyükelçisi William Bullitt, Viyana'daki Amerikan Konsolosluğu'na Freud ve ailesini izlemek için bir adam göndermeleri konusunda ısrar etti, bir problem olursa bu kişi müdahale etmek için talimat aldı.

4 Haziran'da 2.45'de doğu ekspresi Almanya ve Fransa arasındaki sınıra ulaştı. Kaçan bütün Yahudiler son dakikalarında sorun çıkmasından korktu. Freud ve Martha çok yorgundu, bu yüzden Anna bütün memurlarla uğraşmak zorunda kaldı. Derin bir sessizlik içinde memurlar pasaportlara ve çıkış vizelerine baktılar ve sonra kompartımandan dışarı çıktılar. Naziler yandaki vagona geçtikten sonra kondüktör Freudları görmeye geldi. Kondüktörün "Keşke sizinle gelebilsem" dediğini Paula unutmadı.

Rhine'yi geçtiklerinde rahatlama çok büyüktü. Freud günlüğüne "Rhine köprüsünden sonra özgürdük." diye yazdı. Anna varmu getirdi ve kaçışlarına kadeh kaldırdılar.

Sınırı geçtiği an Freud'daki değişme gözle görülürdü. Son 3 ayın stresini attı ve işe yoğunlaşmaya hazırды. Bu alanın çok fazla göz ardı edilmesine rağmen Freud'un hayatındaki son 15 ayının verimi dikkate degecek bir şekilde ortaya çıktı.

Anna, Sauerwald'ın aslında Freud ailesine yardım ettiğini yazdıktan sonra Sauerwald salındı, fakat 18 ayını gözaltında geçirmiş oldu. Tyrol'da yaşamaya gitti ve 1970'de Innsbruck'ta öldü.

Sigmund Freud'un Kaçışı, David

Cohen

Julia Pascal'dan kitap üzerine bir inceleme

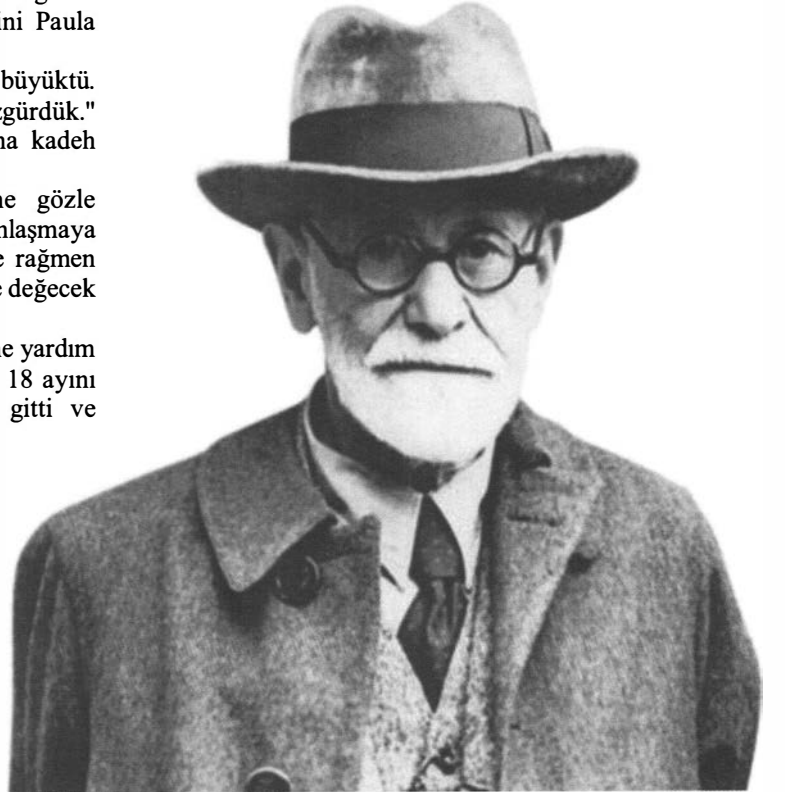
Bu, Freud'un 1938 Haziranında Viyana'dan Londra'ya dramatik kaçışının merak uyandırıcı bir araştırmasıdır. David Cohen'in yapısında başlığın vadettiği bir macera kitabından çok serbest çağrışım analizi hissi var. Fakat yazı dili heyecanlı, yer yer alaycı ve her zaman sürükleyici.

Gizemli Nazi ortağı Anton Sauerwald gibi Freud'un hayatının açığa çıkmamış bölgelerinde gezintiye çıkan Cohen aynı zamanda Freud'un aile sırlarını da ortaya serer. Hileleri, intiharları, gizemli ölümleri, saklı İsviçre banka hesaplarını keşfeder. Ve Freud'un ruhunu araştırarak onun Yahudi mirasından bağlarını kopardığı algısını çürütür. Cohen Freud'un içsel yaşamında gezinen bir varlık olan Musa'nın önemini vurgular. Freud'un en çetrefilli işi olan Musa ve Tektanrıcılık, Musa'nın Museviliği icat eden bir Mısırlı olduğu fikrini ileri sürer. Freud bunu İngiltere'ye gidince anca yayınlamaya cesaret eder.

Kışkırtıcı bir şekilde Freud İbrahim'i tektanrıcılığın babası statüsüne çeker. Freud Yahudi tanrısının yaratımının, firavun Akhenaten konseptinin gelişmiş hali olduğuna ve Musa'nın Mısırlı inancını yeni bir dine, Museviliğe, transfer ettiğine inanır. Cohen Freud'un Musa'yla takıntısının kendini yeni bir (Yahudi?) din geliştiren bir Musa olarak görmesinden kaynaklandığına inanır. Ve din de psikanalizdir.

Kitabın tarzı çok sürükleyici çünkü Cohen Freud'un sayfadan fırlayan ilginç tiplerle etkileşimini anlatır. Biz Freud'u Hilda Doolittle, prenses Marie Bonaparte, Carl Gustav Jung ve William Reich 'in gözlerinden görürüz.

Ana gizem- Sauerwald'ın neden Freud'a yardım eden yolu seçmesi- asla çözülemedi. Cohen hala gizlenen birçok sırrın olduğunu fark eder. Kongre Kütüphanesi Freud'la hastaları, ailesi ve arkadaşları arasında geçen mektuplarına ve aynı zamanda klinik notlarına ev sahipliği yapar. Bu belgeler 2020 ya da 2050'ye kadar saklanacak ve bunlardan 8'i daima gizli kalacak. Freud'un hayatıyla ilgili ne bu kadar önemli olabilir ki halktan bunu gizliyorlar?

Elektromanyetik Yapı ve Süperego, Ego ve İd'in Dinamikleri Üzerine

Çeviri: Emre Kayhan

Alan S. Haas

Genellikle, insanlar sürekli, tercihen saldırgan ve bencil bir yolla id'lerini tatmin etmeye kalkışır; ve pek çok düşünme ve sosyal etkileşimlerini, ebeveynsel figürler & toplum tarafından yasaklanmayan ve kabul edilebilir olarak görülen davranışsal rehber yollara uyarak, bir ego seviyesi olarak değerlendirilebilecek şey üzerinden gerçekleştirirler. Süperego, ego, id yapılı ve motivasyonel sistemle ilişkili psikolojik süreçler bundan dolayı, her zaman en alakalı, temel ve esas olarak düşünülmelidir.

Sigmund Freud, ego ve onu kontrol edip yürüten partnerleri (sırasıyla süperegö ve id) fikrini açıkladığında, onları fizyolojik yapılarla yapabileceği en iyi şekilde doğrudan ilişkilendirmek için gerçekten de gayet zekice bir girişimde bulunmuştu. Egonun, beynin “bir dış katmanı”, id’in ise limbik sistem tarafından oluşturulduğunu öne sürdü. Süperegö’nün beyinde nerede konumlanmış olabileceği açık değildi, ancak daha yeni bulguların prefrontal alanlarda (önbeyin civarında) beynin hiyerarşik işlevinde en yüksek seviyeleri gösterdiği görülebiliyor. Ebeveynlerimiz ve toplumumuzun sert hükümleri artık, tıpkı ego ve id’in her zaman yaptığı gibi, iyi tanımlanmış yapısal bir köken ve yuvaya sahip. Bu üç sistem birlikte, bize rehberlik eden ve bizi kontrol eden akılcı bilinç (ego), motivasyon (id) ve genel prensipleri (süperegö) belirliyor.

Belirli ayrıntılar, korteksin çeşitli parçaları (konuşma, hareket vb.) ile beynin, lokalleşme ve fonksiyonları nesiyle ilgili olursa olsun açıkçası çok önemliyken, yine Freud’un gayet başarılı bir biçimde uyguladığı geniş “üç parçalı” davranış sistemi içinde var olan işlevlerin alt kümeleri olarak düşünülmelidir. Bu, psikolojik, sosyal ve kültürel olarak kanıtlandığı üzere (ki hangi bilincin ve davranışın en çok saptanmış ve birleştirilmiş olduğu üzerine genel bir yapısal oluşum temsil etmesi hayli olasıdır) çok temel ve kritik derecede önemli olan yapısal ve işlevsel bir sistemin genel biçimini keşfettiği anlamına geliyor. Süperegö, ego ve id’in düşünce ve davranış ile ilişkisi belki de bacakların yürümekle olan veya ciğerlerin solumakla olan ilişkisi kadar temel ve önemli. İnsanlar beynin, bu işlevleri düzenleme ve gerçekleştirme yapısal özelliklerine ihtiyaç duyarlar, aksi takdirde var olamayacaklardık.

Bundan dolayı, bu sistemin temel teşkil edici önemi, tam olarak tanımlanmaya ve doğru bir biçimde bilinmeye ihtiyaç duyar. Hayatın durum ve talepleri, doğrudan beynin fizyolojisi ve apaçık var olan ihtiyaç ve amaçlarımız ile ilişkilidir. İnsanlar, temel inançları ve rehberlik edici ilkelerini şekillendiren kuralların sosyal temelli bir “süperegö”sünü yaratan ve oluşturan ebeveynlerinin arasında doğar. “Ego”, genel eğitim ve akran etkileşimlerinde güç geliştirir, ve etkileşimler için mantıksal temeli teşkil eder. Id, biyolojik ve üremeyle ilgili dürtüleri ve bunları yapmak için en temel motivasyonları oluşturur. Gerçekliğin yadsınamaz unsurlarıyla ilişkili olarak, psikolojinin bu karakteristik özellikleri, davranış yürüten ve yönlendiren en temel, oldukça sağlam yapı ve güçleri temsil eder. Ancak ara sıra, aldatıcı biçimde alakasız ve tutarsız görünebilirler.

Çok sayıda çağdaş psikolog Freud’un modelinin fazla basit ve ilkel olduğunu veya kapsayıcı olmadığını

düşünüyor. Bunun nedeni, genellikle daha üstün olduğuna inanılan, daha yeni bilinçsel-davranışsal modellerle çelişkili olması olabilir. Freud’un, keşiflerinin bilinçsiz psikopatolojiyle çok fazla ilişkili olmasından ötürü belki de kısmi olmaksızın, her nedense demode olduğu görülüyor. Buna rağmen, durum o ki bütün psikolojik ve davranışsal modelleri bu orijinal psikoanalitik yapılarla geri ilişkilendirmek gerekiyor. Freud’un keşiflerinin, görelilik ilkelerinin fiziğe olduğu kadar, psikolojiye temel olduğu söylenebilir, ve iki teorisinin aynı zamanda geliştirilmiş olması rastlantı olmayabilir. Psikoanalitik modeli yaratmak için kullanılan argümanların gayet sağlam oluşu inkâr edilemez. Biyolojik ve evrimsel, eşeysel güdülerle grup ve aile yapılarının merkeziliği, ve mantıksal bilincin doğru yönetimine ihtiyaç perspektifinden bakılırsa çürütmek zor olacaktır. Genellikle, insanlar sürekli, tercihen saldırgan ve bencil

bir yolla id’lerini tatmin etmeye kalkışır; ve pek çok düşünme ve sosyal etkileşimlerini, ebeveynsel figürler & toplum tarafından yasaklanmayan ve kabul edilebilir olarak görülen davranışsal rehber yollara uyarak, bir ego seviyesi olarak değerlendirilebilecek şey üzerinden gerçekleştirirler. Süperegö, ego, id yapılı ve motivasyonel sistemle ilişkili psikolojik süreçler bundan dolayı, her zaman en alakalı, temel ve esas olarak düşünülmelidir.

Ardından gelen, “psikobiyofizik” olarak adlandırılan yeni bir model, süperegö, ego ve id’in psikolojinin fiziksel, kimyasal ve biyolojik yorumlaması için yapısal ve enerjik bir unsur oluşturduğu, bilincin psikoanalitik yapısı ve onun bilinçaltıyla ilişkisi üzerine kurulmuştur. Bu belki de düşünce ve insan davranışının nicel bilimsel ve matematiksel analizine bir başlangıç olmalıdır. Süperegö, ego, id ve onların toplumsal çevre ve doğal çevreleriyle

olan kalıcı bağları ve etkileşimleri, fiziksel, bilimsel davranış modeli için bir başlangıç noktası olmalıdır. Yeni kitabı “Gerçekliğin Karşılıklı Bağlantılılığı”nda (Interconnectedness of Reality) Dr. Haas, insan davranışlarının biyokimyasal ve elektromanyetik temelli olduğu fikrini tanıtmaya başladı. Bu fikirlerin mantıksal ilerlemesini kısaca tanıtsak, süperegö, ego ve id’in elektromanyetik enerji durumları ve yükleme miktarındaki karşılıklı değişimler bağlamında açık olarak modellenebileceği şeklinde özetleyebiliriz. Yine Dr. Haas tarafından yazılan gelecek kitapta, psikodinamik ve biyofiziksel ilkeleri değerlendiren bütün bir bilinç ve davranış modeli, daha kapsayıcı bir biçimde ayrıntılandırılacak.

Örneğin, başlangıç olarak bu fikirleri öne çıkarmak için, insanlar işbirlikçi ve rekabetçi yollarla

S. Freud

belirli zamanlarda düşünüyor ve eylemde bulunuyor, ve ego & süperego tarafından düzenlenip yönetilen id'den kaynaklanan biyokimyasal süreçlerin zamanlaması ile yürütülüyor olmalıdır. Alışıldık psikolojik ve evrimsel ilkelerden yaygın olarak bilindiği üzere insanlar, büyük biyolojik ihtiyaçları nedeniyle belirli yollardan etkileşim kurarlar. Bir çocuk güvenli bağlanma sisteminin içinde korunmak için annesine koşar, veya bir genç adamla kadın kur yaparlar, çünkü ilk olarak üreme güdüsü ve ihtiyaçlarıyla güdülenirler. Bir kişi üzüldüğü sıkılır ve kaygı istilasına uğrar çünkü ekonomik (genellikle kültürel) ve seksüel ihtiyaçlarını doyuramaz. Bu örnekler neyin doğal, sağlıklı ya da sağlıklı olup olmadığını temsil eder ve süperego, ego ve id sisteminde işlev görür. Tüm durumlarda, bu sistemdeki kişilerin ihtiyaçları her ne şekilde olursa olsun yeterli miktarda etkinlik ve davranış ile doldurulmalıdır. Yine de çoğu zaman, nörokimyasal temelli süreçler elektrokimyasal ya da elektromanyetik alışverişler (örn. süperego, ego ve id'in işlevleriyle doğrudan ilişkili etkinlik üniteleri ve düşünceler) olarak, ölçülebilir biçimde yorumlayan basit bir fiziksel yapı ve dinamik sistemle onları modelleyerek tedavi edebilirler.

Hepsi değilse de eşeysel etkileşimlerin çoğu süperego-id ya da ego-ego etkileşimleri olarak sınıflandırılabilirler. Bir yetişkin-çocuk etkileşimi genellikle bir süperego-id etkileşimi, ve akran ya da meslektaş etkileşimi çoğunlukla bir ego-ego etkileşimidir. Bütün alışverişlerde her tip etkileşimde çeşitli bileşenler olmasına rağmen bu kurallar genellikle doğru biçimde işler. Bir kez bu tür genel yapı modeli kabul edildiğinde, görece belirli miktarlar ve akranlar arasında alışveriş yapıları yüklem tiplerini içeren etkileşimleri sınıflamak

daha kolay olur. Fikir, (bütün modeli göstermeksizin) 'tam bir süperego durumu' 'bir tam yüklem miktarında' olarak açıklanmak suretiyle, ve saf id durumu tam zıttı olan yüklemle normalleştirilebilir veya tedavi edilebilir' olarak özetlenebilir. Ego durumu aslen bir tür süperego-id arası köprü oluşturan ve kişinin yaşamının daha mantıklı ve bağımsız yanını oluşturan "zemin durumu"nu temsil edebilir. Bunlar bütün davranış temel birimleri olabilecek

yüklenmiş durum tiplerinin "kutupsal zıt" çiftleridir, çünkü sadece bu koşulları tatmin eden üretici ve yok edici etkileşimler gerçekleşebilir. Belki de bütün durumlarda, bu tür bir etkileşim birimi bir biçim veya başka bir biçimde gerçekleşmelidir.

Bir süregelen veya düzenli temel üzerinde yer alacak bu belirli etkileşim türlerine olan gereklilik, ayrıca pek çok birey tarafından sergilenen karışık ve karmaşık davranışların çoğunu açıklamaya başlamak için kullanılabilir. Alışıldık kültürlü ve teknoloji temelli toplumlarda yaşıyoruz. Bu çelişen durumlar altında, güçlü biyolojik (örn. psiko-kimyasal) güdüler sıklıkla çarpıcı biçimde baskılanabilir veya doyumları ertelenebilir. Freud, bana göre şimdiye kadar yazılmış en iyilerinden olan Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları (Civilization and its Discontents, 1930) kitabında, kültür ve çatışmanın çıkmazının bu öne çıkan meselesini açıklamaya başlamıştır. Freud, kendi yaşam süresinde bunu tamamlaması mümkün olmamasına rağmen, muhtemelen son noktada libido ya da bir genel "yaşamgücü"nin daha düzgün ve kesin bir biçimde açıklanması gerekebileceğinin tamamen farkındaydı. Ancak şimdi, 21. yüzyılda, bu olasılığı fark etmek görüldüğü kadar aşılabilir olmayabilir.

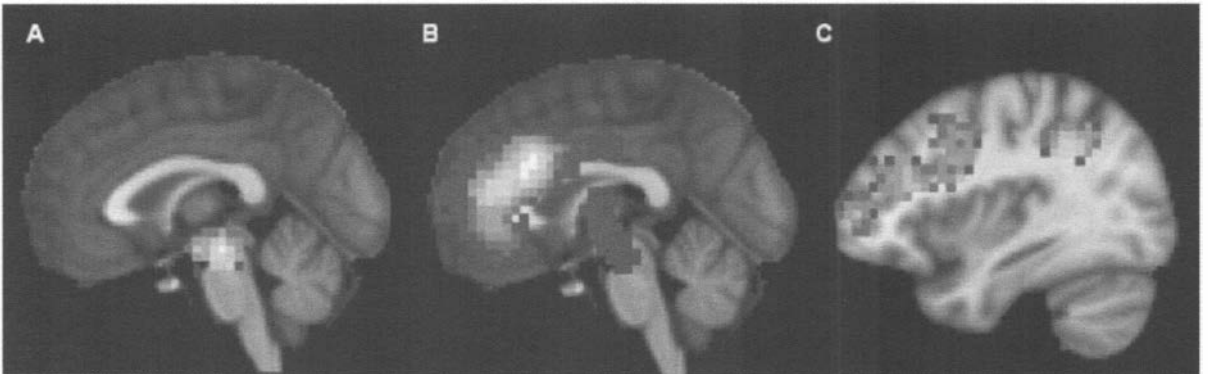

Fig. 1. fMRI results reveal a triple dissociation consistent with Freudian theory. (A) Regions of the brainstem were correlated with the ID. (B) The anterior cingulate showed robust EGO-related activation. (C) Lateral prefrontal and parietal regions showed the strongest SUPEREGO-related activity. We would show you the scatterplots, but now we are paranoid about accusations of double-dipping. Just trust us. There were no outliers and the data are totally normally distributed.

Spinoza ve Psikanaliz

Haluk Sunat

Genç Spinoza, dini eğitimine başlamak üzere, ilkin, Portekiz Yahudilerinin Amsterdam'da kurduğu 'Talmud Tarah' (Yahudi İncelemesi) okuluna verildi; lakin, oradaki eğitime kendisini pek veremedi. Oradan ayrıldı, Saul Levi Morteria'nın önderliğindeki çevreye katıldı. Bu kez de o çevreye uyumda kusur etti; Descartes'ın felsefesine ilgi duydu. Ona ilgi duymakla kalmadı; ruhun ölümsüzlüğü fikrini yadsır, ifadesini doğa yasalarında bulan Tanrı anlayışına meyleder oldu.

Varoluşsal Bütünlük

Portekiz'deki dinsel baskılardan kaçarak Hollanda'ya sığınan Michael de Spinoza'nın (Notlar/ 1), 24 Kasım 1632'de Amsterdam'da dünyaya gelen oğlu Benedictus de Spinoza, gerçekten de 'kutlu' bir adamdır. Kutluluğu, 'Benedictus'un Latince'de, Baruh'un İbranice'de kutlu anlamına geliyor olmasından ziyade; Spinoza'nın, XVII. yy.'da, bedensel olanla ruhsal/tinsel olanın eytişimsel ('dialectic') ilişki ve bütünselliğini; o bütünselliğin, sonsuzluğu içindeki 'doğa' ile aynı nitelikteki alışverişini ortayakoyabilmiş olmasındandır, derim.

Spinoza'nın, üç yüzyıl sürecek Aydınlanma'nın ilk adımı olan XVII. yy.'da, müstesna bir konumu vardır. Maruz kaldığı dinsel baskılar bir yana bırakılacak olursa; Spinoza, bilimde niceliksel (matematik/fizik) yaklaşımın; felsefede, varoluşu, 'düşündüğünü' düşünen bilinç'e sınırlayan, bilinci, evrensel ve toplumsal boyutundan soyutlayan 'kartezyen' ('Cartesian') tavrın önde olduğu bir kültüre doğdu. Ve; bilmenin/bilincin, duygu dünyası ile bağıntısı, bilişsel/duygusal olanla bedensel olanın ilintisi ve bütün bunların sonsuzluğu içinde tanımlanmış doğa demek olan 'Tanrı' ile münasebeti kavrayışını kattı o kültüre. Eğer psikanaliz, bireysel (ruhsal/bedensel)-toplumsal çevrim içinde, varoluşun bütünselliğini tanımlayan kuramlardan biri ise; Spinoza'nın *Etika'sı* ('Ethica') (Notlar/ 2), yaklaşık iki yüz elli yıl süre ile onu önceleyen çok ciddi bir esin kaynağı olmalı.

Benedictus'un Spinoza Olma Öyküsü

Genç Spinoza, dini eğitimine başlamak üzere, ilkin, Portekiz Yahudilerinin Amsterdam'da kurduğu 'Talmud Tarah' (Yahudi İncelemesi) okuluna verildi; lakin, oradaki eğitime kendisini pek veremedi. Oradan ayrıldı, Saul Levi Morteria'nın önderliğindeki çevreye katıldı. Bu kez de o çevreye uyumda kusur etti; Descartes'ın felsefesine ilgi duydu. Ona ilgi duymakla kalmadı; ruhun ölümsüzlüğü fikrini yadsır, ifadesini doğa yasalarında bulan Tanrı anlayışına meyleder oldu. Vakit, o türden meyledişlerin hoş karşılandığı bir vakit değildi; 1000 Florin karşılığında doğru (ve harcılaem olan) yola davet edildi. (Notlar/ 3) Davete icabet etmediği için, o çevre üyelerinden birinin fiili saldırısına uğradı. Kenti terk etti; bir arkadaşının yanına yerleşti. Öyle anlaşıyor; Benedictus'un Spinoza olma serüveninde en önemli dayanağı arkadaşları oldu. (Notlar/ 4)

Yaş 23'e (yıl, 1656/57'ye) geldiğinde, Spinoza'nın 'yanlış' ve 'aykırı' (heretik [Notlar/ 5]) fikirleri daha bir tatsız bulunmaya başladı. Neticede, cemaat tarafından aforoz edildi. Aforozuna karşılık, dini liderlere, daha sonra kaleme alacağı *Tanrıbilimsel-Politik İnceleme*'deki (*Tractatus Theologico-Politicus*) eleştirel yaklaşımına kaynaklık ettiği düşünülen, savunma nitelikli mektuplar yazdı. Cemaattan sürülen Spinoza, Dr. Francis vanden Ende'nin (Notlar/ 6) okulunda görev aldı. Tanrıbilimi bıraktı, kendini fiziğe verdi.

1660/61'de Leiden yakınlarında küçük bir köye (Rijnsburg) yerleşti. Descartes'ın *Felsefenin İlkeleri* (*Principia Philosophiae*) isimli kitabı üzerine incelemesine (söz konusu metnin ilk iki bölümünün geometrik yaklaşımla çözümlemesi olan çalışmaya) ve *Etika*'nın ilk önermelerine bu köyde başladı. Arkadaşları ile ilişkilerini mektuplaşarak

sürdürdü. İngiliz bilim çevresinin (Alman asıllı) saygın üyelerinden Henry Oldenburg, 1661'de Spinoza'yı burada ziyaret etti ve akabinde onu pek çok bilimadamı ile tanıştırdı. (Notlar/ 7)

1662/63'te Rijnsburg'dan ayrılarak Lahey'e yerleşen Spinoza, *Etika*'nın köyde başladığı ilk önermelerini 1663 Şubatında Amsterdam'daki arkadaşlarına gönderdi. 1665'te, kitabın bir taslağı neredeyse hazır gibiyken, dinsel/politik gelişmeler nedeniyle çalışmasına ara verdi. Bağnaz, şiddetten yana Calvinistlere karşı, düşünce ve konuşma özgürlüğünü savunmak, cumhuriyetçi dostlarıyla dayanışmak üzere *Tanrıbilimsel-Politik İnceleme*'yi kaleme aldı. 1670'te yayımlanmış olan bu çalışmada Spinoza, 'felsefe yapma özgürlüğünü' savunuyor; gerçek dindarlık ve toplumsal barışa, özgür felsefeden zarar gelmeyeceğini, hatta, söz konusu özgürlüğün, onların da güvencesi olduğunu söylüyordu. Güvence değil, koşulsuz bağlılık peşinde olan Calvinistler; İncil'i bilimsel ve felsefi gerçeklik içermeyen tarihsel bir metin olarak değerlendiren, İncil'in amacını, halka belli bir ahlak anlayışı aşılama olarak tanımlayan Spinoza'nın *Tanrıbilimsel-Politik İnceleme*'sini, 'dönem Yahudinin cehennem marifeti' olarak lanetlediler. (Notlar/ 8)

1672'de Fransızlar Hollanda'yı işgal etti. Daha önce Spinoza'yı kollayan cumhuriyetçi Jan de Witt, monarşist bir kalabalık tarafından öldürüldü. (Notlar/ 9) 1674'te *Tanrıbilimsel-Politik İnceleme* yasaklandı. Spinoza *Etika* çalışmasına döndü, 1675 Temmuzunda tamamladı. Politik koşullar uygun olmadığı için sağlığında yayımlanamadı. Yaşamının son aylarında, politik (bir) inceleme (*Tractatus Politicus*) üzerinde çalışmakta olan Spinoza, 21 Şubat 1677'de Lahey'de öldü. *Etika*, aynı yılın aralık ayında yayımlandı.

Etika

Baştan söylemeli; bu yazı, *Etika* (Spinoza) ile psikanaliz arasındaki kan bağına işaret etmek, evet, yalnızca işaret etmek üzere kaleme alındı. Siz de kabul edersiniz ki, kendini okura kolaylıkla bırakmayan (Notlar/ 10) *Etika* ile XX. yy.'ın en afili kuramlarından psikanalizin arasını yapmak, bir dergi yazısının harcı olmamalı.

2.1.1

Anlaştığımızı varsayarak, önce, Spinoza'nın, felsefi/düşünsel katarın neresinde olduğuna bakıyorum: Spinoza'nın felsefe eğitiminin, esasta, Descartes okumaları ile başladığı söylenir. (1) Zaten ilk çalışması da Descartes'ın felsefesi üzerinedir ve Descartes'a öykünmek suretiyle, geometrik bir yordama dayalıdır. Evet, Spinoza, bir olguyu açık-seçik nedenlere dayandırarak açıklama esinini Descartes'tan edinmiş olabilir ama sözgelimi Höffding, daha ilk yapıtında Spinoza'nın, esaslı noktaları üzerinden 'cartésianisme'i eleştirdiğini söyler. Öyle olması da doğaldır; çünkü, Descartes'a göre, gerçeğin bilgisine, 'Cogito ergo sum' ve 'bedensel-ruhsal/tinsel' ikicilik ('dualism') üzerinden varılacaktır. Cogito, düşünen bir şey ('düşünen ben') olarak, varolduğunun ('düşünüyorum öyleyse varım') bilincidir. Ancak, Descartes'ın, kendi bedeni, dış dünya ve öteki 'özbilim'lerle ilişkileri bu önerme üzerine yapılandırılmamıştır. Dolayısıyla, Descartes'ın bilinci, ne evrenle, ne de toplumla buluşur.

Süleyman Velioğlu, *İnsan ve Yaratma Edimi* isimli çalışmasında bu durumu şöylece ifade ediyor: “Özbilinçler arası ilişki ise, tıpkı Cogito ile dış dünya arasındaki ilişki gibi, tanrılık güvencesi ile ve bir anda temellenir. Ve böylece de, hiçbir Oluş sorununa, ya da toplumsalpolitik, tarihsel sorunlar örgüsüne götürecek biçimde bir iletişime ve bir 'kendini diğer özbilinçlere kabul ettirme' sorununa dönmez”. Bu anlamda, 'kartezyen' özbilinç, 'akozmik' ve 'asosyal'dir. Öte yandan, ikiciliğin doğası gereği, zihinsel olanla bedensel olan birbirlerine indirgenemez. Aralarındaki ilişki nedensel/etkileşimsel'dir. Peki, birbirine indirgenemeyen bu iki şey birbirlerini nasıl etkileyecektir? Bu yaklaşımın, özellikle de olguları maddeci seyri içinde açıklama yeterliliği var mıdır? (2) (Notlar/ 11)

Sanırım bu noktada, 'nedensellik' kavramına açıklık getirmek gerekiyor. Nedensellik; 'neden'le 'sonuç' arasındaki, nesnel ve zorunlu bağıntıdır. İdealist düşünce, bilimsel nedenselci yaklaşımın karşısına, metafizik 'sebeplilik'i çıkarır. Örneğin Hegel'e göre; evren, nedensellik değil, sebeplilik üzerinden açıklanabilir. Evreni açıklayacak bir 'ilk ilke' vardır ve bu ilke, evrenin kendisinden çıktığı ilkedir. Peki bu ilk ilke, neden, neden olamaz? Çünkü; evrenin nedeni şudur, dediğimiz zaman; peki, o nedenin nedeni ne?, diye sorarlar adama ve sonu gelmez. Ama, evrenin sebebi şudur, dediğimiz zaman, evrenin ortaya çıkışındaki 'ereklilik'ten/amaç'tan söz etmiş oluyoruz. Yani, 'neden' sorusu, bir şeyin nasıl olup da öyle olduğunu anlamaya çalışırken; 'sebeplilik' öyle bir derdi olmuyor. Dolayısıyla; ruhsal/tinsel olanla bedensel olan arasındaki ilişkiyi yokladığımız bu noktada, 'idealist' yaklaşımın bize söyleyeceği bir şey yok. 'İkinci' yaklaşımlarsa, nedensellik (neden/etki) bağıntısını, düz bir bağıntı olarak alıyorlar. Neden'le sonuç'u birbirinin karşısına koyuyorlar. Sonuç olarak; ne idealizm ne de ikicilik çağdaş bilimsel verilerle örtüşür. Bilimsellik bağdaşan, 'eytişimsel maddeci nedenselcilik'tir. Bu yaklaşım; nedenle sonucun yer değiştirebilirliğini, karşılıklı etkileşimlerini ve özdeşliklerini ihmal etmez. Yalnız, buradaki 'özdeşlik'in, bir ve aynı olmaya değil; sürekli değişirliği sağlayacak anlamda, karşıtların biraradalığına işaret ettiğini belirtelim. (3)

Sonuçta, Spinoza; kurduğu felsefi dizgenin doruk noktası olan *Etika*'da, bedensel olanla ruhsal/tinsel olanın arasındaki ilişkiyi ikinci nedenselci değil, eytişimsel nedenselci olarak irdeleyiş ve tanımlayış ile; öte yandan, bu varoluşsal bütünlüğü, toplumsal/tarihsel ve evrensel olanla ilişkilendiriş ile, elbette Descartes'ın çok ötesindedir. (Notlar/ 12)

2.1.2.

Peki; Spinoza'nın felsefi esin kaynakları arasında 'tasavvuf' kültürü var mıdır? *Etika* okunduğunda görülecektir ki, Spinoza, lafı getirip getirip Tanrı'ya bağlar. *Etika*'nın Tanrı'sı, acaba nasıl bir Tanrı'dır? Tasavvufun, doğayı koluna takıp götüren Tanrı'sı ile aynı Tanrı mıdır, bu Tanrı? Hemen, *Etika*'nın Birinci Bölüm'üne bakalım. Ne var orada? İlkın, 'Tanrı Üzerine' tanınlar. 6. Tanım'a bakıyoruz; “Tanrı ile,” diyor Spinoza, “saltık olarak sonsuz varlığı, eş deyişle, her biri sonsuz ve bengi özü anlatan sonsuz yüklemden oluşan tözü anlıyorum”. (4) Adım adım izleyelim; Spinoza'nın

töz'den anladığı nedir? Şu (3. Tanım): “Töz ile kendinde olan ve kendisi yoluyla kavranabileni, başka bir deyişle, kavramı, bir başka şeyin onu oluşturması gereken kavramına gereksinmeyi anlıyorum”. Şöyle dersek daha mı anlaşılır olacak: Töz, kavranmak ve kavramsallaştırmak için, bir başka şeye ya da kavrama ihtiyaç duymayandır. Bir de 'yüklem' vardı; o da (4. Tanım'dan kalkarak) şu: “anlağın [zihin de diyebiliriz], tözde onun özünü oluşturunca olarak algıladığı [idrak ettiği] (*) şey”. Öyleyse, diyorum, Spinoza'ya göre Tanrı; kavranmak ya da kavramsallaştırmak için bir başka şeye ya da kavrama ihtiyaç duymayan; özünü oluşturanların sonsuzluğu ifade ettiği, saltık (mutlak) sonsuz varlıktır. Spinoza, eklediği 'Açıklama'da da vurguluyor; söz konusu sonsuzluk, mutlak'tır (saltık'tır); yani, sonsuzluğu, 'kendi türünde' değil, tözünü oluşturan yüklemelerin her birinin ifade ettiği sonsuzluktan (bengi'likten; süresizlik ya da zamansızlıktan) menkul bir sonsuzluk. İşte bu, 'heretik' bir ifadedir ve bir yandan Tanrı'yı sonsuzluğu içindeki doğa'ya özdeş kılar; öte yandan da, Tanrı'yı, yaratan-yaratılan münasebetinin dışında tutar. Baştaki sorumuza dönecek olursak; görülüyor ki, tasavvufi Tanrı-doğa münasebeti ile Spinoza'nın panteist yaklaşımı arasında, hassas bir ayrım vardır. Hilmi Ziya Ülken, *Etika*'ya önsöz niyetine yazdıklarında, bu hassasiyeti şöyle ifade ediyor: “Yahudi ve İslam felsefesinde birçok panteist düşünürlere rastlamakta isek de, genel çizgileriyle 'théosophe' diyebileceğimiz bu eski düşünürlerle Spinoza'yı aynı kadroya sığdırmak doğru olmaz.

Aslında Endülüslü olup Selçuklular devrinde Anadolu'da yerleşmiş ve orada bir fikir çıkırının başı olmuş olan İbn Arabî'nin sistemi genel çizgileriyle Spinoza sistemine benzemekle birlikte, sonuçlarında ondan pek çok ayrılır. Spinozacılığın temeli olan determinist görüşe büsbütün aykırı, akılla kavranamaz 'irrationnel' bir varlık görüşü onun temelidir. Genel olarak tasavvufta 'Vahdet-i vücud' diye tanınan düşünce yolu ile Spinoza'nın çıkışı arasında bu esaslı ayrılık unutulduğu için, sırf onları Tanrı ile Tabiatı bir görmeleri bakımından birleşik noktaları üzerinde durularak birçok yanlış yorumlara kapı açılmıştır. İsmail Fenni Efendi bu esaslı farkı belirtmiş, İbn Arabî çıkırını Batı'nın bu tek panteisminden ayırmak için, ona 'panenthéisme' demişti. İsmail Hakkı İzmirli'ye göre 'Vahdet-i vücud'ta Tabiat Tanrı'da olduğu halde, panteismde Tanrı Tabiatıdır. İki çıkır arasındaki bu temel ayrılık birincisinin ['panteistleri' kastediyor olmalı] Tanrı'yı Tabiatla açıklayan bir sistem olduğu halde, ikincisinin ['Vahdet-i vücudcuları' kastediyor olmalı], tersine, Tabiatı Tanrı ile, Tanrı'nın görünmez güçlerine, akıl erdirilemez sırlarına göre açıklayan 'gaybi' bir felsefe olmasına sebep olur”. (5)

2.2.1

Freud; -totemik klan yaşantısından çağdaş yaşama-dinsel inanış ve törenlerimizin arkasındaki 'suçluluk duygusu'nu (ve onun arkasındaki, yasakları çiğneme veya ihlal etme niyetimizi; totemik hayvan/ ilkel baba/ baba/ Tanrı...), suçluluk duygusu-üstben ilişkisini, bu ilişkinin marazlı (nevrotik) davranış ve dinsel törenlere yansımalarını müstesna bir tarzda ele almış; bu vesileyle, dinin, hayat/kültür içre yapılandırılmış bir olgu olduğunu (da) göstermiştir. Ancak, psikanalizin ufkunun oralara genişlemesinde, Spinoza'nın (Freud'dan yaklaşık iki yüz elli yıl önceki) duruşu herhalde ihmal edilemez.

2.3.1

Şimdi; biraz daha metne girerek, *Etika*'nın, psikanalize göz kırpan 'önerme'lerine bakalım. Herhalde, önermelerden söz etmeden önce, metindeki usamlamanın 'geometrik' bir yordamla yapıldığını anımsatmak uygun olur: Her bölüm, 'tanım' ve 'belit'lerin sunumu ile başlar. Önermeler; tanımlar, belitler ve önceki önermeler üzerinden tanıtılır. Okura soyut ve kuru gelen bir tarz olabilir ama bu türden bir usamlamanın -söz konusu açıcılayıcı dizgenin içine girilmesi hâlinde-, okuru, tümel önermelerden ötekilere doğru adım adım taşıdığı da görmezden gelinemez: Nasıl, Freud'un metinleri adım adım gelişip serpilen öyküler gibiyse; *Etika* da, beş bölümden mürekkep dramatik bir kurgu gibidir.

2.3.2

Önce, kuş misali bakalım: Kitabın I. Bölüm'ü ('Tanrı Üzerine'); yukarıda kısmen değindiğim tanımlar ve belitlerden hareketle, Tanrı'ya ilişkin önermelerin ortaya atılması ve bunların tanıtılmasına ayrılmış. Bu bölümde, Tanrı'nın, Spinoza için, sonsuzluğu içinde 'doğa' demek olduğunu anlıyoruz. II. Bölüm'de ('Anlığın Doğası ve Kökeni Üzerine'), Spinoza; "Tanrı'nın ya da bengi ve sonsuz Varlığın özünden zorunlu olarak doğması gereken şeyleri açıklamaya" geçer. I. Bölüm, 16. Önerme'de tanıtıldığı üzere, sonsuz varlığın özünden gelen şeylerin de sonsuz sayıda olup sonsuz sayıda kip'te (kip *-modus-*; tözün değışkileridir *-affectiones-*) doğması itibarıyla, bu bölümde, "yalnızca bizi bir bakıma elimizden tutarak insan anlığının ve onun en yüksek kutluğunun bir bilgisine götürebilecek olan şeyleri" ele alacaktır. Spinoza, kitabının III. Bölüm'ünde, 'Duyguların Kökeni ve Doğası'nı tanıtılarıyla ortaya koyar. Duygu (*affectus*); bedende, bedeninin etkinlik gücünü artıran ya da azaltan, bedene yardımcı ya da engelleyici nitelikte olan değışkilerdir. Spinoza; duygu yaşantısı içindeki bizi, 'etkin/eylemli (*actio*)' veya 'edilgin/tutkun (*passio*)' olarak tanımlar. Etkin olduğumuzda, değışkinin nedeni tümüyle ve açıklıkla bizim doğamıza aittir. (Spinoza, bu nitelikteki nedene 'yeterli neden', der.) Evet; III. Bölüm'de, kalkış noktası böylece tanımlanan duygularımız ve onların anlıkla ilişkileri ele alınır. IV. Bölüm olan, 'İnsan Köleliği ya da Duyguların Gücü'nde ise, duyguların hayat içindeki işleyişi irdelenecektir. V. Bölüm ('Anlığın Gücü ya da İnsan Özgürlüğü'), kapanış perdesidir. Bu bölümde, anlığın duygular üzerindeki gücü, bu gücün iyi kullanılmasının kazandıracağı özgürlük ve bilgelik üzerinde durulacaktır.

2.3.3

Ben, yazımın bu aşamasında, psikanalizin Spinoza'daki olası esin kaynaklarının altını çizmek üzere, III. Bölüm'e yöneliyorum: 'Duyguların Kökeni ve Doğası'na. Spinoza, bu bölüme yazdığı önsözde; duygularımız ve insanın yaşam yolları üzerine yazanların çoğunluğunun, bütün bunları, evrensel doğa yasalarını izleyen şeyler değil de, doğa dışı şeylermiş gibi ele aldıklarını; böylelikle, insanı âdeta, krallık içinde bir krallık gibi tasavvur ettiklerini vurgular. Onlara göre insan, sanki, doğa yasalarını izlemiyor, kendisinden başka bir şey tarafından belirlenmiyor gibidir. Hani neredeyse, insanın kendi eylemleri üzerinde saltık bir gücü olduğuna inanırlar. Dahası, insanın güçsüzlük ve tutarsızlıklarını, doğanın evrensel gücüne değil de, insan doğasının -bilinmez!- kusurlarına bağlarlar. Spinoza,

kendisinden önce - insanın kendini yaşama tarzı üzerine- sağgörürlü şeyler söylemiş ve yazmış olanları anıp onların çabalarına şükranlarını sunmakla birlikte, şunları ekler: "ama bildiğim denlisiyle hiç kimse duyguların doğalarını ve güçlerini, ve anlığın onları denetlemede onlara karşı nelere yetenekli olduğunu belirlemiş değildir". Muhakkak; anılan sağgörürlülerden biri de Descartes olmalı. Ancak, Spinoza, "insan[ın] duygularını ve eylemlerini anlamaktan çok onları küçümsemeyi ve onlarla alay etmeyi yeğleyenlere" geri döneceğini söyleyerek, Descartes'i da şöylece eleştirir: "Aşlında Descartes, anlığın kendi eylemleri üzerinde saltık bir gücü olduğuna inanmış olmasına karşın, gene de boş yere *insan duygularını ilk nedenleri yoluyla açıklamaya ve aynı zamanda anlığın onlar üzerinde saltık egemenlik kazanabilmesinin yolunu göstermeye* [vurgular bana ait] çalıştı; ama benim görüşümde, yeri geldiğinde açıkça göstereceğim gibi, büyük anlığının keskinliğinden başka bir şey göstermedi".

Dikkat edilirse, Spinoza; anlıksal ve duygusal tezahürleri içindeki insanı, bir yandan, 'kendine özgürlük'ten, gizemlilik ve belirsizlikten sıyrıp, onu, sonsuzluğun yasaları uyarınca var olan doğaya bağlar; öte yandan da, insanın duygularını 'ilk neden' üzerinden açıklayan ve duygular karşısında anlığa 'saltık egemenlik' tanıyan Descartes'i eleştirip aşar: anlık ve duygular arasındaki ilişki, anlığın duygular üzerindeki saltık egemenliğine işaret eden hiyerarşik bir ilişki değil; her ikisinin de bağlı oldukları doğa yasaları uyarınca, eytişimsel (mealen söylüyorum) bir ilişkidir. Spinoza'nın bu tutumunun; insanın ruhsal kuruluşunu (ve o kuruluşun bölümlerinin -kabaca, bilinçle bilinçdışının- kendi aralarındaki işleyişini) öncelikle doğa yasalarına bağlayan ve söz konusu ruhsal yapının, bir yandan kendi bedeni ve onun dışındaki doğa ile bir yandan da toplumsal olanla ('tinsel' düzlemde) ilişkisini yine aynı duyarlılıkla ele alan psikanaliz için, çok önemli bir esin kaynağı olduğunu düşünüyorum.

2.3.4.

Şimdi de kuşbakışımızı, yeniden, 'Anlığın Doğası ve Kökeni'nin ele alındığı II. Bölüm'e yönlitıyoruz. Spinoza, bu bölümdeki 1. Belit'te, "İnsanın özü zorunlu varoluş içermez", diyor. Peki, bir şeyin 'özü' ne demektir? Aynı bölümdeki Tanımlar'dan 2.sine baktığımızda şunu görürüz: "Bir şeyin... *özüne* ait öyle bir şey vardır ki, bu verildiğinde şey zorunlu olarak ortaya koyulur, ve çekildiğinde şey zorunlu olarak ortadan kaldırılır..." Demek ki, insanın varoluşu, böylesi bir özü zorunlu olarak içermez. Bu şu demektir: (1. Belit'ten devamla) "başka bir deyişle, doğa düzeninden şu ya da bu insanın varoluşu gibi varolmayışı da doğabilir ya da doğmayabilir". Yani, Spinoza, bırakınız insana gizemli ve ayrıcalıklı bir konum biçmeyi; onu, doğanın eytişimsel süreci içinde ortaya çıkan, bir başka deyişle, doğanın sonsuz değışme süreci içindeki bir 'kip/değışki' ('modification') olarak değerlendiriyor. (Böylelikle, insanın 'amaçlı-ereksel-' yaratılma mütalaasına da yüz vermiyor!) Hemen 2. Belit'te ise, "İnsan düşünür," diyor. Bu söylenenleri birleştirdiğimizde ise şu çıkıyor: Demek ki insan, töz'den (sonsuzluğu, sonsuz değışimi içindeki doğadan), 'düşünme' yüklemli ile kendi kipliğini (değışkisini) kuruyor; insan oluyor. İşte, bu bölümde, insanın düşünme edimini gerçekleştiren 'anlık' üzerinde

durulmaktadır. Anlık'sa, *idea* ile düşünür. 3. Tanım şöyledir: “*İdea* ile anlığın düşünen bir şey olduğu için oluşturduğu bir kavramı (*conceptus*) anlıyorum”. Ve bir 'Açıklama' ile ekler: “Algı değil, ama *kavram* diyorum, çünkü *algı* sözcüğü anlığın nesne karşısında edilgin olduğunu belirtiyor görünür. Ama *kavram* anlığın eylemini anlatıyor görünür”. Ve ben de, hemen şöyle bir sonuç çıkarmaktan geri durmuyorum: Demek ki, anlık; bizim, nesnelerle ilişkimizi etkin bir tarzda kavramsallaştıran (idealaştıran) şeydir.

Belki, tanıtlamalarını ayrıca irdelemek gerekir ama - o işi, kuşbakışının dışında bırakıyorum-, bu tespitlerden sonra, şu 'önerme'ler (*idea* ile nesnenin ilişkisi anlamında) açık gibi duruyor: “*İdeaların düzen ve bağlantıları şeylerin düzen ve bağlantıları ile aynıdır.*” (Önerme 7)

“*İnsan anlığının edimsel varlığını oluşturan ilk şey edimsel olarak varolan tekil bir şeyin ideasından başka bir şey değildir.*” (Önerme 11) “*İnsan anlığını oluşturan ideanın nesnesinde yer alan her şey insan anlığı tarafından algılanmalıdır; ya da, insan anlığında o şeyin bir ideası zorunlu olarak varolur: Eş deyişle, eğer insan anlığını oluşturan ideanın nesnesi bir beden ise, o bedende anlık tarafından algılanmayan hiçbir şey yer alamaz.*” (Önerme 12)

Ve 13. Önerme: “*İnsan anlığını oluşturan ideanın nesnesi bedendir; ya da edimsel olarak varolan belli bir uzam kipidir, ve başka bir şey değildir.*” Herhalde bunu biraz açmakla yarar var: Spinoza bu önermede; insan anlığını oluşturan *idea*'nın (idealar'ın) nesnesinin, yalnızca iki türde olabileceğinin altını çiziyor: ya kişinin kendi bedeni ya da uzamsallığı olan bir şey. Burada beni özellikle ilgilendiren, Spinoza'nın bu önerme vasıtasıyla, anlığın bedenle ilişkisini kurmuş olmasıdır: “Öyleyse insan anlığını oluşturan ideanın nesnesi bir bedendir, ve dahası, edimsel olarak varolan bedendir. Yine, eğer anlığın bir bedenın yanısıra herhangi bir başka nesnesi daha olmuş olsaydı, o zaman bir etkisi olmayan hiçbir şey varolmadığı için, zorunlu olarak anlıklarımızda bu nesnenin belli bir etkisinin ideası varolurdu; ama böyle bir *idea* yoktur. Öyleyse anlığımızın nesnesi varolan bir bedendir ve başka birşey değildir...”

Bundan da şu sonuç çıkar ki, insan anlık ve bedenden oluşur ve insan bedeni onu duyumsadığımız gibi varolur”.

Spinoza, 14. Önerme'de; “*İnsan anlığı birçok şeyi algılamaya yatkındır, ve bedeni ne denli çok yolda düzenlenebilirse yatkınlık o denli artar*”, derken; anlığın bir yandan, bedenın kendi dışındaki nesnelerle etkileşimini (etkilemesi ve etkilenişini), bir yandan da, kendi içsel devinimini algıladığını söyler. Böylelikle, 16. Önerme de söyleneni pekiştirmiş olur: “*İnsan bedeninin dışsal cisimler tarafından her etkileniş kipinin ideası insan bedeninin doğasını ve aynı zamanda dışsal cismin doğasını içermelidir*”.

Yani, bizim dış dünyayı anlığımız yoluyla alımlayışımız (dış dünyayı kavramsallaştırmamız), kendi bedenimizle dış dünyanın karşılaşmasına (o karşılaşmadaki etkileşime) dayalıdır. Açıktır ki, bu felsefi duruş,

Descartes'ın, 'düşünüyorum, öyleyse varım'ını aşan bir felsefi duruştur. Önerme 17 de, gelinen noktayı pekinleştiricidir: “*Eğer insan bedeni herhangi bir dışsal cismin doğasını içeren bir yolda etkilenirse, insan anlığı o dışsal cismi edimsel olarak varolan ya da bulunan bir şey olarak görecektir...*” Demek ki, dışsal cisim, edimselliği içinde 'var' olur (bulunur) ve onun varlığı, onun doğasının bizimki ile karşılaşması üzerinden alımlanır. Peki, nereye kadar?

Aynı önermeye Spinoza şöyle devam eder: “*ta ki beden dışsal cismin varoluşunu ya da bulunuşunu dışlayan bir değişki tarafından etkileninceye kadar*”. Yani, dışımızdaki bir cismin varoluşunun bizim alımlama alanımızın dışında kalışı, alımlayışımızın keyfine değil; bedenimizin, o alımlayışı dışarıda bırakacak bir başka değişki tarafından etkilenmesine bağlıdır. (Daha ilerideki Önerme 26 da aynı kapıya çıkar: “*İnsan anlığı dışsal cismi ancak bedeninin değişkilerinin ideaları yoluyla edimsellikte varolan bir şey olarak algılar*”). İnsanın kendi bedenine ilişkin farkındalığı da benzer koşullara tabidir: “*İnsan anlığı bedeni etkileyen değişkilerin ideası yoluyla olmaksızın...bedeninin kendisini bilmez, ne de onun varolduğunu bilir.*” (Önerme 19) Daha bitmedi; Spinoza bizi, ruhsal olanla bedensel olanın ('psişe' ile 'somato'nun) nerede ve nasıl kavuştuğuna dair de aydınlatır: “*Anlığın bu ideası [anlığın kendisinin ideası] anlık ile anlığın kendisinin beden ile birleştiği yolda birleşir.*” (Önerme 21)

Daha önce, Önerme 12 ve 13'te, anlığın beden ile; beden, anlığın nesnesi olduğu için birleştiği gösterilmişti. Dolayısıyla, yine aynı nedene bağlı olarak; anlığın ideası da nesnesi ile -eşdeyişle, anlığın kendisi ile-, anlığın kendisinin beden ile birleştiği yoldan birleşecektir. Anılan önerme, 7. Önerme'den dolayı da açıktır; çünkü orada, beden ideasının ve bedenın, (keza, 13. Önerme'de olduğu üzere) anlığın ve bedenın -kimi zaman düşünce yüklemi, kimi zaman uzam yüklemi altında kavranan-, bir ve aynı şey oldukları gösterilmiştir. “[B]u yüzden anlığın ideası ve anlığın kendisi bir ve aynı yüklem, düşünce yüklemi altında kavranan bir ve aynı şeydir...” (Önerme 21'e Not'tan.)

Şu önermeler de cabası: “*İnsan anlığı yalnızca bedenın değişkilerini değil, ama bu değişkilerin idealarını da algılar*”. (Önerme 22)

“*Anlık bedenın değişkilerinin idealarını algılamadığı sürece kendini bilmez.*” (Önerme 23)

Spinoza, daha ileride (Önerme 48), anlığın kendi tasarruflarının kendinden menkul olmadığını da vurgulayacaktır: “*Anlıkta ne saltık ne de özgür istenç vardır; ama anlık şunu ya da bunu istemeye bir neden tarafından belirlenir ki, bu da bir başkası tarafından belirlenir, ve bu da bir başkası tarafından, ve bu sonsuza dek böyle gider*”. (Çünkü; “Anlık belli ve belirli bir düşünce kipidir ve dolayısıyla eylemlerinin özgür nedeni olamaz ya da saltık bir isteme ya da istememe yetisi taşıyamaz; tersine, şunu ya da bunu istemeye bir neden tarafından belirlenmelidir...” ve bu sonsuza dek böyledir.) Bilmiyorum; insan varoluşunu, ruhsal ve bedensel bütünlüğü içinde bundan daha güzel ve eksiksiz tanımlamak mümkün mü? Üstelik de, o bütünlüğü, anlık-beden-dış dünya'nın eytişimsel bütünlüğü içinde

2.3.5.

Etika'nın III. Bölüm'ü de, anlıkla bedenini ilişkisini irdeleyerek başlar. 2. Önerme'de şu yazılıdır: "Ne beden anlığı düşünmeye, ne de anlık bedeni devim ya da dinginliğe, ya da başka herhangi bir şey varsa, başka herhangi bir şeye belirleyebilir". Spinoza, bu önermede, duygu dünyasına geçmeden önce anlıkla bedenini ilişkisini yeniden tanımlar ve tanıtlarken, söz konusu ilişkinin eytişimsel maddeci özelliğini de yeniden ortaya koyacaktır. Bir kere, tüm düşünme kiplerinin nedeni Tanrı'dadır. Yani, 'düşünce', bir değişki olarak, sonsuz doğa içinde ortaya çıkar. Daha önce görmüştük; insan -sonsuz değişimi içindeki 'doğa' demek olan- 'töz'den, 'düşünme' yüklemi ile kendi kip'liğini -değişikisini- kurarak insan oluyordu. Şunu anlıyorum: İnsan, düşünme kipiyle de beraber, kendisi de bir değişki olan bedensel varoluşu ile birlikte, sonsuzluğu içindeki doğaya bağlıdır. Yalnızca; düşünen bir şey olarak anlığı düşünmeye belirleyen şey, uzam değil, bir düşünce kipidir. Öte yandan Spinoza şunu da söyler: anlık ve beden, kimi zaman uzam, kimi zaman düşünce yüklemi altında kavranan, bir ve aynı şeydir; doğa, kimi zaman bu, kimi zaman da öteki yüklem altında tezahür eder. Beden ve anlığın, etkinliği ve edilginliği eşzamanlıdır.

Spinoza, anlığın bedenle ilişkisini kurarken, bizi, psikanalitik duyarlılığımız açısından, çok ama çok önemli bir kavrayışa yükseltir. Salt ussal/anlıksal buyurgularla özgürlüğümüzü temin edemeyeceğimizin; bedenden kaynaklanan itki ile anlığın kendine mahsus bir ilişkisi olduğunun altını çizer. "...daha sonra yapmış olmaktan duyular tarafından heyecanlandırıldığımızda 'daha iyi olanı' görüp gene de daha kötüsünü izlediğimizi" hatırlatır. (Neredeyse, bizi, 'dürtü ve bilinçdışı kuramı'na hazırlar!) Ve devam eder: "Böylece bebek memeyi özgürce aradığını; öfkeli çocuk oç almayı, korkak ise kaçmayı özgürce istediğini; ayyaş, ayıkken kendine saklayacaklarını anlığının özgür bir buyruğu ile söylediğini sanır; böylece bir deli, bir geveze, bir çocuk ve bu türden başkaları, tümü de anlığın özgür bir buyruğu ile konuştuklarına inanırken, buna karşı gerçekte konuşma dürtülerini kısıtlayacak güçleri yoktur. Halbuki, *deneyimin kendisi*, bize; *ustan daha az açık olmamak üzere*, *insanların yalnızca eylemlerinin bilincinde iken buna karşın onları belirleyen nedenler konusunda bilgisiz oldukları için özgür olduklarına inandıklarını* [vurgu banan ait]; yine, [sıkı durun!] *anlığın kararlarının itkilerin kendilerinden başka bir şey olmadığını ve bunların bedenini değişik yatınlıklarına göre değiştiğini de öğretir.*" (7) Böylelikle, bedensel olanla anlıksal olanın ilişkisi, 'itkisel'lik üzerinden kurulur.

F reud, ta 1915'te, *Dürtüler ve Ugradıkları Değişiklikler*'de şunu söylemiyor muydu: "Şimdi, zihinsel ['mental'/ruhsal] yaşama biyolojik bakış açısından yaklaşacak olursak; dürtü, zihinsel olanla bedensel olanın sınırında bir yerde yer almaktadır"! (8) Ve Spinoza kaldığı yerden şöyle devam eder: "Tüm bunlar açıkça gösterir ki, anlığın kararı, itki ve bedenini belirlenimi doğada eşzamanlıdır; ya da daha doğrusu bir ve aynı şeydir ki, düşünme yüklemi altında görüldüğünde ve onun tarafından

anlatıldığında karar (*decretum*) olarak ve uzam yüklemi altında görüldüğünde ve devim ve dinginlik yasalarından çıkarsandığında belirlenim (*determinato*) olarak adlandırılır..."

Anılan 2. Önerme'nin Not'unun sonlarına doğru rüya yaşantısına değinen Spinoza, bizi, rüya âleminin keşfine de ayartır: "Dahası, düşümeüzde insanlardan bir şeyler gizleriz ve bunu anlığın uyanikken bildiğimiz şeyler üzerine sessiz kalmamızı sağlayana benzer bir kararı ile yaptığımızı sanırız. Yine, düşümeüzde anlığın bir kararı ile uyanikken yapmayı göze alamayacağımız şeyleri yaparız; ve bu yüzden anlıkta biri düşlemsel öteki özgür olan iki tür karar olup olmadığını bilmek isterim ... anlığın özgür bir kararına göre konuştuklarını, sustuklarını sananlar, ya da başka herhangi bir şeyi yaptıklarına inananlar gözleri açık düş görenlerdir".

Spinoza, az önce, psikanalizin 'dürtü kuramı' ile kan bağıni kurduğumuz yaklaşımı 9. Önerme'de pekiştirecektir. Daha önceki önermelerden de yararlanarak şu sonuca varır: "... anlık, bedenini değışiklerinin ideaları yoluyla zorunlu olarak kendinin bilincinde ve dolayısıyla çabasının bilincindedir". Spinoza, bu çabaya, yalnızca anlıkla ilişkili olduğu durumda *istenc*; aynı zamanda hem anlıkla hem de bedenle ilişkili olduğu durumda ise, *itki* adını verir. Dolayısıyla; itki, insanın özünden başka bir şey değildir, doğasından kaynaklandığı için zorunlu olarak onun sakınına yardım eder ve insan, kendi sakınına yardım eden şeyi yapmaya onun tarafından belirlenir. *İstek* ve itki arasındaki ayrım şudur: Eğer insan, itkisinin bilincinde ise, bilinç düzeyindeki o haberdarlığa 'istek' denir. Şöyle de söylenebilir:

"*İstek bilinçli itkidir (=itkinin bilinci ile itkidir)*. Böylece, tüm bunlardan açıktır ki, bir şeye yönelik çabamız, istencimiz, itkimiz, isteğimiz o şeyi iyi saydığımız için değildir; ama tersine bir şeye yönelik çabamız, istencimiz, itkimiz, isteğimiz olduğu içindir ki, o şeyi iyi olarak yargılarız". (9)

Spinoza; III. Bölüm'ün ilerleyen kesimlerinde, duygularımızla anlığımız arasındaki ilişkileri daha da ayrıntısıyla ele alacaktır. Ancak, Spinoza'nın psikanalizi esinlendirici dünyasına bir giriş olarak alınmasını dilediğim bu yazıda, o ayrıntılara yer veremiyorum.

2.4.1.

Yazımın 2. maddesini bitirirken şunları da hatırlatmak isterim: Freud'un en önemli keşfi 'bilinçdışı'dır. Bilinçdışı; ruhsal aygıtta, belli bir anda, bilinçli olmayan tüm ruhsal malzemenin bulunduğu yerdir. Bilinçli olmayan ama belli koşullarda bilince çıkabilecek ruhsal malzemenin bulunduğu yer ise, 'bilinçöncesi'dir. Böylece, Freud, 'bilinç-bilinçöncesibilinçdışı' olmak üzere, 'birinci topografik bölüme'yi tanımlar. Bilinçdışı; dürtüsel taleplerin bastırılması suretiyle oluşur. 'Bastırma'; bir dürtüyü temsil eden düşüncenin (idea'nın/ dürtünün 'ruhsal temsilcisi'nin), bilinç alanına çıkmaktan alıkonulmasıdır. Şurası kesindir: Bir dürtü, herhangi bir temsilci ideaya bağlı olmaksızın, bilinçliliğin nesnesi olamayacağı gibi, bilinçdışında da bir ideadan bağımsız olarak temsil edilemez. (10) Dikkat edilecek olursa; Freud'un, dürtü-dürtünün ruhsal temsilcisi-

bilinç (alanı) betimlemeleri, Spinoza'nın yukarıda andığımız açıklamalarıyla yakın çağrışımlar oluşturur. Benim için kıssadan hisse şudur: Freud, bilinçdışı keşfedişi, bilinçdışı kavrayışına uyarlı kuramsallığı oluşturması ve bütün bunları yepyeni bir tedavi yönteminin aracı kılması ile insanlığın kültürel çizgisinde çok önemli bir sıçrama noktasıdır. Ancak, Spinoza ve *Etika* da; o sıçrayışların gökten zembille inmediğini, arkasında (farkında olunsun olunmasın) ciddi bir düşünce birikimi (mirası) olduğunu göstermesi açısından müstesna bir öneme sahiptir.

Freud'un Aynasında Spinoza

Benedictus de Spinoza'ya, Freud'un 23 ciltlik külliyyatında, yalnızca 'üç' yerde rastlarız. Tarih sırasıyla gözden geçirecek olursak, ilki, *Espriler ve Bilinçdışı İle İlişkileri*'nin (1905), II. Bölüm'ünde ('Esprilerin Tekniği'); Heine ve Lichtenberg'in, olumsuzluk ekini esprili bir tarzda kullanışlarını örnek verdiği yerdedir. (11) İkincisi ise; *Leonardo da Vinci'nin Bir Çocukluk Anısı*'nin (1910), XI. Bölüm'ündedir; Freud'un, Leonardo'nun, aşk ya da nefret duygularını doğrudan yaşamak yerine, onların nedenleri ile meşgul olma, duygularını anlaksallaştırma ('rationalisation'/ 'intellectualisation') eğilimini ele aldığı yerde. Söz konusu bölümde, Freud; Leonardo'nun, çalışmaları sırasında, yaratılmış doğa karşısında vecde gelişinden dem vurarak, üstadın bu tavrının, Solmi tarafından çok iyi tespit edilmiş olduğunu anar. Solmi, 1910'da, tespitini şöyle aktarır: "Doğa biliminin böyle dini duygular tarzında tecelli ediş -yüzlerce örneğinde gösterilebileceği gibi- Leonardo'nun elyazmalarındaki en karakteristik özelliklerinden biridir". (12) Freud, sonrasında, Leonardo'nun bilme tutkusunun, 'İtalyan Faustu'olarak anılmasına değinecektir. Ona göre, Leonardo'nun bilme tutkusu, - Faust'un trajedisindeki temel şekil değişikliğinde ('transformation') olduğu üzere-, dürtüsel arayışın değişime uğramış hâlidir. Böylelikle, Leonardo, doğanın ihtişamı karşısında yaşadığı ulvi duygular ve doğanın gizemini çözme arayışıyla, aslında, çocuklukta kalmış hazzı ele geçirme heyecanı yaşamaktadır. İşte, tam da bu noktada Spinoza yâdedilmektedir: "Leonardo'nun bu yönelimi, bir cüret, Spinoza'nın düşünme tarzına yakın addedilebilir".

Freud'un metinlerinde Spinoza'nın anıldığı üçüncü (ve son) yer ise, *Bir Yanılsamanın Geleceği*'nin (1927) IX. Bölüm'ündeki dipnottur. Hatırlanacağı üzere, Freud bu bölümü bitirirken, insanların, dini yanılsamaların avantajı olmadan da yaşayabileceklerine dair inancını dile getirir: Elbet, dini yanılsamaya sığınmayanların, sevgisine sığınabilecekleri bir Tanrıları da olmayacak; o nedenle, rahat ve güvende oldukları baba ocağını terk etmişlik duygusu içinde, evrendeki çaresizlik ve önemsizlikleriyle başbaşa kalabileceklerdir. Ancak, çocukluk da aşılacak içindir; insan sonsuza dek çocuk kalmaz. Eninde sonunda dışarıdaki hayata karışmak, dışarıdaki yaşamın zorluklarıyla yüzleşmek kaçınılmazdır. Mesele, insanın kendi kaynaklarına yaslanmayı ve ondan gereğince yararlanmayı bilmesidir. Eğer insanlık bunu gerçekleştirebilirse, baskıcı olmayan bir dünyayı da varedebilecek ve "İnanmayan dostlarımızdan biriyle pişmanlık duymadan şunu söyleyebilecektir: 'Cenneti meleklerle ve serçelere bıraktık'". (13) 'İnanmayan dostlarımızdan biri', Spinozadır!

Notlar

1/ 1391'de, İspanya'da Yahudileri Katolikliğe döndürme baskıları başladı; 1478'de, İspanyol Engizisyonu kuruldu; 1492'de, İspanya'daki Yahudilere iki seçenek sunuldu: Katolikliğe geçme ya da ülkeden sürülme; muhtemelen 1622'de, Spinoza ailesi Amsterdam'a geçti. Paris'teki Ortaçağ keşişlerinden kaçan Descartes da, 1629'da, Hollanda'ya yerleşti. (Bkz. *Törebilim/ Sunuş* [dipnot 1].)

2/ Bu sunum yazısında yararlanılan *Etika* kaynakları şunlardır: *Törebilim, Spinoza-Etika* (bkz. dipnot 5) ve *Baruch Spinoza-Ethics*- 'Demonstrated in Geometric Order and Divided into Five Parts, Which Treat' Latinceden çeviren: R. H. M. Elwes (1883)/1997 (internet). (Anılan kaynakça bundan sonraki bölümler için de geçerli olacaktır.) Hilmi Ziya Ülken, Spinoza'dan (bizde) ilkin Rıza Tevfik'in (*Mebhası Marifet, Kamus-u Felsefe*) söz ettiğini vurgular. Sonradan bazı vesilelerle Spinoza'dan söz edilmiş olmakla birlikte, ancak, 1934'te, İstanbul Üniversitesi öğretim üyeleri tarafından gerçekleştirilen felsefe okuma örnekleri çeviri çalışması kapsamında, Suut Kemal Yetkin, *Etika*'nın birinci bölümünü çevirmiştir. Türkçedeki ilk tam çevirinin Hilmi Ziya Ülken tarafından (tam metin Fransızca çevirilerinden) yapıldığı anlaşılmaktadır. (İlki, Henri de Boulainvillier; ikincisi, Charles Appuhn'dan olmak üzere.)

3/ "Modern anamalcı tinin ilk ruhbilimsel çözümlemesi ve tek-boyutlu toplumun ve insanın ilk eleştirisi"nin Spinoza tarafından yapılmış olduğunu bu noktada anmak isterim. Spinoza, *Törebilim*'in IV. Bölüm'ünde ('İnsan Köleliği ya da Duyguların Gücü'), Ananokta 28'de şunları söyler: "Ama para her şeyin özeti olduğu için, imgesi de sıradan insanın anlığında en büyük yeri doldurur olmuştur, çünkü bunlar neden olarak para ideasının eşliğinde olmadıkça herhangi bir tür hazzı kolay kolay imgeleyemezler." (14)

4/ Sözelimi, bir arkadaşı, 1663'te Spinoza'nın ilk kitabını (Descartes'in *Felsefenin İlkeleri*'nin ilk iki bölümünün geometrik çözümlemesini), 1667'de *Opera Posthuma*'yı yayımladı. Diğer bazı arkadaşlarıysa, önsöz yazdı, editörlük hizmeti verdi. Bu türden katkılar, şimdilerde önemsiz görülebilir; o zaman yaşamsaldı! Kötü gün dostları eksik olmayan Spinoza, *Törebilim*'in III. Bölüm'ünde ('Duyguların Köken ve Doğaları', 13. Önerme'ye notta) şunu söyler: "*Sevgi dışsal bir nedenin ideasının eşliğindeki hazdan...* başka bir şey değildir. Yine görürüz ki bir şeyi seven biri zorunlu olarak onu elinde tutmaya ve saklamaya çabalar..." (15) Sevginin yapıcı ve vazgeçilmez değerine inanan Spinoza, sevginin kaynagını ötekinde görür ve onun önemini vurgular: "Eğer, örneğin tam olarak aynı doğadaki iki birey birleşecek olsa, yalnız başına her birinden iki kat güçlü tek bir birey oluştururlar. Öyleyse, hiçbir şey insana insandan daha yararlı değildir..." (16)

5/ 'Heretik'; din konusunda özgün düşünceleri olan, Hristiyanlığın bildik yolunda yürümek istemeyenlere ('ötekiler'e) verilen addır. İlk olarak Ortaçağ'da, Suriye Arap Hristiyan yazınında ortaya çıkmıştır. Asal anlamıyla 'heresy', seçme fiilini (kişisel kanaat veya inanç yönelimleriyle belli bir çevreye katılmayı seçmeyi) anlatır. "Eski Heresy'lerin çoğu sadece Hristiyan dogmasına değil, aynı zamanda ahlakın ve sivil toplumun temellerine dokunduklarından ve bazıları da karışıklıklara neden olduklarından, bastırılma tedbirlerine yol açmışlardır." (17)

6/ Francis von den Ende, Spinoza'nın yaşamındaki önemli insanlardır. Latince öğrenmesinde yardımcı olmuş (bu arada, Spinoza'nın; Fransızca, Almanca ve İtalyancayı bildiğini; Portekizce ve İspanyolcanın her ikisini ya da birini anadili düzeyinde bildiğini belirtelim), onu, Giordano Bruno ve Descartes ile tanıştırmıştır. Hatta, kızı Clara Maria ile Spinoza arasında hissi bir rabıta olduğu da rivayet edilir. (*Törebilim/ Sunuş, Etika/ Önsöz*) Höffding, Spinoza'nın yeni doğa alımlayışını kurmasında, Giordano Bruno'nun payının altını çizer: "Bruno'nun tabiatın sonsuzluğu ve Tanrılığı hakkındaki doktrini Spinoza'nın Tanrı fikrini Tabiat fikrine bağlamasına yardım etti". (18)

7/ Spinoza'nın mevcut mektuplarının üçte biri Oldenburg'a yazılıdır. Bilim dünyasına duyarlılığını daima muhafaza eden Spinoza'nın, gerek Oldenburg, gerekse başkalarına yazdığı mektupların önemli bir bölümü azot, akışkanlık, devimsellik, kuyruklu yıldız, gezegenler ve matematik üzerinedir. Kitaplığındaki kitapların dörtte biri de, bilim ve matematik hakkındadır. (*Törebilim/ Sunuş*.)

8/ Hilmi Ziya Ülken, *Etika* çevirisinin Önsöz'ünde (Höffding'den naklen) şunlara yer verir: "Traité Théologico-politique'in (1670) yayımlanmasından beri, asıl sistemi henüz tanınmamış olmasına rağmen, fena karşılanmıştı. Kitap din hürriyetini bir insan hakkı olarak

savunuyordu; özet olarak kişilik farklarının ister istemez inanç farklarına sebep olacağını gösteriyordu. Bundan başka, kutsal kitapların ve hele Eski Ahid'in sırf tarihi incelemesini ve yazarların psikolojik ayırmedici vasfını içine alıyordu. İnsanların ruhlarını boyun eğmeye ve ahlaklılığa götürdüğü için amacı pratik olan dini, sırf teorik amacı olan bilimden açıkça ayırıyordu ve bu fark üzerine dayanarak bilimde tam ve bütün hürlüğü arıyordu. En son kitabını mucizelere inanmaya karşı bir polemikle bitiriyordu: 'Tabiat kanunları Tanrı'nın özünün kanunlarıdır.'" (19)

9/ 1579'da, Protestan Hollanda illeri, daha sonra Hollanda Cumhuriyeti'nin de bir ön evresi olacak olan Utrecht Birliği altında toplanmışlar, illerin dinsel tasarruflarda özerkliğini, bireylerin inançlarında özgürlüğünü yasaya bağlamışlardı. Bağnaz Kalvinistlerin karşı tavrı, söz konusu özerklik ve özgürlüğe yönelikti. İşte, Spinoza'yı, *Felsefenin İlkeleri* üzerine çalışmasından tanyan ve onunla dost olan Jan de Witt, 1653-1672 arasında, cumhuriyetçiler safında mücadele veren devlet adamlarından ve politik önderlerden biridir. (*Törebilim/ Sunuş, Etika/ Önsöz.*)

10/ Hilmi Ziya Ülken, *Etika'nın* Latince Fransızca çevirisini esas aldığı Charles Appun'un Önsöz'ünden şunları aktarıyor: "Hazırlıksız olarak Etika'nın ilk sahifesini açan ve hakiki anlamını kavramadığı cevher [töz], sıfat [yüklem], tavrı [kip] tanımları, sonra aksiyonlar [belitler] karşısında bulunan okuyucu, kendisinin gerçekten çok uzak olduğunu hükmeder. Okuduğu kelimeler elinde hiçbir hayal ve hemen hiçbir düşünce uyandırmaz; onlardan sonra gelen kanıtlamalar, reddedileceklerine inanmadan, ona hiç tesir etmez... Filozof ve felsefe hakkında yanlış anlayışları görünüşte mütevazı olan şöyle bir sözle ifade edilebilir: 'Ondan hiçbir şey anlamıyorum, fazla kur; gerçi soyut spekülasyonlara bayılırım ama kendimi bu işe verecek yatkınlığım yok'" (20) Spinoza da, bilge insanın yaşayacağı mutluluktan, insanı o bilgelige taşıyacak yola işaret eden felsefi dizgesinden söz ederken şunları söyler: "Eğer buna götürdüğünü gösterdiğim yol çok güç görünüyorsa, gene de onu bulmak olanaklıdır. Böylesine seyrek bulunabilen birşey gerçekten de güç olmalıdır. Çünkü eğer esenlik elimizin altında olsaydı ve büyük bir emek olmaksızın bulunabilseydi, nasıl olur da hemen hemen herkes tarafından gözdari edilebilirdi? Ama tüm eşsiz şeyler ender oldukları denli de güçlüdür". (21)

Etika'yı Türkçe düşünmek ve Türkçede karşılamak da epey zor olmalı. Sözgelimi, metinde sıkça geçen 'passion'; duyum, algı, arzu, vbg. nedeni dışarıda olan, bilince çıkmış bir yaşantı olarak mı; yoksa, duygusal (hissi) hayatımızın belirli bir hâlini ifade eden 'ihtiras' anlamında mı karşılanacaktır? Yine, metnin kuruluşunda önemli yeri olan 'affection', duygulanım/duygulanış olarak mı; yoksa, etkilenim/etkileniş olarak mı alınacaktır? Benzer türde zorluğu Fransızcadaki da yaşandığı görülüyor; örneğin, 'affectio' ve 'affectus' sözcüklerinde. (22)

11/ *Metot Üzerine Konuşma*'da, Descartes, şöyle fikir yürütür: "... sırf başka şeylerin doğruluğundan şüphe etmeyi düşünmemden, kendimin var olduğum sonucunun pek açık ve pek kesin bir şekilde çıktığını; oysa, düşünmekten kesilsedim, hayal ettiğim bütün şeyler doğru olsalar bile, var olduğuma inanmak için elimde hiçbir neden kalmayacağını görerek anladım ki: ben, bütün özü (mahiyeti) ve doğası düşünmek olan ve var olmak için hiçbir yer'e ihtiyacı bulunmayan ve maddi hiçbir şeye bağlı olmayan bir cevherim". Söz konusu cevher, münhasıran, insana verilmiştir: "... akılsız hayvanların da bize benzedikleri söylenebilir; ama, düşüncemize bağlı oldukları için yalnızca insan olarak bize ait olan işlevlerin hiçbirini orada bulamıyordum. Bu işlevleri ancak, Tanrı'nın akıllı bir ruh yaratıp anlattığı şekilde onu bu vücutla birleştirmiş olduğunu varsaydığım takdirde orada bulmam mümkün oluyordu". Descartes'ın düşündüğünün hakikiliğinden yana da kuşkusu yoktur; teminatı Tanrı'dır: "Tersine, o bize bütün fikir ya da kavramlarımızın bir hakikat temeline dayanmaları gerektiğini buyurmaktadır; çünkü, tam mükemmel ve tam hakiki olan Tanrı'nın onları bize hakikat temeline dayanmaksızın vermiş olması mümkün değildir". (23)

12/ Bu vesileyle şunu belirtmek istiyorum; *İnsan ve Yaratma Edimi* isimli kitabında, varoluşsal (ontik) bütünlüğü alımlayış bağlamında felsefi yaklaşımları sorgulayan S. Velioglu, Spinoza'ya, söz konusu bütünlük duyarlığını paylaşan bir filozof olarak yer açmamıştır. Yine aynı bağlamda bir çalışma, *Nöropsikiyatri Arşivi*'nde yayımlandı: *Beyin ve Zihin İlişkisinde Büyük Düşünürler ve Kuramlar: Pozitif Bilim Dalları İçin Doğurgular* (2001, 38- 1; Sirel Karakaş, Hatice Kafadar, Belma Beşikçi). Çalışmada; bedensel olanla zihinsel olanın ilişkisini ele alan kuramlar irdeleniyor. Sadece bedensel'e itibar eden 'materyalist', sadece zihne itibar eden 'panpsizist', 'monistik' ('monistic'); her ikisini de kabul eden, ancak, her birine tanıdıkları göreli öneme göre ayrımlaşan 'düalistik'

yaklaşımların ele alındığı çalışmada; çağdaş bilimsel yönelimlerle uyumlu olanın, düalistik yaklaşım içinde yer alan 'psikofizik etkileşimselcilik' olduğu ileri sürülüyor. Bedenin zihni, zihnin de bedeni etkilediği görüşüne dayanan bu yaklaşımın öncüsü olarak da Descartes anılıyor. İki eleştirim var: Birincisi; bedensel olanla zihinsel olanın ilişkisini irdelendiği bir çalışmada, birçok felsefeciye yer verilmişken, Spinoza'nın adının bile anılmaması; ikincisi, etyışimsel maddecî felsefeye itibar edilmemesi (K. Marks, F. Engels, V. I. Lenin; dolayısıyla, *Doğanın Diyalektiği, Anti- Dühring, Materyalizm ve Ampiryokritizm*, vs.'ye değinilmemesi) ve çağdaş bilimlerin, ola ola, ikinci felsefi görüşle bağdaşık olduğu sonucuna varılması.

13/ Spinoza, Önerme 21'e eklediği 'Not'ta ideanın nesnel gerçekliği ile biçimsel gerçekliğini ayırmayı da ihmal etmez: "[G]erçekte anlığın ideası, eş deyişle, bir ideanın ideası (*idea ideae*), bir düşünce kipi olarak ve nesne ile bağlantısız olarak görüldüğü sürece ideanın biçiminden (*forma ideae*) başka bir şey değildir; çünkü eğer biri herhangi bir şey biliyorsa, bilmesi olgusunun kendisi yoluyla onu bildiğini bilir, ve aynı zamanda onu bildiğini bilir, ve bu sonsuza dek böyle gider".

1. Spinoza'nın, Descartes okumalarına nerede ve nasıl başladığı kesinlikle bilinmiyor. Van der Ende ile tanışmasıyla başlamış olabileceği düşünülüyor. (*Spinoza- 'Geometrik Düzendeki Tanrı' Törebilim/ ç.*

Aziz Yardımlı, *İdea Gençlik Arşivi*, İkinci Basım, 2000, İstanbul, s. IX. Ayrıca; bu ve izleyen bölümlerdeki *Etika* göndermeli tüm Spinoza vurguları -aksi anılmadıkça- *Törebilim/ ç.* imlemektedir.) 2. *İnsan ve Yaratma Edimi/* Süleyman Velioglu, T. İş Bankası Kültür Y., 2001, s. 111. (Ayrıca, bkz., a. g. y., s. 27, 30, 45, 48, 110.)

3. Kuşkusuz, bazı metinlerde 'materyalist/maddecî' diye bir başına geçen ibarelerin, 'mekanikî gerekirci', 'mekanik maddecî' tavrıları da imleyebileceğini hesaba katarak; 'etyışimsel maddeciliğin ve nedenselciliğin' ayrımını vurgulamak gerekir.

4. Bu paragraftaki alıntılar, *Törebilim*, s. 1 ve 2'dendir. (*) Bu ve izleyen metinlerde, 'köşeli ayraç', -Latince karşılıklar dışında- kendi müdahalelerimi/vurgularımı imlemek üzere kullanılmıştır.

5. 'Geometrik Düzene Göre Kanıtlanmış ve Beş Bölüme Ayrılmış Olan' *Spinoza-Etika/ ç.* Hilmi Ziya Ülken, Ülken Yayınları, s. 5, 6. Ayrıca, bkz. *İslâm Felsefesi/ Hilmi Ziya Ülken*, Beşinci Basım, 1998.

6. 2. 3. 1.'den itibaren yapılan (ve yapılacak olan) doğrudan *Etika* alıntıları *Törebilim/ ç.* Buradaki alıntıda, anlamayı kolaylaştırmak amacıyla (A. Yardımlı'nın affına sığınarak), bir-iki sözcük ve noktalama müdahalesinde bulunduğumu belirtmek isterim.

8. *Instincts and Their Vicissitudes/* 1915, S. Freud, The Standard Edition, c. XIV, London: Hogarth Press, 1986, s. 121-122.

9. Descartes'ta, 'iyi'lik hükmü ve istemi de tek yönlü ve 'zihin'in marifetidir: "... çünkü, irademiz ancak zihnimiz (onu) kendisine iyi ya da kötü gösterdiğine göre bir şeyi istemeye ya da istememeye karar verdiğinden..." (*Metot Üzerine Konuşma/ ç.* K. Sahir Sel, Sosyal Y., 1984, s. 29.)

10. *The Unconscious/* 1915, S. Freud, The Standard Edition, c. XIV, s. 159-205.

11. *Jokes and Their Relations To The Unconscious/* 1905, S. Freud, The Standard Edition, c. VIII, s.

77 'My fellow-unbeliever Spinoza...' (Heine) ve 'We, by the ungrace of God...' (Lichtenberg) örneklerinde.

12. *Leonardo da Vinci and a Memory of His Childhood/* 1910, S. Freud, The Standard Edition, c. XI, s. 75.

13. *The Future of An Illusion/* 1927, S. Freud, The Standard Edition, c. XXI, s. 50. (Burada, Heine'nin, 23. dipnottaki şiirine göndermede bulunulmaktadır.)

14. *Törebilim/ ç.* XIX ve 183.

15. A. g. y., s. 89.

16. A. g. y., IV. Bölüm, 18. Önerme'yenotta, s. 143.

17. *Türk Halk Düşüncesi ve Hareketlerinin İdeolojik Kökenleri, I-II-III/* Burhan Oğuz, Simurg Y., 1997, I. cilt, s. 126.

18. *Etika/ ç.* 13.

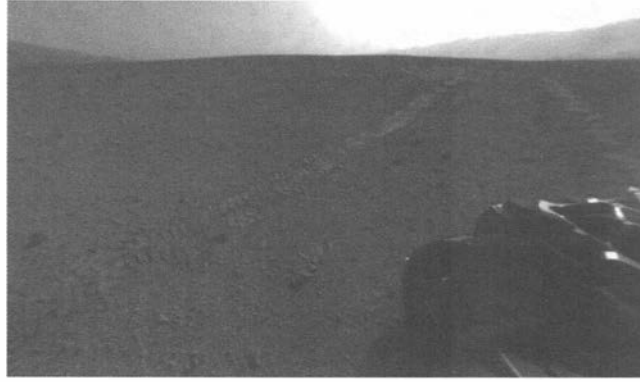
19. A. g. y., s. 17, 18.

20. A. g. y., s. 19.

21. *Törebilim/ ç.* V. Bölüm 'Anlığın Gücü ya da İnsan Özgürlüğü', son önermenin son satırları.

22. *Spinoza Üstüne On Bir Ders/* Gilles Deleuze, ç. Ulus Baker, Öteki Y., 2000.

23. *Metot Üzerine Konuşma/ ç.* 33, 45, 39.

'NASA'nın Mars keşif aracı Curiosity, Kızıl Gezegen'in atmosferik bileşenleri ölçmeyi amaçlayan ilk deneyini gerçekleştirdi.

ABD Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi'nin (NASA) geçtiğimiz ay başında Kızıl Gezegen'e yolladığı Curiosity, bilimsel deneylerine devam ediyor. Bir süre önce ilk kimyasal deneyini gerçekleştirerek bir kayanın bileşenlerini inceleyen Curiosity, bu sefer atmosfer analizi yaptı.

Curiosity, en son deneyinde Sample Analysis at Mars (Mars Nunume Analizi) cihazını kullanarak, Mars'ın havasını içine çekti. Böylece, Viking uzay araçlarının 1970'li yıllarda gerçekleştirdiği deneylerin ardından ilk kez bir uzay aracı Dünya dışı bir gezegenin atmosferinde ölçüm yapmış oldu.

Gök bilimciler, SAM analizlerinin şaşırtıcı bir sonuç vermemesini ve Mars atmosferini oluşturan bileşenler arasında karbon dioksitin ağır basmasını bekliyor. Viking uzay araçlarının da deneylerinde ortaya koyulduğu gibi, Mars atmosferinin ana bileşeni CO₂. Gök bilimciler, Curiosity'nin yapacağı deneyde metan tespit edilip edilmeyeceğini merak ediyor.

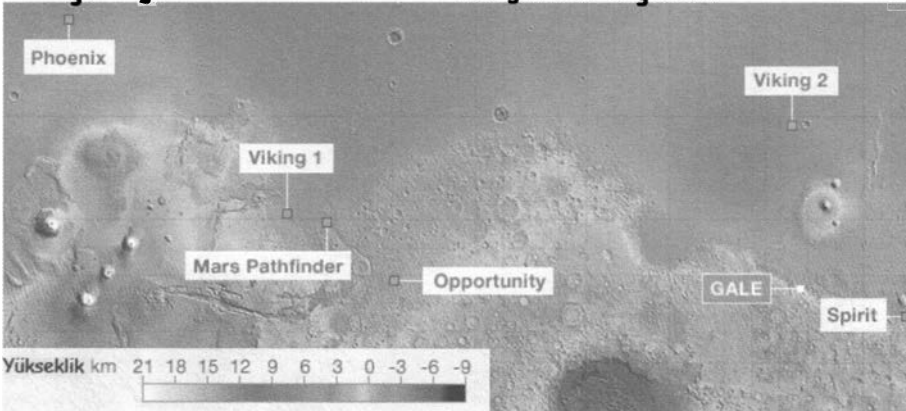
BBC'nin haberine göre, Kızıl Gezegen'in bugüne kadar Dünya'daki teleskoplarla yapılan gözlemlerinde metan gazı tespit edildi. Kısa ömürlü olan metanın Mars atmosferinde sürekli yenilenmesinin biyolojik veya jeokimyasal kaynaklara bağlı olduğunu düşünüyor. Amaç, Curiosity ile bu kaynağı bulmak.

Crisp, "Mars'ın yörüngesindeki uydulardan ve Dünya'daki teleskoplarla yapılan gözlemlerden edindiğimiz tecrübeye dayanarak, Sam'in metanın trilyonda 10'u veya biraz daha fazla miktarda kısmını analiz edeceğini tahmin ediyoruz... Ancak Sam karmaşık bir cihaz ve kullanımının daha ilk safhalarında" dedi.

100 METRE İLERLEDİ

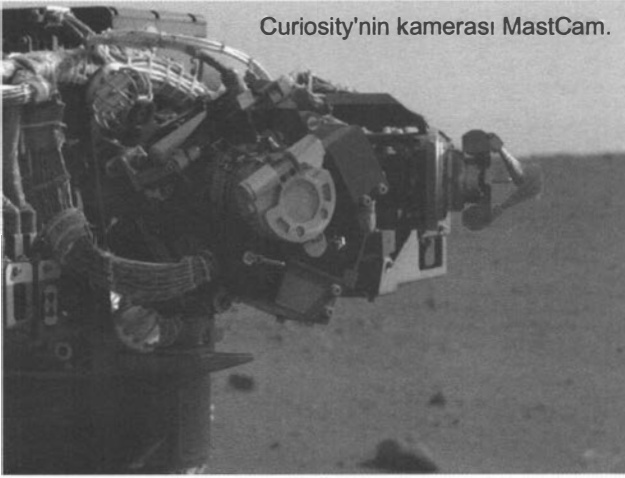
Mars Bilim Laboratuvarı (MSL) olarak da bilinen Curiosity, bugün Mars'a indiği noktadan 100 metre mesafede bulunuyor. Ağustos sonunda ilk test sürüşünü yapacağı açıklanan Curiosity, bulunduğu Gale Krateri'nde sorun yaşamadan hareket etmeyi başardı.

Geçmişte Mars'a inen keşif araçları

Curiosity görevinin yöneticisi Mike Watkins, keşif aracının çektiği en son fotoğraflarını göstererek, "Curiosity'nin arkasında bıraktığı teker izlerini görebilirsiniz... İndiğimiz noktadan şu an yaklaşık bir futbol sahası kadar uzaklıktayız" dedi.

Curiosity, dördüncü haftasında fotoğrafladığı Sharp Dağı tarafında bulunan yeni gözlem noktasına haftalar sonra ulaşacak.

Curiosity'nin kamerası MastCam.

KOLEGZERSİZLERİ

Curiosity, bugünlerde 2 metre uzunluğundaki robotik kolunu test etmek için birkaç gün hareketsiz kalacağı bir noktaya park etmiş durumda. Keşif aracının deneylerinde kendisine yardımcı olacak bir 'alet çantası' taşıyan bu kol, Mars'ın Dünya'ya kıyasla daha az olan yerçekimi nedeniyle kullanılırken hassas olunması gereken bir donanım. Mühendisler bu yüzden birkaç gün sürecek egzersizlere başlamış durumda.

Curiosity'nin robotik kolundan sorumlu baş mühendis Matt Robinson, BBC'ye yaptığı açıklamada, "Mars'ın yerçekimi, Dünya'nın yüzde 38'i kadar... Dünya'da gerçekleştireceğiniz geçiş açıları Mars'ta uygulamanız, kolun daha yüksek bir pozisyonda hareket etmesi demek" dedi.

Robinson, bu mesafe sorununu çözmek için kolun en doğru pozisyonda hareket etmesini sağlayacak, yükseklik ayarlayıcı bir uçuş simülasyonu yazılımı kullandığını söyledi ve yazılımın iş görmesinin önemini vurguladı.

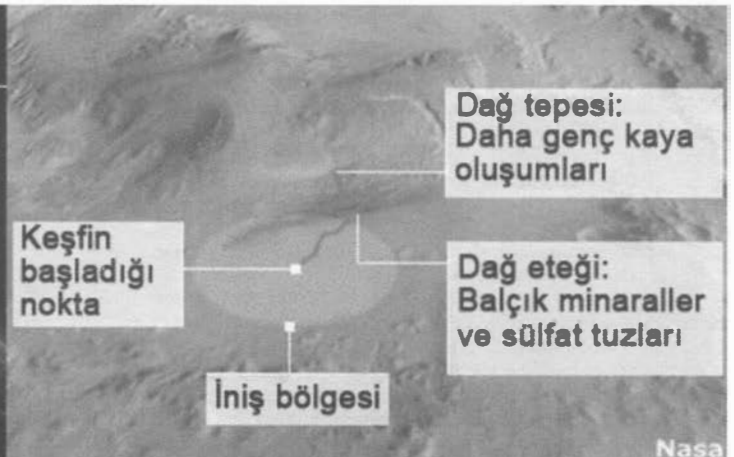
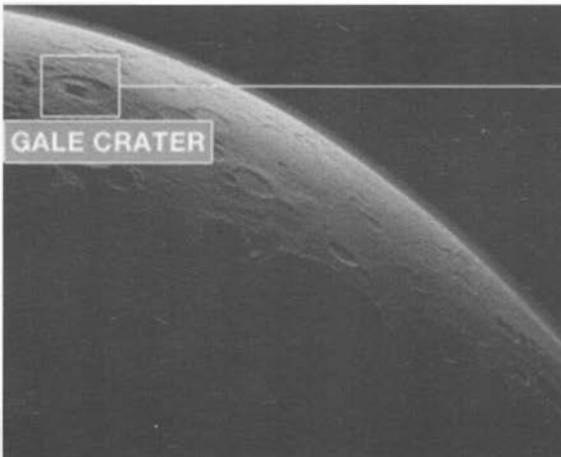
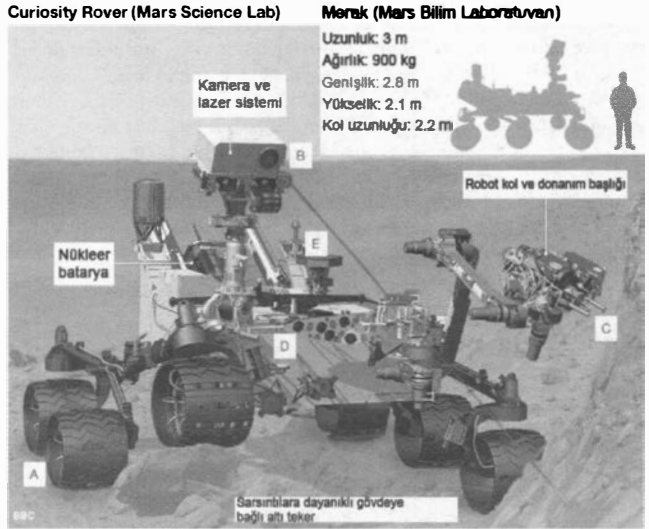
YOLDA DENEY YAPACAK

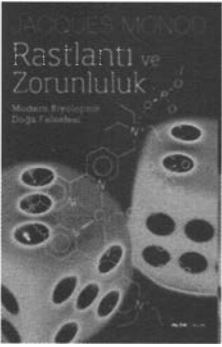
Robotik kolunu Mars ortamına uyumlu hale getirecek olan Curiosity, bu aşamanın ardından yeni gözlem noktasına hareket ederken yoldaki kayalar üzerinde deney yapacak.

Bu deneyler, Mahli (Mars El Lens Tarayıcısı) cihazının kullanılmasını içeriyor. Robotik koldaki tarayıcı, kayalara yakın çekim yaparak sahip oldukları mineralleri analiz edecek.

Robotik kolun taşıdığı bir diğer cihaz APXS, yani kayalardaki kimyasal elementlerin miktarını tespit eden bir X-ray spektrometresi. Robotik kol, aynı zamanda kepçeyle taş örnekleri toplayacak analizler gerçekleştirecek.

Kaynak: NTVBİLİM

**Rastlantı ve Zorunluluk:
Modern Biyolojinin Doğa
Felsefesi**
Yazar: Jacques Monod
Yayınevi: Alfa
176 sayfa

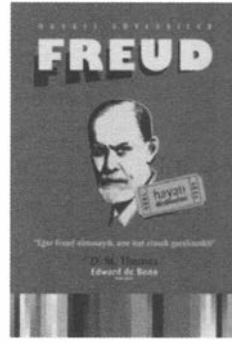
Türü: Popüler Bilim 1965 yılında Nobel Tıp ödülünü kazanan Monod hiç kuşkusuz çağının ilerisinde bir yazar. Keskin bilim adamı zekâsıyla, sadece kendi alanı olan biyoloji üzerine değil, felsefe ve toplum bilimleri alanında da yıllar sonra doğrulanacak öngörülerde bulunur kitabında. Monod'ya göre, Homo

Sapiens'in ortaya çıkışından bile geriye giderek, insanlığın çocukluk yıllarına uzanan animist görüşler, modern insanın ruhunda halen canlı ve kökleşmiş haldedir.

Nesnel bilginin neden hâlâ özgün gerçekliğin tek bilgi kaynağı olarak görünmediğini sorgulayan Monod, bilim düşmanlığını modern toplumların ruh hastalığı olarak tanımlar. Monod'ya göre, ilk insanlardan bu yana binlerce yıldır animist düşünceler hâkimdir.

Monod'nun kitabındaki eleştiriler güncelliğini korumaktadır. Modern toplumlar bilimin keşfettiği zenginlikleri ve güçleri çoktan kabul ettiler; fakat bilimin en derin mesajını dinlemediler: "Bilime borçlu olduğu tüm zenginliklerin keyfini sürerken, toplumlarımız bilim tarafından bütünüyle çürütülmüş değer sistemlerini yaşamaya ve öğretmeye devam etmektedir." Modern toplumlardaki bu ikiyüzlülüğe dikkat çeker Monod. Bir yandan bilimin sağladığı bütün olanakları kullanırken, öte yandan bilimden çıkan mantıksal sonucu, maddenin kendiliğinden rastlantısal macerasının getirdiği sonucu, özetle bu evrenin bizim için tasarlanmadığı sonucunu kabule etmek istemiyor insanlar.

Bilimin bu soğuk katılığı onları rahatsız ediyor. İnsanlar "inanmak" istiyorlar, hayatlarının bir anlamı olması gereğine olan inanç insanları rahatlatıyor.

**Freud - Hayatı ve Düşünceleri
(Hayali Söyleşiler)**
Yazar: D. M. Thomas
Yayınevi: Kolektif Kitap
Etiket Fiyatı: 14.00TL

Tarih boyunca hayatımızı anlamlandırmak adına insanlar açıklamalar aradı. Önce büyü ile din vardı; sonra bilim geldi ve bunların ikisi arasında bir yerde Freud vardı. Voltaire'in Tanrı için söylediğini, Freud için de söylemek mümkün. Freud olmasaydı, onu icat etmek gerekecekti.

Psikanalizin kurucusu Sigmund Freud, çatışmalara yabancı değil. İnsan gelişimi, arzular ve cinsellik üzerine devrim niteliği taşıyan teorileriyle çoğu insanı şoka uğratan Freud, bugün kendi üzerimize düşünme biçimimizi tamamen değiştirdi. Teorileri insanları şaşırttı, canlarını sıktı, bir o kadar da meraklarını uyandırdı. İnsanın bilinçaltının derinliklerinde seyahat eden Freud'un çalışmaları bilimsel olduğu kadar şişirdi de; insanların inanabileceği hikayeler yarattı ve bu hikayeler gerçekten sağaltıcı değere sahipti. Bu kitapta, büyük romancı D. M. Thomas, insan zihninin gözüpek kaşifi ve büyük maceracı Freud ile buluşuyor. Ve bu karşılaşma bizi, modern çağın en özgün ve gözü pek dehalarından birinin zihninde ayrıcalıklı bir yolculuğa çıkarıyor. "Freud, kendi şeytanları ile korkusuzca yüzleşti ve bizim de aynısını yapmamızı istedi." Okuyucuya not: Hayali Söyleşiler, dünyayı değiştiren, onu anlamamızı sağlayan önemli isimlerle tanışmak veya onları yeniden keşfetmek isteyenlere keyifli bir okuma sağlamak amacıyla hazırlandı. Bu söyleşiler tamamen hayal ürünü olsa da biyografik gerçeklere dayanıyor. Söyleşiler, kurgu bir Sigmund Freud ile hayali bir muhabir arasında geçiyor. Serinin devamında ise Picasso, Einstein ve Shakespeare okuyucusu ile buluşuyor.

Bilimin Işığında Felsefe
Yazar: Nusret Hızır
Yayınevi: Kırmızı
336 sayfa
Türü: Genel Felsefe

"Felsefe, her insanın kendi kişisel etkinliğinin ne biçim bir etkinlik olduğunun bilincine varmasına yarar. İnsanı sürünün bir bireyi olmaktan çıkarır. Bu da büyük bir kültür ve uygarlık sorunudur.

Çünkü insanlar sürüden olmadıkları zaman, sürüden olmadıklarını sandıkları halde bile, yine de sürüye kapılmış olabilirler. Büyük topluluk olmak, el ele

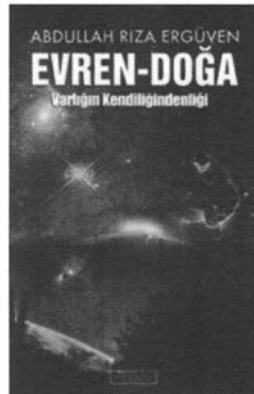
verip destekleşmeli, dayanışmalı düşünmek ve etkinlikte bulunmak başka şeydir; kabullerle, eleştirilerek aydınlatılmamış kabullerle düşünmek başka şeydir.

Bunların birinci, kültürdür. Kültür sosyolojisinin, kültür felsefesinin daima işaret ettikleri sürüleşme tehlikesine karşı etkili bir araçtır felsefe.

Sürü insanından, sürüden çıkmış insandan söz ediyorum diye sanmayın ki bir yönünden Nietzsche'ye yaklaşıyorum. Hayır! En ufak bir metafizik yapmadan, seçkincilikle hiç ilgisi olmayan bir kaygıyla, elle tutulur, gözle görülür bir tehlike olarak, somut bir yabancılaşma olgusu olarak görüyorum sürüleşmeyi.

Emansipe olmuşlukla iftihar eden insanlar vardır, aslında hiç de emansipe değildir. İsterim ki felsefe, işte orada rol oynasın..."

Yaşamını düşün hayatına adanmış bir bilim adamı olan Nusret Hızır'ın toplu eserlerinin ikinci cildi Bilimin Işığında Felsefe'de, düşünürün bilim, felsefe, mantık ve düşün hayatıyla ilgili tüm yazıları yer almaktadır.

**Evren - Doğa : Varlığın
Kendiliğindenliği**
**Yazar: Abdullah Rıza
Ergüven**
Yayınevi: Berfin
180 sayfa
Türü: Popüler Bilim

Evrendeki yolculuğa Demokritos,, İbni Haldun, Galile, Darwin, Marks, Lenin, Einstein, Atatürk, Hawking gibi aydınlanmayı ve bilimi savunan insanlardan yola çıkan Abdullah Rıza Ergüven, Big Bang'i ve evreni sorgulayarak "Büyük Patlama"dan önce evrenin var olduğunu ileri

sürüyor.

Ergüven'in 1997'de tamamladığı bu çalışmasında kara delikler, süpernovalar, kuarklar ve ip kuramı gibi önemli konulara değinerek evren ve yaratılışa diyalektik felsefeyle bilimsel bir pencereden bakıyor.

Abdullah Rıza Ergüven şöyle diyor:

".. İnsan bilgiyle donanır, aydınlanırsa, insanlığına kavuşur ancak! Ussal yaşam, doğaya uygun yaşamayı gerektirir. Ussal yaşam bilgiyle gerçekleşir. Evren, doğa varlığın kendiliğindenliği! Bunun ayırımına bilgiyle ulaşılır ancak!

Bilim, Güneş benzer; Güneş balçıkla sıvanmaz! .."

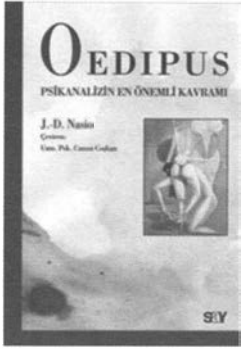

Benim Öğrettiklerim
Yazar: Jacques Lacan
Çevirmen: Murat Erşen
Yayınevi: Monokl
144 sayfa

Burada bir araya getirilen üç konferansın her biri bir komando hareketidir. Lacan rastlantıya bağlı dinleyicilerin önüne paraşütle atlar. Kim olduğunu ve ne yaptığını onlara anlatmak için bir saati vardır. Onları şu tezatlarla duyarlı kılar:

a) Bilinçdışı kabul görmüştür, artık kimseyi şaşırtmaz, ama bu sadece bir propaganda etkisiyle böyledir: psikanalize alışılmıştır, ama onu zaten bilinene geri götüren "yutturmacalar" kullanan bir tedavi tarzına alışır gibi.

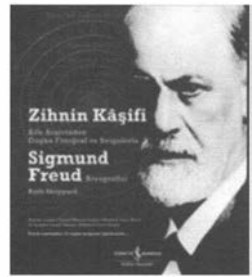
b) Bununla birlikte, psikanaliz eşi benzeri olmayan bir deneyime buyur eder. Freudcu bilinçdışı öncesi olmayan bir yeniliktir. Bu şekilde açıklığa kavuşturulan olgular ortak duyunun apaçıklıklarıyla da felsefenin varsayımlarıyla da bir tutulamaz. Ciddiye alındıklarında, bu olgular her şeyi yepyeni bir tazelikle düşünmeyi gerektirir. Lacan'ın kendisi bu işe canla başla girer, çünkü o böylece bulunmuştur (anekdotlar).

Oedipus:
Psikanalizin En Önemli Kavramı
Yazar: J.D. Nasio
Çevirmen: Canan Coşkan
Yayınevi: Say
Isbn: 9786050201512
152 sayfa

Türü: Psikanaliz

"Sizlere bahsedeceğim Oedipus, kadın ve erkek (cinsel) kimliklerimizin ve buna bağlı olarak da nevrotik sıkıntılarımızın temelini açıklayan bir efsanedir. Bu efsane, yaşadığı aile klasik, tek ebeveynli, yeniden oluşmuş ve hatta eşcinsel ebeveynli bir aile olabilir; terk edilmiş, yetim veya evlat edinilmiş bir çocuk olabilir, tüm çocukları kapsar. Hiçbir çocuk Oedipus'tan kaçamaz! Neden? Çünkü, erkek veya kız fark etmez, dört yaşındaki hiçbir çocuk kendi içinde yükselen erotik itkilerin fırtınasından kaçamaz ve yakın çevresindeki hiçbir yetişkin onun itkilerinin merkezinde olmaktan ve bunlara set çekmek durumunda kalmaktan kurtulamaz." J.-D. Nasio

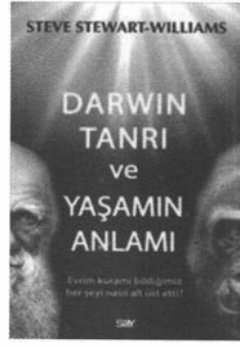

Zihnin Kâşifi Sigmund Freud :
Aile Arşivinden Özgün
Fotograf ve Belgelerle Sigmund
Freud Biyografisi
Yazar: Ruth Sheppard
Yayınevi: İş Bankası
95 sayfa
Türü: Psikanaliz

Doğru insanın doğru kitabı yazması çok rastlanan bir durum değil. Ya da çok yetkin bir öğretmenden zevkli bir ders almak...

David Harvey yaklaşık kırk yıldır sürdürdüğü Kapital derslerinden hareketle ve öğrencilerinden gelen soru ve tepkileri göz önünde bulundurarak bu kılavuz kitabı hazırladı: "Her şeyin her şeyle nasıl ilişkilendiğini daha iyi anlamak ve böylece kendi tikel çıkarlarını ve pratik siyasi çalışmalarını daha iyi konumlandırıp bağlama oturtmak için sağlam bir teorik zemin arayan pek çok öğrenci ve aktivist var. Marksist teorinin temellerine dair bu sunumun onlara yardımcı olacağını umuyorum... Bu 'kılavuz'un, bir tür seyahat kılavuzu gibi yola çıkmak isteyen herkese rehberlik etmesini amaçladım."

Kapital bugün her zaman olduğundan daha güncel. Önerimizin kolay olmadığını biliyoruz: Hem Kapital'i bölümler halinde okumanızı, hem de bölümlere eşlik edecek şekilde Harvey'in kılavuzunu okumanızı tavsiye ediyoruz. Daha fazla ertelemeyin...

Darwin Tanrı ve Yaşamın Anlamı
Yazar: Steve Stewart-Williams
Çevirmen: İbrahim Hoca
fiyatı: 16,00 TL
Yayınevi: Say
392 sayfa
Türü: Genel Felsefe

Hem evrim kuramını benimseyip hem de Tanrı'ya inanabilir misiniz? İnsanlar diğer hayvanlardan üstün mü, yoksa bu düşünce sadece bir insan önyargısı mı? Evrim bize yaşamın amacının ne olduğunu söylüyor mu, yoksa yaşamın nihai bir amacı

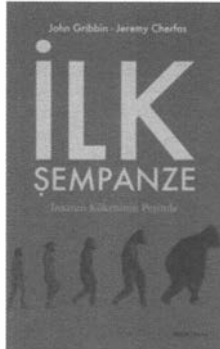
olmadığını mı ima ediyor? Evrim, ahlaki bakımdan neyin doğru, neyin yanlış olduğunu gösteriyor mu, yoksa son tahlilde yanlış ya da doğru diye bir şey olmadığını mı ima ediyor? Bu etkileyici ve ilgi uyandırıcı kitabında Steve Stewart-Williams evrim kuramı ve evrimci psikoloji tarafından ortaya atılan böylece temel felsefi sorulara yanıtlar bulmaya çalışıyor. Yazar biyoloji, psikoloji ve felsefeden faydalanarak Darwin'in bilimin nihai amaç ya da ahlaki yapıdan yoksun bir tanrısız evren görüşünü desteklediğini öne sürüyor. Fakat insanın hem böyle bir görüşe sahip olması hem de iyi ve mutlu bir yaşam sürmesi mümkün.

"Stewart-Williams dünyanın Darwin'den sonra da anlamlı, harika ve ahlaklı bir yer olarak kalacağını itinalı ve eğlenceli bir dille anlatıyor."

Stephen Hill, Massey Üniversitesi

"Evrin kuramının insan doğası, ahlak ve din ile ilgili standart görüşleri ne yönde etkilediğini anlamak isteyen herkesin okuyabileceği, önemli, anlaşılması kolay ve tam vaktinde yazılmış bir kitap."

Stephen Boulter, Oxford Üniversitesi

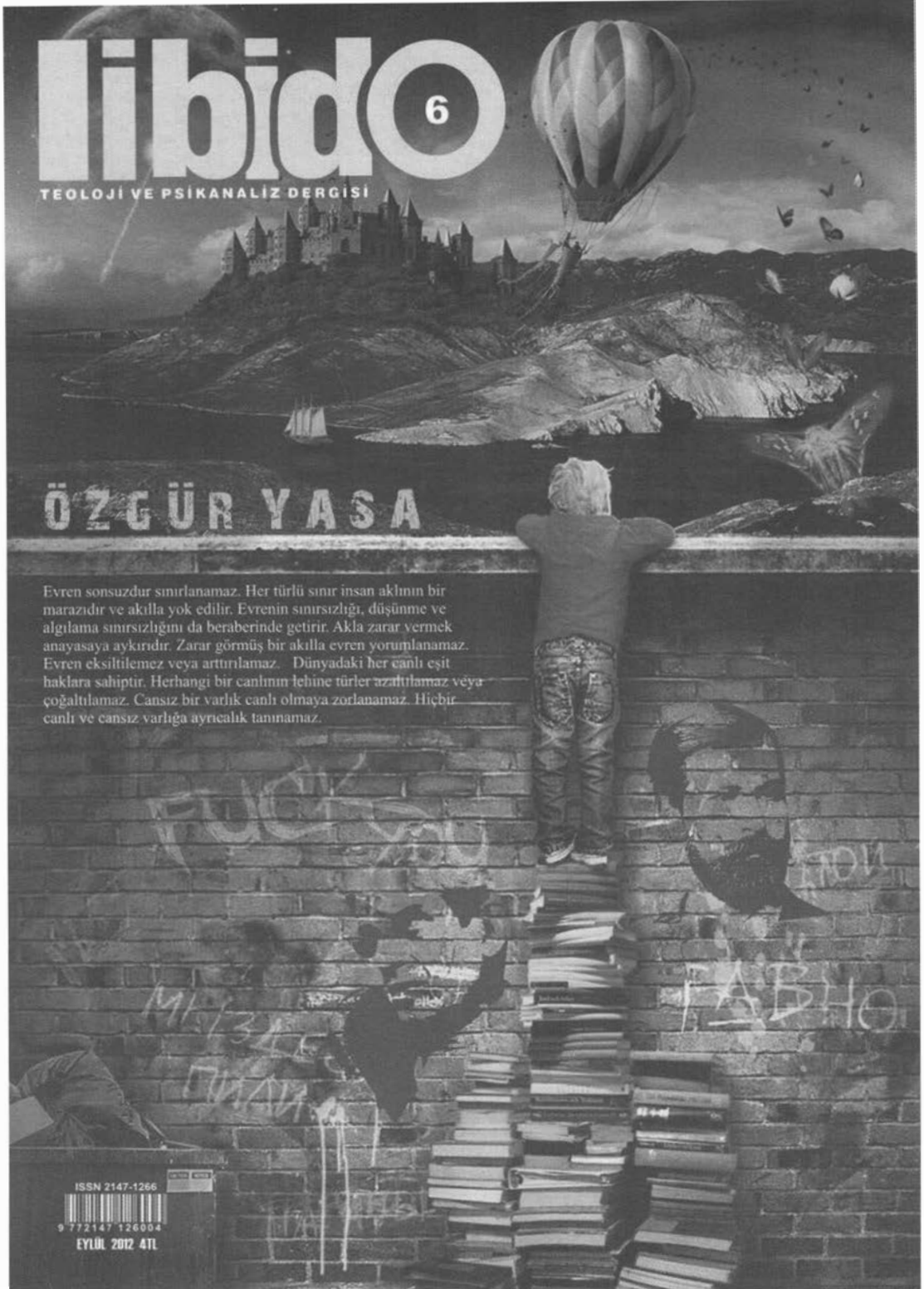

İlk Şempanze : İnsanın Kökeninin Peşinde
Yazar: John Gribbin JEREMY
CHERFAS
Çevirmen: Özge Keleşçi
Yayınevi: Alfa
328 sayfa
Türü: Bilim Tarihi

İnsanlar şempanzelerden değil şempanzeler insandan türemişlerdir.

İnsanlar ve kuyruksuz maymunlar bir atayı paylaşırlar.

Halk dilinde söylersek, kuyruksuz maymunlardan türemişiz. Ancak DNA'mızın neredeyse hepsini şempanze ve gorillerle paylaşıyor olduğunuzu dair bulgular bizi yeniden düşünmeye zorlamaktadır. 1997 yılında Avustralya Ulusal Üniversitesi'nde en son moleküler biyoloji tekniklerini kullanarak elde edilen DNA bulgularının yorumları, insan ile kılı kuyruksuz maymunlar arasındaki genetik akrabalığın 3,6 ila 4 milyon yıl önce ortak bir atayı paylaştığımız yönünde olduğunu göstermiştir. Bu sansasyonel bir haberdir, çünkü öne sürülen tarih atalarımızın dik yürümesini öğrenmelerinden sonrasına denk gelir. Bu demek oluyor ki, şempanze ve goriller de dik yürüeyen kuyruksuz maymun benzeri bir yaratıktan (yaygın kullanımıyla 'insansı maymun') türemiş, sonrasındaysa ormandaki yaşamalarına geri dönerek dik yürüme özelliklerini yitirmişlerdir. Yalnızca ortak atamızın çok daha genç, diğer bir deyişle 20 değil 4 milyon yaşında olması değil, hikâyesinin tamamı baştan yazılmalıdır. 4 milyon yaşındaki bir kuyruksuz maymun dik yürüdü. Peki, neden kuyruksuz maymunlar ağaçlara geri dönerken insanlık büyük adımlarla ilerlemeye devam etti? DNA'daki yüzde birlik fark insan uygarlığını anahtarı olabilir mi? Türkçeye birçok kitabı çevrilen ünlü popüler bilim yazarı astrofizikçi Dr. John Gribbin ve hayvan davranış bilimcisi Dr. Jeremy Cherfas bilimin en zorlu dedektiflik hikâyesinin, bizlerin ortaya çıkış hikâyesinin izini sürüyorlar.

libido

6

TEOLOJİ VE PSİKANALİZ DERGİSİ

ÖZGÜR YASA

Evren sonsuzdur sınırlanamaz. Her türlü sınır insan aklının bir marazıdır ve akılla yok edilir. Evrenin sınırsızlığı, düşünme ve algılama sınırsızlığını da beraberinde getirir. Akla zarar vermek anayasaya aykırıdır. Zarar görmüş bir akılla evren yorumlanamaz. Evren eksiltilemez veya artırılmaz. Dünyadaki her canlı eşit haklara sahiptir. Herhangi bir canlının lehine türler azaltılamaz veya çoğaltılamaz. Cansız bir varlık canlı olmaya zorlanamaz. Hiçbir canlı ve cansız varlığa ayrıcalık tanınmaz.

ISSN 2147-1266

9 772147 126004

EYLÜL 2012 4TL

www.facebook.com/libidodergisi
İletişim: dusunsel@hotmail.com

İşe Doğru Yerden Başlamak İçin... Üniversite Kültür'dür.

CV

Ad Soyad:

Doğum Yeri ve Tarihi:

İletişim Adresi:

Eğitim Durumu:

- Ön Lisans
- Lisans
- Yüksek Lisans
- Doktora

Fakülteler ve Bölümler

Eğitim Fakültesi*
Mimarlık Fakültesi*
Mimarlık

Fen-Edebiyat Fakültesi
Fizik
İngiliz Dili ve Edebiyatı
Matematik-Bilgisayar
Moleküler Biyoloji ve Genetik
Psikoloji
Türk Dili ve Edebiyatı

Hukuk Fakültesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat
İşletme
İşletme (Karma Eğitim)
Uluslararası İlişkiler
Uluslararası Ticaret*
Uluslararası Enerji Politikaları*

(*) 2012-2013 akademik yılında öğretime başlayacaktır.
(**) Özel Yetenek

Mühendislik Fakültesi
Bilgisayar Mühendisliği
Elektronik Mühendisliği
Endüstri Mühendisliği
İnşaat Mühendisliği

Sanat ve Tasarım Fakültesi
İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı**
İletişim Tasarımı-(Multimedya)**

- Canlandırma Sineması
- Fotoğraf ve Video
- Grafik - Web Tasarımı
- Oyunculuk
- Plastik Sanatlar
- Sinema - TV (Yapım-Yönetim)

İletişim Sanatları (Reklamcılık ve Halkla İlişkiler)
Sanat Yönetimi (Sanat Kurumları Yöneticiliği ve Sanat İşletmeciliği)

Meslek Yüksekokulları

Adalet Meslek Yüksekokulu*

İşletmecilik Meslek Yüksekokulu
Bankacılık ve Sigortacılık
Dış Ticaret
Pazarlama
Grafik Tasarımı
Halkla İlişkiler ve Tanıtım
İşletme Yönetimi
Muhasebe ve Vergi Uygulamaları
Turizm ve Otel İşletmeciliği
Lojistik
Havacılıkta Yer Hizmetleri Yönetimi*
Hava Lojistiği*

Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu

Bilgisayar Programcılığı
Elektronik Teknolojisi
İklimlendirme ve Soğutma Teknolojisi
Radyo-TV Teknolojisi
Uçak Elektronikliği*
Çocuk Gelişimi*

Facebook.com/IKUedu
Twitter.com/IKUedu

**TC
İSTANBUL
KÜLTÜR
ÜNİVERSİTESİ**

Ataköy Yerleşkesi, Bakırköy 34156 / İstanbul
Şirinevler Yerleşkesi, Bahçelievler 34191 / İstanbul
İncirli Yerleşkesi, Bakırköy 34147 / İstanbul
Tel: 0212 498 41 41 Pbx Faks: 0212 498 43 06

www.iku.edu.tr